

Ardahan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

SEZAI KARAKOÇ'UN BATI UYGARLIĞI ALGISI

Merve Ekim

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

SEZAI KARAKOÇ'UN BATI UYGARLIĞI ALGISI

Merve EKİM

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN

Ardahan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

KABUL VE ONAY

Merve Ekim tarafından hazırlanan “Sezai Karakoç’ un Batı Uygarlığı Algısı” başlıklı bu çalışma, 14.10.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Pof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Başkan)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN (Danışman)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Adem ÇELİK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Merve EKİM

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Merve EKİM

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın hazırlanma sürecinde rehberliğini ve desteğini benden hiç bir zaman esirgemeyen, tez danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

EKİM, Merve. *Sezai Karakoç'un Batı Uygarlığı Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2019.

Günümüzde Doğu ve Batı gibi iki medeniyet karakteri olduğu ve Batı Medeniyetinin Avrupa kıtasıyla birlikte kuzey Amerika kıtasını içine aldığı; Avrupa'nın doğusundan itibaren ise Doğu Medeniyetine bağlı toplumların bulunduğu algısı mevcuttur. Bu ayırmda İslam Medeniyeti Doğu'nun içinde yer almaktadır. Sezai Karakoç, İslam Medeniyeti'ni Doğu'dan da Batı'dan da net bir şekilde ayırmaktadır. Doğu ve Batı'nın tipik özelliklerini ortaya koyarak onların iki aşırı uç olduğunu; İslam'ın bunların orta ve denge noktası olduğunu savunur. Batı ve diğer öncül medeniyetlerin çizgisel biçimde ilerlediğini ve tüm medeniyetlerin birbirlerinden etkilendiklerini, nihai olarak da en son ve en gelişkin medeniyet olarak hepsini kapsayan İslam medeniyetinin ortaya çıktığını düşünür. Batı medeniyetine akıl ve maddileşme bağlamında eleştiri getirerek, medeniyetler arasında bir çatışmadan ziyade, eksiklikler gördüğünü ve en önemli eksikliğin ise manevi değerlerin ötelenmesi olduğunu ve bu yüzden de insanların huzursuz, mutsuz olduklarını dile getirir. Bu açıdan Sezai Karakoç, medeniyet ile ilgili birçok kuramcının tanımlarına ve öne sürdüğü siyasi, sosyal, felsefi ya da ekonomik açıklamalarına uyum göstermez.

Batı, aklın egemenliği üzerine medeniyeti inşa etmiştir, ancak metafizik boyutunu ve inancı yok saymıştır. İnançın ve dinin yerine akli kutsamaya yönelmiş ve bu yüzden tümü ile maddileşmiştir. Aklın köleliğine yaslanan Batı medeniyeti aklın kölesi olmaya dayanamadığından çökme sürecine girmiştir. İslam-dışı Doğu, karakterinin ve uygarlık zihniyetinin bir dışavurumu olarak batıl inançların, hayallerin, duygusallığın heyecanını yaşamıştır. Medeniyet meselesinin Karakoç'un yazılarına yansımının ötesinde çalışmalarının da yer alan önemli kavramdır. Bu kapsamda hazırlanan bu çalışmanın amacı Sezai Karakoç'un Batı medeniyetine olan bakış açısını özellikle simgesel sembolik açıdan değeri yüksek olan ilk dönem şiirlerinde incelemektir. Batı medeniyeti algısını, Karakoç modernleşme ve onun getirdiği yıkıcı sonuçlar üzerinden dolaylı olarak eleştirir. Bireysel düzlemde yaptığı eleştiri vasıtasıyla, Batı medeniyetine özenen

gençliğin, erkek ve kadınların kentlerdeki yaşamlarında nasıl bunalıma girdiklerini, yozlaştıklarını ve değerlerini yitirdiklerini anlatır.

Edebiyat ile siyaset ve ideoloji arasında bir bağlantının varlığını kabul ederek hazırlanan bu tez çalışması disiplinlerarası bir çalışma olması açısından önemlidir. Siyaset Bilimi'nin kuramsal yönü bu çalışmaya tam uyum göstermediğinden, çalışmada sadece kavramsal düzeyde bir tanımlama çabasına girilmiştir. Kapsam açısından kuramların dışında bir açıklamada bulunan ve edebi eserler yoluyla kitleleri etkileme gücüne sahip şairlerin/yazarların varlığı geleneksel araştırma biçimlerinden farklılık gösterilmesini neden olmuştur. Başka bir ifade ile siyaset biliminin temel ilkeleri dışında kendi varlığını gösteren ve çok daha geniş sosyolojik, psikolojik bakış açılarıyla incelenmesi ve çözümlenmesi gereken çalışma alanlarının varlığı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, çalışma şiir ve siyaset arasında ilişkiye eğilerek genel Siyaset Bilimi çalışmalarından sapma gösterse de farklı mecralarda siyaseti ve insanların algısını biçimlendirebilen olguların varlığına işaret etmekle önemli bir yenilik getirme amacındadır. Karakoç'un da benimsediği gibi edebiyatın ve özellikle şiirin kimlik kurucu, kültür taşıyıcı işlevi insan olgusunun gelişimine katkı sağlar. Bu bağlamda, çalışma edebiyatın, şiir genelinde siyasi düşünceyi nasıl yansıtabileceğini de göstermesi açısından yeni çalışmalara öncülük edebilecektir.

Anahtar Sözcükler: Sezai Karakoç, Batılılaşma, Medeniyet Algısı, Şiir Çözümlemesi, Disiplinlerarasılık

ABSTRACT

EKİM, Merve. *Analysis of Sezai Karakoç's Perception of Western Civilization*, Master's Dissertation Thesis, Ardahan, 2019.

It is a generally accepted fact that today there are two different civilisation concepts named as the East and the West; and that there are communities beginning from the East of Europe, which belong to the Eastern civilisation. In this categorical approach, the Islamic civilisation takes place with in the Eastern side. Sezai Karakoç, makes a clear Division between the above mentioned civilisations. By examining the characteristics confined to each civilisation, he concludes that each of them are at opposite poles, and that Islamic point of view constructs a fair balance between both.

The East has built its concept upon the superiority of the mind, yet it has also neglected the metaphysical aspect and beliefs. It has moved to hail the sacredness of the mind instead of belief and religion, and so it has completely become materialistic. As the Western civilisation, which has established itself upon the slavery to mind, cannot resist this slavery, it has entered a process of destruction. On the other hand, the non-Islamic East has experienced the mystical emotions of false beliefs, fevers, and instinctive approaches, all of which are signs of its characteristics and perception of civilisation. Rather than suggesting that the subject of civilisation is just reflected in his works, we can say that it is the very essence of his literary creation. In the dissertation thesis, prepared in this scope, the main goal is to analyse Sezai Karakoç's perception of Western civilisation in the early period poems, where his view is represented in symbolic layers of his lines. He criticises the Western civilisation through modernisation movements and the destructive consequences it has brought about. Through the criticism he makes on a personal level, he attempts to show that youth, men and women become immensely depressed, degenerated and lost their constructive values in their lives in cities.

This dissertation, accepting a-priori that there is a close connection between literature, politics and ideology, is significant as it is an interdisciplinary study. As Karakoç also declares, the function of literature, and poetry in particular, as an identity constructive and culture bearing features makes important contributions to the development of humans and communities. In this regard, this study may pave the way

for new studies as it focuses upon how literature, and poetry particularly, can reflect political ideas and ideologies.

Keywords: Sezai Karakoç, Westernisation, Conception of Civilisation, Poetic Analysis, Interdisciplinary

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	
ETİK BEYAN	
TEŞEKKÜR	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	7
İÇİNDEKİLER.....	9
GİRİŞ	13
1. BÖLÜM: MEDENİYET KAVRAMI.....	17
1.1. BATI MEDENİYETLERİ	21
1.2. İSLAM MEDENİYETLERİ	26
2. BÖLÜM: BATILILAŞMA HAREKETLERİ.....	30
2.1. MODERNLEŞME/BATILILAŞMA KAVRAMI	30
2.2. TÜRKLERİN BATILILAŞMA SÜREÇLERİ.....	31
2.3. OSMANLI DÖNEMİNDE BATILILAŞMA	34
2.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BATILILAŞMA	49
3. BÖLÜM: SEZÂİ KARAKOÇ’UN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	54
3.1. SEZÂİ KARAKOÇ’UN HAYATI	54
3.2. SEZÂİ KARAKOÇ’UN EDEBİ KİŞİLİĞİ	55
3.3. SEZÂİ KARAKOÇ’UN EDEBİYATA OLAN BAKIŞI	57
3.4. SEZÂİ KARAKOÇ’UN ŞİİR VE ŞAIRLİĞE OLAN BAKIŞI	59
3.5. BİR SİYASİ KİMLİK OLARAK SEZÂİ KARAKOÇ	60
4. BÖLÜM: SEZÂİ KARAKOÇ’UN BATI MEDENİYETİ ALGISI	66
5. BÖLÜM: SEZÂİ KARAKOÇ’UN İLK DÖNEM ŞİİRLERİNDE BATI ALGISI	82
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	109
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	117
EK 2. MUAFİYET İZİNİ	118
ÖZGEÇMİŞ	119

GİRİŞ

Skolastik düşünce ve yaşam biçiminin etkisinden Reform ve Rönesans ile kurtulmayı başaran, akli ve bilimi merkeze koyan, sonrasında coğrafi keşiflerle birlikte dünyanın büyük bir bölümünü sömürge haline dönüştüren Batı medeniyeti daha sonraki süreçte dünyanın en etkili gücü olmayı başarabilmiştir. Ülkeler arasında hammadde akışı ile birlikte sağladığı teknik, bilimsel ilerleme sayesinde sanayi ve ekonomi alanında büyük atılımlar yapabilmiş ve böylece en gelişmiş medeniyet olarak kabul görmeye başlamış olan Batı Medeniyeti ve değerleri medeni olmanın temel kıstası olarak kendini tüm dünyaya dayatmıştır. Batılı ya da başka bir ifadeyle medeni olmayan toplumları Batılılaştırma çalışmaları/eğilimleri ortaya çıkmış ve böylece Emperyalizmin meşrulaştırıcı en temel dayanaklarından birisi ortaya konmuştur.

Emperyalist tutumun en önemli özelliği istila edilen ülkelerde ekonomik çıkarlar açısından yeraltı ve yer üstü kaynakların sömürülmesi ve siyasi denetim mekanizmalarının kurulması olsa da, bu türden amaçların gerçekleştirilebilmesi için kültürel boyutun da değişime uğratılması gerekecektir. Bu açıdan, Batı medeniyeti ile birlikte sadece bilim, teknik ve ilerleme değil aynı zamanda kültürel bir ihraç/ithal de işin içine katılmıştır. Öte yandan, Batının sunduğu birçok değer/kavram ve imkân alıcı ülkelerde/toplumlarda birbiriyle çelişen pek çok durumun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Kimileri tarafından çok önemli hayati bir unsur ve yaşam biçimi, kimileri tarafından siyasi ve dini yayılmacı emeller, kimileri tarafından da ekonomik sömürü ve kimliksizleştirme biçiminde algılanmıştır. Ülkemizde de buna benzer çelişkili/çatışan yaklaşımlar söz konusudur. Teknik, bilimsel, teknolojik unsurlardan daha ziyade ekonomik ve özellikle kültürel boyutuyla ilgili tepkisellik kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. Kent yapılarının, üretim biçimlerinin, yaşamsal beklentilerin, hatta giyim ve kuşamın değişimine neden olan Batı medeniyetinin yarattığı sosyolojik/kültürel değişimin karşısında Türk insanı çok boyutlu bocalamalar yaşamıştır. İster doğrudan isterse dolaylı olarak ortaya çıkan değişim sancılarının yarattığı kavramlardan bir tanesi kimlik sorunudur. Dindar-laik, yenilikçi-muhafazakâr, ilerici-gerici, sağ-sol vb. birçok kutuplaşma işareti olan karşıt güç bunun göstergeleridir.

Batı medeniyetinin böylesi farklı yorumlanmasının içinde her alandan olduğu gibi edebiyat alanından da birçok kişi yer almıştır. Bunlardan bir tanesi, II. Yeni şiir akımının önemli temsilcilerinden Sezai Karakoç'tur. Her bakış açısının kendi işine yarayacak şekliyle kavramsallaştırdığı medeniyet fikrini Sezai Karakoç, düşüncesinin temel meselesi yapmıştır. Düşüncelerin de ve eserlerin de büyük bir bölümünde kimi zaman örtük kimi zaman ise açık bir biçimde yer verdiği medeniyet konusunu farklı biçimlerde açıklamaya çabalamıştır. Sezai Karakoç, medeniyeti hapsolmuş olduğu dar kapsamdan çıkarmıştır. Ona göre medeniyet, Eski Yunan'da köklerini bulmuş Aydınlanma ile Modern Batı'nın elde ettiği seviye değildir. Medeniyet bir bütündür ve tüm insanlığa hitap etmektedir. Tüm insanlığın ortak değeridir. Tarihi boyutta Hz. Adem'den başlayıp Hz. Muhammed'e kadar mükemmelleşme/tamamlanma/birikim; sonrasında kıyamete kadar olan bir gelişim sürecinin adıdır.

Sosyolojik ekseninde ise insan hayatını ilgilendiren maddi-manevi, soyut-somut, fizik-metafizik her şeyi içine alan ve her şeyle ilişkili olan bir olgudur. Bilim ve teknolojiyle olduğu kadar aşk, sevgi, fedakârlık, aile hayatı, insan ruhu ile de o derece ilişkilidir. Pozitif bilimler, sosyal bilimler, din bilimleri, ahlak, manevi bilimler ve eğitim, edebiyat, güzel sanatlar, şehircilik, sağlık, ziraat, sanayi, el sanatları, savaş sanayii ve eğitimi bu medeniyet şubelerinden birkaçıdır. Medeniyet bu parçaların ve bu parçalar arasındaki ilişkinin bütünüdür.

Karakoç'un düşüncesinde din ile medeniyet kavramları birbiri ile iç içedir. Allah'ın dini olan ve Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar uzanan peygamberler silsilesi üzerinden gelen din medeniyetin özüdür/çekirdeğidir. Medeniyet de dinin dal budak sarmış, ağaç olmuş halidir. Din ile ilişkisi bakımından medeniyet bir üst dizge ve bir referans noktasıdır. İnsanın neyi nasıl yapacağını ve ne için kullanacağını kılavuzu olan bir üst sistemdir.

Batı, aklın egemenliği üzerine medeniyeti inşa etmiştir ancak inancı ihmal etmiş hatta neredeyse tümünden yok saymıştır. Bu yüzden aklın köleliği ortaya çıkmış ve maneviyattan uzaklaşmanın sonucu Batı medeniyeti çökme sürecine girmiştir. Öte yandan, İslam-dışı Doğu, karakterinin ve uygarlık zihniyetinin bir dışavurumu olarak batıl inançların, sanrıların, içgüdü yanılmalarının mistik heyecanını yaşamıştır. Bu

heyecanı yaşarken ortaya koyamadığı uzun bir sürecin sonunda, İslam-dışı Doğu, Batı aklının kölesi olmuştur.

Medeniyet konusunun Karakoç'un yazılarına, şiirlerine yansımanın ötesinde çalışmalarının ve hayatının neredeyse temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Bu kapsamda hazırlanan bu çalışmanın genel amacı Sezai Karakoç'un Batı medeniyetini II. Yeni döneminde yazdığı şiirlerinde nasıl yansıttığını incelemektir. Disiplinlerarası bir çalışma olarak hazırlanan bu tez Siyaset Bilimi açısından bir yenilik getirme amacını taşımaktadır. Sezai Karakoç'un tüm yazıları ve eserlerini ele almak yerine ilk dönem şiirlerine odaklanmanın sebebi siyasi düşüncelerinin işlenmesini ele almaktır. Klasik tarzda hazırlanan Siyaset Bilimi tezlerinde, alanda kabul görmüş bir kuramcının görüş ve tespitleri temel alınarak, ilgili konu bu bağlamda irdelenmektedir. Kurama göre yapılan değerlendirme bazen birden fazla kişiyi ve düşünceyi içine alacak biçimde geliştirilerek, önce kuramsal çerçeve çizilmekte ve konu kurama uygunluğu ya da aykırılığı açısından ele alınmaktadır. Ancak biraz daha deneyci biçimde yaptığımız çalışma, bu kalıpların dışında yer almaktadır. Bunun nedeni siyaset ile ilgili yapılacak tüm çalışmaların öne sürülen ve genellikle Batı kökenli kuramcılarının belirlediği kalıplara uyum göstermemesindedir. Bu yüzden, şu ana kadar geliştirilen ve genel kabul gören kuramların dışında da bazı olguların, kavramların, düşüncelerin de varlığını kabul etmemiz gerektiği görüşünden hareket edilmiştir. Bu görüşe dayanarak, disiplinlerarası bir çalışma olarak (belki de bu yüzden birçok akademisyen tarafından eleştiriyile karşılanacak olan) bu çalışmada, klasik kuramların tartışılmasına yer verilmeden, siyaseti, algıyı, düşünceyi, yaşam biçimlerini dolaylı da olsa etkileyebilecek farklı söylemlerin izi sürülmüştür. Çalışmanın bütünlüğünü sağlamak adına genelden öznel doğru bir tartışma yöntemi izlenmiştir.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kavramsal bir çerçevenin çizilmesi, tarihsel süreç içinde Batı medeniyeti, Batılılaşma, ona yönelik tutumlar, çalışmalar ve ilgili kavramlar üzerinde durulacaktır. Kavramsal çerçevede mümkün olduğunca konuyla ilgili kavramlara ve düşüncelere yer verilmiş, ilgisiz olduğu düşünülen kavram ve düşünceler konu dışında tutulmuştur. Temel amaç genel medeniyet algısı ve kuramlarının bir tartışmasından daha çok, tez konusunu oluşturan ve kendine özgü bir söylem geliştiren Sezai Karakoç'un bakış açısını ortaya

koyabilmektir. İkinci bölümde Modernleşme ve Batılılaşma kavramları açıklanacak, bu kavramların farklı tanımlarına yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise, edebi bir kişilik olarak seçilen Sezai Karakoç'un hayatı ve sanata bakışı irdelenecektir. Dördüncü bölümde Sezai Karakoç'un uygarlık ve medeniyete dair görüşleri ile medeniyet kavramı incelenecektir. Beşinci bölümde ise Sezai Karakoç'un ilk dönem şiirlerinde simge ve sembollerle ortaya koyduğu, bazen dolaylı bazen de doğrudan sunulan modernleşme, Batılılaşma karşısındaki insanın yaşamsal ve ruhsal sorunları ele alınacaktır. Son olarak konu ile ilgili yorum ve değerlendirmenin yer aldığı sonuç kısmı ile çalışma tamamlanacaktır.

1. BÖLÜM

MEDENİYET KAVRAMI

Günümüzde “medeniyet” başta tarih, sosyoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler olmak üzere pek çok sosyal bilimin çözümlenmek ve hakkında fikirler geliştirmek için uğraştığı bir konu haline gelmiştir. Her bir alan kendi içeriklerine ve kavramsal çerçevesine uygun bir biçimde konuyu ele almıştır. Fakat medeniyet kavramı giderek dönüşen/dönüştürülen bir içeriğe büründürülmüştür. Medeniyet kavramı üzerine çalışmalar yapan insanların bir kısmı medeniyet tanımını özellikle inanç sistemi ile bütünleştirme çabasına girmiştir. Bazıları ise kültür, din ve medeniyet kavramlarını birbirine yaklaştırarak din merkezli bir bakış açısının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır; “*Din ve kültür olarak da adlandırılan analiz birimlerine, günümüzde artarak medeniyet denmektedir. Mesela İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik disipline ve bakış açısına bağlı olarak hem din hem kültür hem de medeniyet olarak adlandırılmaktadır. Farklı sosyal bilimlere mensup birçok akademisyen, medeniyetler arası ilişkileri yorumlamaya, açıklamaya ve bu ilişkilerin geleceğini tahmine çalışmaktadır*” (Şentürk, 2006, s. 89). Bu tarzda bir bakış açısı, dünyada siyasi ve kültürel ilişkilerin maddi, teknik, teknolojik boyutunu göz ardı ederek din, inanç merkezli olarak bir tür dinler arası bir medeniyet algısı oluşturma içine girmişlerdir.

Medeniyet kavramının ve daha sonra algı ve uygulamalarının Batılılaşma ile birlikte Osmanlı döneminde başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak kültür ve medeniyet olarak genellikle birbiriyle karıştırılan, kıyaslanan iki kavramın sosyal boyutu ile ilgilenen kişiler Cumhuriyet döneminin hemen öncesinde başlamış ve günümüze kadar sürmüştür. Bunlardan ikisi Ziya Gökalp ve Cemil Meriç’tir. Örneğin Meriç’e göre, “*Kültür, dilimize iki kaynaktan gelmiştir: Fransızca’dan, Amerikanca’dan. Fransızca kültürün Türkçe karşılığı İrfân, Amerikanca kültürün karşılığı, Medeniyettir*” (1986, s. 15). Bu durumda, manevi kültür ve maddi kültür kavramları işe girmektedir. Sosyolojik açıdan kültür kavramıyla manevi birikim anlatılmakta, maddi kültürle ise medeniyete atıfta bulunmaktadır.

Öte yandan kültür ile medeniyet kavramları arasında ayrıma gidilmesi gerektiğini düşünen bilimciler de mevcuttur. Topçu (1961, s. 196)'ya göre, kültürle medeniyeti birbirine karıştırdığımız için Batı taklitçiliğine başladık. Medeniyet, insanlığın çalışarak üretmiş olduğu teknik eserlerin tümünü kapsarken, kültür belirli bir toplumun kendi tarihi içinde oluşturduğu değerler bütünüdür. Bilim, sanat, ahlâki değerler ve din bu kapsamdadır. Medeniyet ise bu kültürün bir sonucu olarak üretilmiş teknik üretimler olarak tanımlanmaktadır. Batılılaşma konusunda asıl sıkıntı burada yatmaktadır, çünkü her kültür kendine özgü teknikler üreterek medeniyet oluşturma potansiyeline sahiptir. Yine Topçu (1970, s. 15)'ya göre, Türkler teknik üretmedikleri için, onu Batı'dan almak zorunda kalmışlardır ve bu yüzden yanlış gelişen bir Batılılaşma sorunu ortaya çıkmıştır.

Medeniyet olgusunun genel anlamda ekonomik koşullar, siyaset uygulama ve biçimleri, ahlak, bilginin üretimi ve teknoloji ile sanatsal üretimlerle bağlantılı olduğunu söylemek gerekir. Bu özellikleri ile Oswald Spengler'in de belirlediği gibi, her medeniyet bir organizma, hatta bir devlet gibidir ve doğar, gelişir, geriler ve yıkılır. Tarihte bunun pek çok örneği mevcuttur. Arnold Tonybee bu görüşü biraz daha geliştirerek, medeniyetlerin yıkılmasına rağmen diğer medeniyetlere kaynaklık ettiklerini ve çizgisel bir ilerlemenin böylece mümkün olabildiğini belirtir. İnsanın/insanlığın ortak hafızası sayesinde tarihten gerekli dersleri alınabilmesi ve dahası çözümlenmeler yaparak, ulaşılmış olan seviyedeki kazanımlardan yararlanılarak yeni medeniyetlerin kendilerini yenileyebilme ve geliştirebilme olanaklarına kavuşması da mümkündür. Tonybee, 21 medeniyetten bahseder ve bunlardan sadece 6 tanesinin günümüzde var olduklarını söyler. Ancak, en önemli tespiti Batı medeniyetinin tanımı ve günümüzdeki işlevi ile ilgilidir. Batı medeniyeti köklerini antik Yunan ve Roma'dan alan, özünde Hıristiyan, beyaz ırkın üstünlüğü ve Anglosakson (İngiliz kökenli) iradesine bağlı bir medeniyettir. Neredeyse tüm dünyada etkisini hissettirmekte ve diğer medeniyetlerin yolunu belirlemektedir. Bu yüzden diğer medeniyetler kendilerini Batı medeniyetine uyarlama çabası içinde giderek kendi öznel kimliklerini kaybetme tehlikesi içindedir.

Medeniyet kavramını din merkezli olarak alan görüşlerin açıklamasına gelince Batı bir Hıristiyanlık ve Yahudilik merkezi olarak algılanırken, Doğu kavramı genellikle İslamiyet ile ilişkilendirilmiştir. Hatta bunun için Uzakdoğu kavramının geliştirilmiş

olduğunu da söylemek mümkündür. Ahlâk ve inanç düzene uygun olarak bir toplumun, bir milletin ulusun maddî ve manevî varlıklarına ilişkin üstün özelliklerini, değerlerini, düşünce ve sanat yaşamındaki faaliyetlerini, bilim, teknik, endüstri dallarındaki gelişimlerini belirtmek amacıyla kullanılmakta olan medeniyet, İslâm dünyasında köken olarak hicret dönemine dek götürülebilecek bir kavramdır. Hicret'ten sonra Yesrib şehrinin adı Medine olarak değiştirildikten sonra bu şehir, yeni bir bakışın, yeni bir sistemin merkez haline gelmiştir. Bu dönemin ardından süreçte İbn-i Haldun, Mukaddime adlı eserinde toplumların yaşamını açıklarken medeniyet kavramından söz etmiştir. Batı kültüründe ise XVIII. yüzyılın ortalarında kendi toplumsal durumlarının ekonomik ve teknik açıdan gelişmişlik düzeylerini ortaya koymak için ilk kez Fransızca bir kelime olan “civilisation” kavramından yararlanılır; Osmanlı kültüründe ise “medeniyet” kavramı, Batı kültüründe kullanılan “civilisation” terimine yanıt niteliğinde ve Batı'nın teknik bağlamda üstün yönlerini açıklamak amacıyla türetilmiştir (Koçak, 2016, s. 51). Batı ve Doğu olarak ayırım yapılmasının ötesinde, sosyolojik açıdan kavramın her yerde geçerli bir tanıma ihtiyaç duyduğu ortadadır. Eğer bilimden bahsedilmesi gerekiyorsa, bilimsel kavramlara yönelik ortak bir terminolojinin ortaya konması çok önemlidir; *“Kolektif değerler bütünü olarak medeniyet, insanı diğer varlıklardan ayıran, özünde rasyonel olan ve kıymet ifade eden bir durum yahut seviye olarak kabul edilmektedir. Bazı sosyal bilimciler medeniyetin sosyal analiz ve tarih araştırmaları için elverişli bir kavram olmadığını savunurken bazı düşünürler onu insanlığın en üst mertebesi olarak görmektedirler. Evrensel hukuk kurallarına dayalı ve temel hak ve hürriyetleri esas alan tek bir evrensel medeniyetin olduğunu ileri sürenlerin yanı sıra, farklı dünya görüşlerine ve varlık tasavvurlarına dayanan muhtelif medeniyetlerin varlığını savunanlar da bulunmaktadır.”* (Kalm, 2010, s. 2-3). Bilimsel tanımın ötesinde, gelişmişlik, modernlik vb. değerlendirmelerden uzaklaşarak en azından şu tespiti yapmak önemlidir; *“Medeniyet kavramı bir toplumun her açıdan özelliklerini yansıttığı için her toplumun kendine has bir medeniyeti bulunmaktadır”* (Ak, 2014, s. 157). Her toplumun bir kültürü vardır ve bu kültürün ne zaman, hangi süreçte ve hangi dinamiklerin ortaya çıkmasıyla bir medeniyete dönüştüğü konularında farklı fikirler ortaya atılmıştır. Parçalı biçimde medeniyet kavramının tanımlanması dışında tümelci yaklaşımlar da söz konusudur.

Medeniyet merkezli, kutsal kitap referanslı bakış açıları ile açıklamakta yetersiz kaldığı ve bazen toplumların oluşturdukları medeniyetler tarihte yerlerini almışlardır. Bunlardan bazıları hem çok önemli bir uygarlık seviyesine, refaha, üretkenliğe ve bilimsel bir gelişkinliğe ulaşmış, dünya üzerinde geniş topraklar üzerinde yayılma ve uzun süre yaşama fırsatına erişmiştir. *“Milâttan önce Ön Asya'da, Mısır'da büyük uygarlıkların ortaya çıktığını bilmemize rağmen günümüzde bize kadar ulaşan kalıntıları müzelerimizde teşhir edilenler ile sınırlı olabilecek düzeyde azdır. Milâttan sonra İlk ve Ortaçağlarda Yunan Uygarlığı ve onun devamı Roma Uygarlığı, Sasani Medeniyeti en parlak uygarlıklar olmuşlardır. Bunlara ek olarak Çin ve hatta Hindistan'da dini düşünce ve bilgelik gelişmiş, Batı'ya pek çok açıdan etki etmiştir. Hiçbir uygarlık kendi başına gelişip olgunlaştırılmıştır. Eski Mısır Medeniyeti, Eski Yunan Medeniyeti, Sasani Medeniyeti gibi medeniyetler içinde yerel deha ve unsurlar olduğu gibi daha öncekilerin geliştirip getirdikleri unsurlar da vardır. Kendi içine kapalı bir uygarlığın doğup gelişmesi düşünülemez”* (Kayaoğlu, 1984, s. 9). Son dönemlere kadar, genellikle bu tür medeniyetlerin bilimsel incelemeleri sadece Arkeoloji, Antropoloji ve Tarih gibi alanlarla kısıtlıydı. Günümüzde ise onlarla ilgili bulguların yorumlanması ve gelişmişlik seviyeleri, üretim biçimleri ile yaşam tarzları hakkındaki çalışmalar birçok disiplinin alanına girmiştir.

Medeniyetler arasındaki etkileşimin varlığına dikkat çekmek aynı zamanda sadece dinsel bir bütünsellikten bahsedilmemesi gerektiğini, gelişmişlik, giyim, tarım, diğer ekonomik, teknik ve bilimsel etkinlikler gibi kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. *“Bunlardan sonra gelen Avrupa uygarlığı da İslam medeniyetinin etkisine girmiştir. Ancak buradan tüm uygarlıkların bir bakıma birbirlerini aynı yönde takip ettikleri ve aynı özelliklere sahip oldukları sonucu çıkarılamaz. Nitekim her medeniyetin kendine özel esas nitelikleri olduğu gibi, Batı medeniyetinin kendine özel olan çeşitli özelliklerinin olduğu da bilinmelidir”* (Özkul, 2004, s. 168). Böylesi etkilenimlerin izlerine bakıldığında, belki sadece herhangi bir kültürün diğerinden daha üstün yarışmacı bir zihniyetle kendini yüceltmek ya da rakiplerini alçaltmak için gerekli görülebilir. Doğrusu her bir kültürün, medeniyetin ya da uygarlığı tarihsel süreçten bağımsız bir şekilde ele alınmasının mümkün olmayacağıdır. Başka bir ifade ile hiçbir kültür ya da medeniyet etkileşim ve diğerlerinin birikimi olmaksızın tek başına ortaya çıkmış ve kendini var etmiş olamaz.

Kültür ve medeniyet kavramları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu iki kavram birbirini besler. Medeniyeti yaratabilmek için kültür üretimi gerekmektedir; “*Medeniyet kültürün evrenselleşmiş şeklidir. Bir toplumda üretilen kültür diğer toplumlarca da taklit edilmeye başlanırsa o kültür evrenselleşmeye başlamış anlamına gelmektedir. İslam da İslam Medeniyeti adını verdikleri bir medeniyet inşa etmiştir. Tarih boyunca bu medeniyet etkin medeniyet olmuş ve üstünlüğünü sürdürmüştür. Ancak, gelinen süreçte bu üstünlüğünü Batı Medeniyetine bırakmış durumdadır*” (Abuzar, 2017, s. 87). Batı medeniyetinin teknik, teknolojik kültür ve sanat ürünleri günlük hayatta kullanılmaktadır. Doğu medeniyeti bu türden ürün üretmediği ve dünya insanların kullanımına sokamadığından medeniyet dilini Batı uygarlığı oluşturmaktadır. Her türlü tüketim nesnesini yapan, yaratan ve kullandıran batı dilini yaşam biçimini kültür ürünleriyle diğer ulusların kullanması için dayatmaktadır. Batı medeniyetinin bu üstünlük kurma durumu tarihsel süreçte bu üstünlüğü kabul etmemizle birlikte modernleşme çabamızı zorunlu kılmıştır. Bu süreç Osmanlı’dan başlayarak günümüze kadar sürmüştür.

Sonuç olarak, insana özgü olan kültür ve medeniyet ilkel dönemlerden başlamış ve günümüze kadar çeşitli biçimlerde kendini var edebilmiştir. Kültür biraz daha dar kapsamlı ve belirli bir topluma ait iken, medeniyet daha maddi bir öge olarak kültürel unsurları da kapsayan geniş bir yelpazedir. Bazı medeniyetler doğmuş, gelişmiş, gerilemiş ve ortadan kalkmıştır. Bazılarının devamında yeni medeniyetler kurulmuştur ve genellikle her bir yeni medeniyet eskilerden birçok değer ve uygulamayı kazanım olarak devralmıştır.

1.1. BATI MEDENİYETLERİ

Günümüzdeki Çağdaş Batı Uygarlığı’nın temeli M.Ö. 1200’lü yıllara dek uzanan Eski Yunan Medeniyeti’dir. Büyük İskender’in fetihleriyle Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve İran gibi eski çağ uygarlıklarıyla tanışan ve kaynaşan Klasik Yunan Medeniyeti geniş coğrafyalara yayılmıştır. Roma Devleti’nin sınırlarının genişlemesi ile birlikte yeni sentezler gelişmiştir.

Feodal yapının en önemli tasarımının yansıması olan Ortaçağ döneminde batı medeniyeti günümüzden oldukça farklıydı. Daha çok metafizik unsurların dünyayı,

kavramları ve değerleri oluşturduğu/belirlediği bu dönemin en üst noktası 11.ve13. yüzyıllar da yaşanmıştır. Toplum ekonomik olarak toprağa ve tarıma bağlı biçimde yaşamaktaydı. Toprak sahipleri lordlardı. Onların yanında çalışanlarsa serflerdi. Uzun bir süre savaşlardan kaçınılmış ve bu durumda tarımsal üretimin çok üst düzeye çıkmasına yol açmıştı. Kentler kurulmuş ve ticaret yolları genişleyerek nüfus artışıını sağlamıştı. Belirli bir süre sonra, ticaret gelişmiş ve insanlar tarım dışında farklı üretim biçimlerini ortaya çıkarmıştı. Ticaret ve zanaatkârlığın merkezleri kentlerdi ve bu yüzden kentlere göç yaşanmaya başlandı.

Giderek teknoloji ve bilim gelişti. Değirmenler suyun gücü ile çalıştırılmaya ve yine sulama amacıyla kullanıma girdi. Ekilebilir topraklar, bataklıkların kurutulmasıyla genişledi, ormanlardan yararlanıldı ve tarım gelişti. Tarımın gelişimi kent nüfusunun beslenmesi açısından önemliydi. Ticaretin gelişimi ülkelerin kendi aralarında alışverişini sağladı ve tüccarlar tüm Avrupa'yı gezip görebilme imkânına sahip oldu. Zenginleşme aynı zamanda dini bir takım fetihlerin yapılması düşüncesini de tetikledi ve Haçlı Seferleri düzenlendi.

Kilisenin hükümranlığı her tarafta güçlüydü. Dini eğitim dışında pek bir eğitim ya da bilimsel pek bir etkinlik bulunmamaktaydı. Çok gösterişli katedraller ve kiliseler inşa edilmişti. Sanatsal ya da düşünsel gelişim çok kısıtlıydı ve tüm içerik dini olmak zorundaydı. Ancak yine de İslam ve Bizans medeniyetleriyle yakınlaşma ve Klasik Yunan eserlerinin çevirileri sayesinde yeniliklerin kapısı aralanmış oldu. Din ve bilim insanları farklı düşüncelerle tanıştı ve bu daha sonra Reform ve Rönesans'ın temelini oluşturdu. Örneğin, Yunan filozofu Aristoteles'in din kavramı dışında aklın kullanımına yönelerek birçok alanda yaptığı sorgulamalar ve ulaştığı sonuçlar, Hristiyanlık öğretilerine destek olacak biçimde yeniden uyarlandı. Aklı ve felsefeyi dinsel öğretilerin hizmetine sokan bu yeni anlayışın adı Skolastisizm'dir. Bu düşünce tarzı 13. yüzyılda en üst seviyeye ulaştı. Birçok önemli filozof ve bilim insanı bu dönemde akıl, felsefe ve teoloji arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yaptı. Hristiyan öğretisinin gerçeğliğini ve karşıt görünen teolojik bakış açılarının benzerliğini kanıtlamak amacıyla, sorunların mantıksal ve akılcı yönünü ele alarak yöntemler geliştirdiler.

Avrupa modernleşmesi adımı verebileceğimiz değişim dönüşüm süreci 14. ve 16. yüzyıllar arasında gerçeğleşti ve Ortaçağ Avrupası'nın yerini modern Avrupa aldı. Bu

dönem aynı zamanda feodalitenin çöküşüne işaret etmekteydi. Bu dönemde, Kara Veba neredeyse Avrupa nüfusunun çeyreğini yok etti ve yiyecek sıkıntıları, ölümler, salgın hastalık ve kıtlıklar baş gösterdi. Feodalitenin yıkılışıyla birlikte idari sistem yeni biçime büründü, merkezi yönetim çöktü ve iç savaşlar yaşandı. Yeni dönem krallıklar dönemiymi ve örneğin Fransa ve İngiltere’de büyük ordular kuran krallar yönetimi ele geçirip büyük krallıklar kurmayı başardılar. Kent yönetimlerine dayanan feodal toprak sahipleri yenilgiye uğradı. Krallıkların kurulması ile kilisenin de etkisi azaldı, ciddi çatışmalar yaşandı ve böylece sosyal, siyasal ve bilimsel anlamda Rönesans için uygun bir zemin hazırlanmış oldu.

Rönesans ile ortaya çıkan yenilikçi dünya görüşü beraberinde din alanında da bir yenilik ihtiyacını doğurdu. Reform ile birlikte daha ılımlı bir dini uygulama olan Protestanlık da doğmuş oldu. İtalya’da 14. yüzyılda başlayan Rönesans bilim ve sanat alanında bir uyanış anlamına gelirken, uzun bir dönemi kapsamaktaydı ve 17. yüzyıla kadar Avrupa’nın her bir tarafına yayıldı. Bu dönemim bilim insanları, sanatçıları ve filozofları Ortaçağ’ın neredeyse tüm yönlerini kenara bırakıp Antik Yunan ve Roma dönemlerinin düşünsel, kültürel ve sanatsal mirasını yeniden diriltmeye girişti.

Hristiyanlığın temsilcisi olan Kilise’ye karşı bir tepki niteliğinde gelişen Reform ve Rönesans hareketleri Eski Yunan kültürünün farklı bir yaklaşımla yeniden ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, kilise karşıtı bir tepki kendini gösteren bu türden hareketler, Hristiyanlığı tümüyle hayatın gerçekliğinden soyutlamış bir yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sözü edilen yeni anlayış, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali ve Teknoloji Devrimi adı verilen dönemlerin de ortaya çıkmasına imkan vererek bugünün Batı Uygarlığı’nın ortaya çıkmasının esasını oluşturmuştur. Buna dayanarak Batı medeniyetinin temellerinde Paganizm, Yunan, Roma ve Hristiyanlık inançlarının yer aldığını görmek mümkündür. Ancak, tek başına bu unsurların batı medeniyetini oluşturduğunu savlamak da doğru olmayacaktır.

Max Weber’e göre, Batı medeniyetinin özünü teşkil eden Rasyonalizm (Akılcılık) tarihteki diğer medeniyetlere göre hem süre hem de etki açısından çok daha kalıcı olmuştur. Skolastik düşünceden sıyrılarak, akli merkeze oturtan yeni anlayışla birlikte düşünce yöntemleri, araştırmaya verilen önem ve kavrayış sosyal hayatı kökünden değişime uğratmış ve sosyal değerler dizgesinin de çok boyutlu bir dönüşümüne neden

olmuştur. Birey ve ona özgü değerler uyarcalığın (konformizm) yerini almış, dünyevi işlerin görüngüsü olan Laisizm metafiziğin yerine geçmiştir. (Weber, 1976, s.13-31, Akt. Pikkert, 2008, s. 3). Bu yüzden maddi üretimin ana unsuru olan akılcılık dünyaya yüzünü dönen yeni bir insan ve toplum yapısını ortaya çıkarmıştır.

Dünyanın daha bilimsel bir bakışla irdelenmesi, felsefi sorgulamaların da kapısını araladı ve kısa sürede akıl yürütmeler dünyayı açıklamak adına yeterli görülmeye başlandı. Bu nedenle tanrı kavramının incelenmesi birçok felsefi sorgulamaların ortaya çıkmasına neden oldu. Dolayısıyla, yavaş yavaş bilim tanrı inancının yerini aldı.

Batı medeniyetinin temel öğelerini oluşturan nitelikler şöyle sıralanabilir:

* **Hıristiyan merkezilik** (Feodal dönemde çok daha bariz olan dini eğilimler zamanla biçim değiştirmiştir. Ancak yine de inanç temelli olmasa da, Batı günümüzde bile hala birçok kişi tarafından “WASP” olarak bilinen “White, Anglo-Saxon, Protestan” kavramıyla, yani beyaz, İngiliz kökenli ve Protestan inanca mensup şeklinde tanımlanmaktadır.

* **Aklın merkeze alınması** (Rasyonalite)

* **Teknolojik gelişim;**

* **Bilimde ilerleme;**

* **Kapitalizm** (**Marksist** ve **Komünist** sitem arayış ve düşünceleri de Batı medeniyetinin bir unsuru olarak kabul edilmektedir);

* **Liberalizm** (Hem ekonomik hem de siyasi açıdan uygulanan bir sistem olarak düşünülmelidir);

* **Yayılcılık** (Siyasi ve kültürel açıdan, tüm dünyaya ve kültürlere yönelik bir çaba olarak kendi düşünce ve yaşam pratiklerini, ilkelerini kabul ettirme biçiminde kendini göstermektedir);

* **Sömürgecilik** (16. ve 19. yüzyıllarda doğrudan bir biçimde, az gelişmiş ülkeler sömürlere dönüştürülürken, sonraki dönemde ekonomik ve siyasi müdahaleler

şeklinde dışarıdan yönetilmeye başlanmış, günümüzde ise neo-liberal politikalar doğrultusunda etnik, dini ayrıştırmalar, iç savaşlar, ekonomik ambargolar, yaptırımlar vb. pek çok unsurla az gelişmiş ülkeler Batı güçleri tarafından yönetilmeye çalışılmaktadır. Ekonomik amaç taşıyan tüm bu yaptırımların araç olarak kullandığı yöntemler/kavramlar, demokratikleşme, insani yardım, kültürlerarası diyalog, kadın hareketleri, Arap baharı, eşitlik, özgürlük vb.dir.

* **Demokrasi ve eşitlik** (bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkan bu kavramların hukuk, eğitim, sanat, ekonomi vb. alanlarda yansımaları kurumsal bir kimlik oluşturulması ile de gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır);

* **Küreselleşme** (ekonomik işbirlikleri yoluyla, tüm dünyanın tek bir ülkeymiş gibi algılandığı, ticaretin gerçekleştirildiği, uluslararası şirketlerin dünyanın her yerinde pazarlar oluşturarak dünyayı sömürebildiği, yerli ve milli üretimlerin uluslararası şirketlerin karşısında yok olmaya yüz tuttuğu bir süreci içermektedir);

* **Serbest Piyasa** (Devlet müdahalesinin kabul edilmediği, mal ve hizmet arzının sınırları aşarak ülke içindeki kamu iktisadi teşebbüslerinin kısıtlandığı ve yavaşça ortadan kaldırıldığı, küreselleşmeye eklenen yerel pazarların uluslararası kurallara göre hareket etme zorunluluğunun olduğu yeni iktisadi bir sistem ve uygulamadır);

* **Girişimcilik**(yine ekonomik yeni dünya düzeninin bir yansıması olarak, devlet yatırımlarının yerine bireysel ve kurumsal girişimlerin geçerli olduğu, rekabetin en üst seviyede teşvik edildiği bir kavram ve uygulamadır);

* **Uluslararası rekabet** (Ülkeler arasında, uluslararası ve ulusal şirketler arasında mal ve hizmet üretimi ile bunların arzını içeren ekonomik yeni yapının adıdır. Buna göre, küreselleşmenin bir sonucu olarak, dev şirketler sadece kendi ülkelerinde değil, sisteme entegre olan tüm ülkelerde mal üretip o ülkelerin kabul ettiği uluslararası ticaret hukukuna göre faaliyet gösterebilmektedir);

* **Bireycilik**(Sendikalar, kooperatifler, ortak girişimler yerine bireyin, bireylerin temsil ettiği kurum ve şirketlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerinin uygulanması için teşvik edilmesidir).

Batı medeniyetinin, ortaya koyduğu ilkeler/ideoloji/kavramlar neredeyse tüm dünyanın, ekonomik yaşamını belirlemeye başlamıştır. Bu ilkelerin uygulanmaması halinde bir ülke tecrit edilebilmekte, ekonomik ve siyasi yaptırımlarla karşılaşmakta, büyük zorluklar yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Bunun yanında, teknoloji, otomotiv, bilişim, eğitim, savunma vb. birçok alanda, kendini geliştirmek ya da dışa bağımlı hale gelmek zorunda kalmaktadır. Bu türden bir uygulama, rekabet olgusuyla birleşerek güçlü olanın güçsüzü ezmesine, yerel üretimlerin ortadan kalkmasına, küçük ve orta ölçekli işletmelerin zor durumda kalmasına ya da ortadan kalkmasına, her türlü ekonomik yapının kendini küresel hale getirmek zorunda bırakılmasına, küresel ölçekte zaten güçlü olan Batı kökenli uluslararası şirketlerin dünyanın her tarafında hakim olmasına yol açmıştır. Sadece ekonomik alanda değil, kültürel açıdan da dünyanın bir entegrasyonu söz konusudur. İnanç ve uygulamalar, hukuk sistemleri, yaşam biçimleri, zevkler ve beğeniler de birbirine benzemeye ve farklılıklar ortadan kalkmaya başlamıştır. Sonuç olarak, neo-liberal politikalar doğrultusunda şekillenen küreselleşme, Batı medeniyetinin çok boyutlu bir görünüşü olarak tüm dünyaya hakim olmuştur.

1.2. İSLAM MEDENİYETLERİ

Din merkezli medeniyet algısına göre, inanç topluluklarının ortak bir üretimleri, yaşam biçimleri, kültürleri ve buna dayanan medeniyetleri ortaya çıkar. Bu türden bir bakış açısı dini merkeze alarak coğrafi, etnik, milli vb. pek çok unsurun kendilik özelliklerini bir inanç potasında eriterek ortaya yeni bir medeniyet çıkardıkları düşüncesine dayanır. İslam, inananlarına dünya ve ahiret mutluluğu sunma iddiasını taşır. Bu doğrultuda, kendi inanç sistemini benimseyen topluluklar için yaşamı düzenleyici kurallar, uygulamalar geliştirir. *“Bu çerçevede, Müslümanlar da ilk dönemden itibaren İslam’ı Sünnet ve Kur’an önderliğinde günlük yaşamlarına uygulamaya başladılar. Bunu gerçekleştirirken beraberinde kültür ortaya çıkarmaktaydılar. Zamanla üretilen bu kültür bir medeniyet şekline bürünmüş ve İslam Medeniyeti ismini almıştır”* (Abuzar, 2017, s.88). Karakoç’un daha önce belirlediği şekliyle Batı medeniyetinin kökeninde doğu toplumlarının kültürü, İslam dünyasının birikimleri, Antik Yunan ve Roma dönemlerinde uygulanan pagan inançlarının etkisi bulunmaktaydı. İslam kültürü içinde din, medeniyet ve devlet üçlüsü İslamiyet ile birlikte gelişme göstermektedir. Batı kültüründe Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu’nun karşısına çıkmış olmasının tam

aksine İslamiyet siyasi bir boşluk zamanında ortaya çıkmış ve siyaset sahnesini düzenlemiştir. Bir bakıma Batı medeniyeti birçok öncül etkenin sonucu olarak çıkmışken, İslam medeniyeti ise bir sebep olarak kendisi köken oluşturmuştur.

Batı medeniyetinin gelişimi coğrafi yayılma ile kısmen bağlantılı iken, İslam medeniyetinin ortaya çıkışı ve gelişmesi kendi içi dinamikleri ile gerçekleşmiştir. *“İslâm medeniyeti temelinde tevhid inancının yer aldığı dini karakterde bir medeniyettir. VII. yüzyılda Hicaz topraklarında doğup gelişerek kısa süre içinde doğuda Maverayunnehir'in ötelere, batıda Atlas Okyanusuna, kuzeyde Kafkasya'ya, İspanya'da Pirene dağlarına kadar uzanan topraklar üzerindeki farklı ırkların ve inanışların kültür, gelenek ve düşünce miraslarını kendi bünyesinde eriten bir uygarlık olmuştur. İslâm Medeniyetine, eskiden Batılıların ifade ettiği gibi, bir Arap Medeniyeti diye nitelendirmek doğru olmaz. Bunda belki Araplardan çok Türk, Fars, Hint ve Berberi katkıları daha önemli oranda olmuştur”* (Kayaoğlu, 1984, s. 9). Medeniyet ve kültür etkileşimi göz önüne alındığında, ortak bir yapıdan bahsetmek biraz zor görünmektedir. Dünya algısı, üretim ilişkileri, üretim biçimleri, sosyal ritüeller, dini yaşam biçimleri vb. pek çok unsurun homojen bir yapıda olmadığı rahatlıkla görülebilir. Hatta, İslam inancının değişik uygulama biçimleri, farklı inanç birimleri, mezhepler ve hatta cemaatler bile kendi aralarında homojen yapıyı bozan birçok farklılığa sahiptirler. Bu açıdan medeniyet tanımının ardında yatan etkenler ayrıca incelenebilir.

İslâm dini Arabistan'da ortaya çıkmış ve Araplar vasıtasıyla yayılmıştır. Fakat ortalama iki yüz yıl içerisinde Türk, Fars ve Berberiler gibi kültürleri birbirleri ile çelişkili duran çeşitli unsurlar İslâm dünyasına girmişlerdir. Hem fetihler, hem de diğer etkinliklerde bu faktörlerin sahip oldukları roller en az Araplar kadar etkilidir. Dolayısıyla İslâmiyet'te örnekleriyle karşılaşılan bu faktörler göz önünde bulundurulmadan kimi yazarlarca, sanki yalnızca Araplar bu uygarlığın oluşmasını zenginleştirmişler anlamında, İslâm Medeniyetini “Arap Medeniyeti” olarak adlandırmışlardır. Hâlbuki İslâm Medeniyeti; muhtelif Müslüman toplumların oluşturdukları bir ortak medeniyettir. Söz konusu medeniyeti *“Arap Medeniyeti” şeklinde adlandıranlar arasında sadece Arap müellifler yoktur. Özellikle bazı batılı müellifler de bu kervana katılanlar arasında yer almışlardır* (Şeker, 2009, s. 81). Genel algının bu tarzda görünür kılma çabaları olması bir yana İslam medeniyetinden söz edilecekse, o zaman bu kadar

geniş bir coğrafi kapsama, dünyadaki tüm kıtalara yayılmasına bakılarak kültürel yapının ortaya konması oldukça zordur.

İslam dininin belirlediği İslam Medeniyeti'nin oluşmasını sağlayan etkenler kültür ve dini iradeyi karşı karşıya getiriyormuş gibi görünse de dini referansların kültürel değerlerle uyumu sağlanmalıdır. Buna göre, Kur'an ve Sünnet gibi kavramlar merkeze alındığında, medeniyetle din eşleşmiş görünmektedir. Oysa kültür ile medeniyetin birbirini etkiledikleri ve katı kurallarının olmadığı, bu yüzden de teknik, bilim, teknoloji, felsefe, sanat, hukuk vb. pek çok unsuru içine alan medeniyet kavramının algı ve uygulamalarla birlikte düşünülmesi gerekliliği göz ardı edilmiş olacaktır.

İslam medeniyeti kavramını yine dini referanslara bağlı olarak ortaya koyma çalışmaları girişimler devam etmiştir. Din ile medeniyetin millilik, yerellik ve farklılıklara dayanan yapısının yerine en üst, en genel biçimde ortak bir kimliğin oluşturulma çabası olarak kendini gösteren yaklaşımlarda, tüm farklılıklara rağmen bir bütünleştirme çabası göze çarpmaktadır; İslam kültüründe medeniyetin oluşum Medine-i Münevvere'nin kurulmasıyla başlamıştır. Hz. Muhammed hicret etmeden Yesrib denilen şehre Hz. Muhammed'in tarafından Medinet-ül Münevvere (Aydınlanmış Şehir) demesi, ve buranın şehrin İslam Devleti'nin ilk başkenti olmasının kanıtı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlama bakılarak, İslam öncesi bir medeniyet olgusundan bahsetmek imkânsız görünmektedir. Bundan dolayı ilahi kaynaklı medeniyetlerin kurucusu da peygamberdir. Öteki medeniyetler, bu medeniyetten ayrı kalmış, tahribe uğramış medeniyetlerdir *“Tarihi süreç içerisinde oluşan medeniyetlerin bir önceki, sonrakine rehberlik etmiş, kurulan yeni medeniyet onun üzerine inşa edilmiştir. Mezopotamya medeniyeti, Mısır medeniyetine, Mısır medeniyeti Grek medeniyetine, Grek medeniyeti de Roma medeniyetine tesir etmiştir”* (Koçak, 2016, s. 58).

İslamiyetin yayılışı, günümüzde dahi düşünen insanları şaşırtan bir süratle gerçekleşmiştir. Ortaya çıkışından yirmi yıl gibi kısa bir müddet sonra bir imparatorluk (Sasani) çökmüş, diğer imparatorluk (Bizans) derin yaralar almıştır. İran'da Zerdüşti dini İslam'la temas ettikten sonra zamanla eriyerek kaybolmuş, Bizans'ın İslamlaşan topraklarındaki Hıristiyanlar sayıları azaldıkça bir azınlık durumuna düşmüş ve aralarında sürekli mezhep ayrılıkları onlar küçük cemaatlere ayırmıştır. İslamiyet'in ilk yayılışındaki ruh, bir Arap fütuhât-ı ve bazılarının ifade ettiği gibi bir ganimet peşinde

koşma değil tersine İslamiyet’i yaymak adına savaş şeklinde olmuştur (Kayaoğlu, 1984, s. 10).

Türkler de İslam medeniyetini benimsemiş bir millet olarak göze çarpmaktadır. Türkler İslamiyet’e ve İslam medeniyeti evrenine girdikten sonra, gerek bu dinin maddi ve manevi niteliklerini benimsemişler, gerekse kendi örf, adet ve geleneklerini bu medeniyet dâhilinde sürdürmüşlerdir. Tarihi olaylar ele alındığında, Türkler İslamiyet’i kabul ederken, kendi fikir, algı ve geleneklerini İslamiyet ile bütünleştirme, kaynaştırma ve benzeştirmeyi bilmişlerdir (Şeker, 2008, s. 25). Bu açıdan düşünüldüğünde, İslam medeniyeti daha önceden kurulmamış görünmektedir. Daha ziyade, zaman içinde farklı kültürleri taşıyan milletlerin katılımıyla uzun bir zaman diliminde birikimsel olarak ortaya çıkmış güçlü bir sonuçtur.

2. BÖLÜM

BATILILAŞMA HAREKETLERİ

2.1. MODERNLEŞME/BATILILAŞMA KAVRAMI

Modernleşme, modernlik, modernite, modernizm vb. pek çok kavram birbiriyle ilintili ama aynı zamanda farklı siyasi, kültürel, sosyolojik ve ideolojik çağrışımlara sahiptir; *“Modernleşme kavramı aynı zamanda batılılaşma manasına gelmektedir. Geleneksel toplumların, batının çağdaş uygarlıklarını izleyerek kendini geliştirme ve değiştirme evresidir. Bir toplumdaki modernleşmeyi irdelemek çok kapsamlı bir tarihsel ve sosyo-kültürel algıyı da beraberinde getirmektedir”* (Sun-İpekeşen, 2014, s. 1). Ancak, modernleşme kavramı tarihsel süreçte yaşanan olaylar, siyasi, ekonomik, bilimsel ve kültürel gelişmeler doğrultusunda pek çok farklı biçime girmiş ve sürekli olarak anlam değişikliğine uğramıştır.

Türkçede çağdaşlaşma, çağdaşlık gibi kavramlarla karşılanan modernleşme, Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (International Encyclopedia of the Social Sciences, 1963) tarafından *“az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelerin işlevlerini kazandıran toplumsal değişme süreci”* olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş, gelişmekte olan ya da az gelişmiş gibi kavramlar, Batı medeniyetinin diğer ülkeleri tasnif etmeye yönelik bakış açısı ile tanımlama çabasıdır; Bu yaklaşım uyarınca emperyalizm sürecinde, sömürge halklarının gelecek tasvirleri ve imgeleri, sömürgeci ülkeler tarafından şekillendiriliyordu. Uzunca bir dönem süren sömürgecilik, emperyalist yaklaşımların birbirleriyle büyük benzerliklere sahip olunduğunu ortaya koymuştur; daha önceden kullanılan Fransızlaşmak, İngilizleşmek gibi terimler terk edilerek daha kapsayıcı ve kabul edilebilir *“Avrupalılaşmak”* ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Avrupalılaşma kavramının en kabul edilebilir tanımını Radaelli (2003, s. 30) yapmıştır. Onun yaptığı tanıma göre Avrupalılaşma; Avrupa Birliği politika yapım sürecinde şekillendirilerek devletlerin milli söylem, siyaset ve siyasi yapılarına entegre ettikleri resmi ve gayri resmi kurallar, süreçler, paradigmlar, tarzlar, ve politikalar iş yapma şekillerinin meydana getirilmesi, yayılması ve kurumsallaştırılmasıdır (Yazgan, 2012, s. 124). Tanımların değişmesi, algı değişimine pek de eşlik etmemektedir, çünkü *“öteki”*

olarak algılanan bir dünya vardır ve bu dünyanın kendi tanımlamalarından çok sömürgeci ülkelerin tanımları daha önemli olarak kabul edilmektedir.

Adlandırma ve tanımlama süreçleri ne olursa olsun, Batı'nın elde ettiği siyasi, ekonomik ve teknolojik üstünlük beraberinde pek çok ülkenin de Batılılaşma/modernleşme/çağdaşlaşma arzusunu ve gelişme talebini ortaya çıkarmıştır. Modernleşme ya da Batılılaşma kavramının genel anlamı *Batı'ya benzemek, Batı gibi olmaktır*. Bu benzeme, onun gibi olma ise birçok konuyu içine alır:

- Ekonomik refah seviyesine ulaşma;
- Teknolojik gelişkinliğe erişme;
- Bilimsel yeniliklere sahip olma;
- Eğitim konusunda onun kadar gelişim gösterme;
- Teknik birikim seviyesini yakalama;
- Cinsiyet ve medeni hukuk konularında aynı düzeye gelme;
- Kültürel anlamda benzeme;
- Siyasi ve idari yapıya kavuşma;
- Kentleşme, çevre, doğanın korunması vb. konularda benzer uygulamalara erişim;
- Adalet, eşitlik, farklılıklara saygı, kültürler arasında iletişimde denge kurma;
- Askeri güce erişme;
- Dış siyasette etkin olma;
- Dünyada söz sahibi olma ve saygınlık kazanma ...vb.

Modernleşm /Batılılaşma kavramı çok boyutludur. Bu sürece dahil olan/edilen toplumlar ve kültürler farklı amaçlar taşımış ve sürece yönelik tepkileri de değişkenlik göstermiştir.

2.2. TÜRKLERİN BATILILAŞMA SÜREÇLERİ

Uzun süre merkez olma ve liderlik özelliklerini sürdüren Osmanlı'nın gerileme döneminde kurumsal süreçlerin yenilenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bilim, eğitim, teknoloji, sanayi vb. birçok alanda görülen yenileşme çabaları Osmanlı'da başlamasına rağmen bu süreç Cumhuriyet döneminin de en önemli konularından birisi olarak günümüze kadar sürmüştür. "Batılılaşma" yaklaşık olarak 200 yıldır ülkemizin

değişimlerinin altında yatan devrimlerin ana unsuru olmuştur. İlber Ortaylı (2006, s. 135), bu kavramın ilk olarak 20. yüzyılda kullanıldığına dikkat çekerek Osmanlı'daki düzenlemeler adına genel olarak "reform" kelimesi kullanılmış olsa da çoğunlukla Osmanlı'nın Batılı düzenlemeleri uygulamaya dönük çabalarını baştan itibaren "Batılılaşma" şeklinde değerlendirmenin günümüz için yanlış olmayacaktır. Osmanlı'dan Cumhuriyet sistemine geçiş paradigmasını da çağdaşlaşma ya da batıcılık, gerilikten kurulma, ilerleme olarak değerlendirmek mümkündür. "*Osmanlı İmparatorluğunda başlayıp Cumhuriyet Türkiyesizde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikrîsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım. Bu görüş bazen ılımlı bir biçimde ortaya çıkmış, bazen çok köktenci - geleneksel kültür öğelerimizi eleştiren ve karşısına çıkan- boyutlar kazanmıştır. Ancak, sözcüğün kendisi daha çok Batı'yı her hususta örnek almak isteyenlerin yaklaşımını adlandırmak için kullanılmıştır*" (Mardin, 1991, s. 11). Bu kapsamda Batılılaşma üç aşamada değerlendirilebilir: Bu aşamalar, sırasıyla Osmanlı'nın modernleşme süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kemalizm anlayışına bağlı olarak yaşanan modernleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum süreciyle ortaya çıkan süreçlerdir. Her üç aşamanın kendine özgü dinamiklerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. İlk dönemin en önemli özelliği bilimsel kökenli olmasıdır. İkinci dönem ise siyasal ve yönetsel bir yeniden oluşumun ve hatta yeni yaşam biçiminin adıdır. Üçüncü dönem ise hem siyasal, hukuki hem de ekonomik uyum açısından önemlidir.

Süreç olarak Batılılaşma, ilk ortaya çıktığı dönemden hem amaçlar hem de şekil ve içerik açısından niteliksel dönüşümler yaşamıştır. Bir bakıma; batıda gelişen kültürel, tarihsel, politik ve iktisadi gelişmeler, gelenekselden çağdaşlığa doğru uzanan, nerede ve ne zaman sonlanacağı önceden sezilemeyen bir dönüşüm sürecinin başlangıcıdır. Bu süreç, "*Batı uygarlıklarından başlayarak dünyanın farklı alanlarına da yayılan insanlık tarihindeki en köklü dönüşümlere neden olan yeniden yapılanma, çağdaşlaşma, modernleşme, endüstrileşme ve laikleşme olarak da ifade edilen bir toplumsal dönüşüm sürecidir*" (Sun-İpekeşen, 2014, s. 2). O zaman Türk toplumunun neredeyse her alanında kendini hissettiren bu çabalar ne anlama gelmelidir? İlk bakışta batı ile bir yön/yönelim belirlense de, kavramın siyasal, kültürel, ekonomik gibi birçok boyutu içermesi yüzünden bu denli basit bir kavram ya da süreç olmadığı anlaşılacaktır. Tarihsel bağlamda gelişimi ele alındığında ise; ütün siyasal düşünce akımlarının, bu dönemde

kalıplandıkları anlaşılmaktadır. Bu dönem düşünce akımlarıyla ilgili “... şemayı şöyle çizebiliriz: İslamcılık ve Türkçülük, sürdürülebilirliği hızla aşınan Osmanlılıktan ayrışırken, aynı zamanda birbirleriyle de rekabet halindeydiler; Batıcılık, -kısmen liberalizmi de ihata ederek-bu iki akıma dönük bir eleştirel söylem ve aynı zamanda onların günah keçisi olarak ayrıştı; sosyalizm, bu kamplaşmanın kıyısında, bir kenarda mayalanmaktaydı. Bu genel şema, bazı ortak karakteristikleri, kesişmeleri, melezlenmeleri göz ardı ettirmemelidir.” (Bora, 2017, s. 53). Osmanlı Devleti’nin yıkılma, parçalanma ve çökme kaygısından dolayı II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte Batıcılık düşüncesinin; İslamcılık, Osmanlılık, Türkçülük gibi diğer düşünce akımlarıyla beraber iyice öne çıktığı görülmektedir. Bu yüzden, Batılılaşma kavramını, diğer kavramlardan bağımsız bir biçimde ele almak konunun tam anlaşılmasını anlamına gelecektir. Örneğin, İslamcılık, Osmanlılık ya da Türkçülük gibi akımlar aynı döneme denk gelmektedir ve bir yandan Batılılaşma eğilimleri ile birlikte ortaya çıkan kimlik/üst kimlik sorunu ile doğrudan ilintilidir, bu yüzden tüm bu kavramların birbiriyle etkileşimlerini iyi çözümlenmek gereklidir. Bu düşünce sistemlerinin karşılaştırılması sonucu, belli kavramların belli söylemlerin etki alanlarından çıkmaları aynı zamanda bu kavramların birbirlerinin içine girmeleri söz konusu olmuştur. Toplumu saf durumuyla, modern ya da geleneksel olarak net çizgilerle birbirinden ayırmak çok da doğru değildir. Toplumsal yapıyı homojen ve karşıtlıklar yapılar yerine grilik, melezlik ve heterojenliğin egemen olduğu yaklaşımıyla ele alan Göle, toplumsal yaşam ve bunu meydana getiren unsurları çözümlerken, toplumu meydana getiren çeşitli grupların, kültürlerin ve kimliklerin karşılaşmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Örnek olarak Göle, İslam ile Batı’nın karşılaştırılmasında “aydın” ile “çağdaş” kavramlarının özdeş olduğuna dair yaklaşımın kırıldığını ifade etmektedir. “İslami aydın kavramı ilk etapta aydın kavramını tarihsel mirası nedeniyle ilerilik ve Batıcılık ile özdeşleştiren Batıcı seçkinlere ters düşmüştür” (Göle, 2008, s. 12).

Dünya değişim içindedir. Avrupa da birçok konuda değişim içine girmiştir. Değişimin hızı bir boyutu ile ülkelerarası ilişkileri ve üstünlük kavramlarını da belirlemektedir; “Avrupa’nın devamlı olarak değişim ve gelişim içerisine girdiği süreçte, Osmanlı yenilginin ilk açık işareti olan Karlofça Antlaşması’ndan sonra (1699), Avrupa kurumlarını kendine mal etmeye, Avrupalılaşmaya-Batılılaşmaya başlamıştır. Özetle eski gücünü tekrar elde etmeyi arzulayan Osmanlı, batılılaşma yoluna gitmiştir”

(Çolakoğlu-Sarı, 2014, s. 32). Bu yönelimin başlangıçta hangi amaçları hedeflediği ve ne tür bir değişim yoluyla gelişimi sağlayacağı ya da ülkenin gelişimini dönüştüreceği bir tür deneysel süreç gibidir. Bileşenleri çok olduğundan sonuçlarını/etkilerini önceden kestirmek çok da kolay değildir. Çünkü sadece teknik, bilimsel, teknolojik bilgi birikiminin ve aygıtların olduğu gibi ithal edilmesi olayı ile sınırlı tutmak zordur. İşin içinde kültürel, düşünsel ve inançsal boyutla birlikte hem hukuki hem de siyasi ve kimlikle ilgili boyutlar da mevcuttu; Osmanlı Devleti'nin kurtuluş yaklaşımına farklı boyuttan gelen bir akım olan Batılılaşma, öncelikle nötr ve çok kapsamlı bir kavram olarak sunulmuş olmasına karşın kısa süre içinde siyasi bir niteliğe ulaşarak sözü edilen devri en fazla etkileyen düşünce akımlarından biri olmuştur. Teknik bilimsel transfer kısa süre içerisinde siyasi bir nitelik kazanmış, sonrasında ise düşünce, yaşam ve yönetim biçimi, değerler gibi pek çok unsuru da barındıran hem savunucusu hem de karşıtı olan bir boyut kazanmıştır. *“Türkiye'nin modern siyasi düşünce tarihinde Batıcı kabul edilen cenah Batı'yla özdeşleşmeye karşı böyle şerhler düştüğü gibi, Batı karşıtı olarak kodlanan cenahın da kendine attığı çimdikler vardır. Kemalizmin bilhassa laik inkılaplarından meyas olan Mehmet Akif, Batı'nın üstünlüğünü bilim, fen, sanattan ibaret görüyordu gerçi ama ondan bu dersleri almadan, dini yaşatmanın bile imkânı olmadığına kaniydi. 1913'te Süleymaniye kürsüsünden, Batıların elinde Kur'an olsa nice "hakayika" (hakikatlere) varacaklarını ve bütün dünyayı Müslüman yapacaklarını söylerken de, o güç, azim ve çalışkanlık karşısındaki hayranlığını gizlemiyordu. Batı'nın maneviyatım eksik ve illetli bulanlar bile, o maddi kuvvette aynı zamanda bir metafizik kabiliyet görür gibiydiler. Velhasıl Türkiye'nin düşünce ikliminde Batı davası, psiko-politik karmaşalarla yüklüdür. Aşık bir hınç-haset gerilimiyle-ve daha fazlasıyla! Bütün Batı-dışı coğrafyalarda olduğu gibi-belki biraz daha fazla! Bu duygusal yük, Batı davasının siyasi literatür kadar hatta daha ziyade edebiyatta ve edebiyatçıların söz almasıyla görülüyor olmasını da açıklar bize.”* (Bora, 2017, s. 53).

2.3. OSMANLI DÖNEMİNDE BATILILAŞMA

Tarihsel süreçte ortaya çıkan durumlar, kendisinden önceki olaylardan ve dünyanın geriye kalan birçok gelişmesinden bağımsız düşünülemez. Bu açıdan tarih anlatımında, Osmanlı'nın farklı evreleri belirlenerek her bir evrenin kendine özgü genel bir resmi çizilmeye çalışılır.

Osmanlı Devleti Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması bakımından XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın sonuna dek devam eden süreç bir buhran ve sürekli değişim dönemi olmuştur. XIII. yüzyıldaki Babailer kıyımı yaşanmış ve Moğollar karşısında büyük yenilgi ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçte İlhanlı yönetimi, Beylikler dönemi ve Osmanlının yükselmeye başlaması olguları yaşanmıştır. İzlenen politikalar doğrultusunda, Anadolu'da Türkleşme ve İslamlaşma ve bununla birlikte Balkanlar'da büyüme sürecine girilmiştir. XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı yükselişi ve Anadolu birliğini oluşturmaya doğru yönelen süreç daha da açık bir hale gelmiştir; *“bu kapsamda, Selçukludan Osmanlıya bir geçiş, bir kuruluş, gelişme ve genişleme dönemi olan XV. yüzyıla beş padişah ve bir fetret dönemi damgasını vurmuştur”* (Günay, 2003, s. 21-28). Siyasi gelişmelerin ve izlenen politikaların dışında genişlemenin sosyal ve kültürel boyutları da önemlidir. Bir beylikten devlet olmaya yönelik süreçte toplumsal yapı çoğunlukla Türk ve Türkmen topluluklarının çoğunlukta olduğu bir durumu kapsamaktaydı; Kültürel anlamda ise Türk kültürünün bariz bir etkisi söz konusuydu. Sınırların genişlemesi ve kimi küçük etnik grupların da kendi yaşam alanlarını kurmalarıyla çok farklı toplumlar ve kültürler bir arada yaşamak durumunda kalmıştır. İlk dönemde, özellikle ekonomik ve siyasi gelişimin olumlu olduğu süreçte kültürel ve etnik farklılıklara dayanan toplumsal yapının herhangi olumsuz bir sonuca yol açmadığı rahatça söylenebilir. Ancak ilerleyen dönemlerde duraklama ve gerileme aşamalarında bir zenginlik olarak kabul edilen bu yapı yıkılmanın da en önemli unsurlarından biri haline gelecektir.

1299 yılında kurulan ve 1922 yılına kadar fiili varlığını sürdüren Osmanlı İmparatorluğu, Orta Asya Türk geleneğiyle ortaya çıkmış ve Türk-İslam devletlerinin etkisi ile hayatını devam ettirmiş, özünde bir İslam devletidir. Devlet yapısı merkezi bir yönetim anlayışına dayanmaktaydı ve fetihler olmasına rağmen sömürgecilik mantığı uygulanmamaktaydı. Kuruluş aşamasında sırasıyla devletin başkentliğini sırasıyla Söğüt, Bilecik, Bursa, İznik, Edirne yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminden Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar geçen süreçte de devletin başkenti İstanbul olmuştur. Adalet, hoşgörü ve himaye, Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemi anlayışının ana prensipleri olmuştur. Devlet, kendi sınırlarına dahil olana her yerde benzer hukuk kurallarını uygulamakta olan (üniter) bir yapıya sahipken; sadece bir egemenin kararlarına dayalı (padişah) bir yönetim şekline (monarşi) sahipti. 1517 yılında ise

Yavuz Sultan Selim'in halifeliği elinde bulunduran Memlûklü Devleti'ni yıkması ile Halifelik Osmanlı'ya geçerek hem hükümdara hem de devlete dini bir statü kazandırmıştır. Devlet işleyişinde dini yasaların kullanması bakımından devlet bundan itibaren teokratik bir yapıya da bürünmüştür. Hükümdar nizam, kanun, adalet ve töre ilkeleri uyarınca kararlarını verirdi. Hukuk sistemi ise İslamiyet'in hukuki esaslarına göre yürütülen Şer'i hukuk ve Örfi hukuk sisteminden oluşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu, en başta bir aşiretken, Osman Bey döneminde Beyliğe; Orhan Bey döneminde ise Beylik sınırları aşılarak bir Devlete, Fatih döneminde de İmparatorluk seviyesine ulaşmıştır. Devlet, hanedanın ortak malı sayıldığından yıllara boyu taht savaşları yapılmış; I. Murat dönemiyle birlikte hükümdarlık babadan oğula geçmeye başlamış, Fatih tarafından yapılan "Kanunname-i Al-i Osman" düzenlemesi ile Türk tarihi boyunca ilk defa hükümdarlık, tahta ilk gelen şehzadeye verilmiş, öte yandan kardeş katlini vacip kılarak taht kavgalarının önüne geçmeye çalışmıştır. I. Ahmet döneminde "Ekber ve Erşed" (en yaşlı ve en olgun) yaklaşımı dikkate alınarak veraset sistemine yeni bir düzenleme getirerek taht kavgalarının önüne geçilmiştir. Bunun yanında "Kafes usulü" sistemiyle şehzadelerin eğitimlerinin sarayda verilmesi kararına varmış ancak sözü edilen düzen, şehzadelerin toplumdan kopuk bir şekilde yaşamasına neden olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, s. 107). Kısacası yönetim anlayışında ve uygulamalarında ortaya çıkan değişimin zaman içinde birçok olumsuzluğu beraberinde getirdiği söylenebilir. Uzun vadede ise bu olumsuzlukların siyasi, askeri, ekonomik boyutları da yozlaşmaya sürüklediğini eklemek gerekir. Tüm bu sonuçlar düşünüldüğünde, belirli bir süre sonra yenileşme hareketlerinin bir gereklilik olarak ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Öte yandan, Osmanlı'nın hukuk ve idare sisteminin dışında geleneklere yaslanan uygulamalarından bahsetmek gerekir. Devleti yönetenlerin iktidar sahipliği egemenlik açısından monarşik bir yapı gösterse de onlar aynı zamanda ulemayı korumaktaydı ve medreseler sistemi aracılığıyla yazılı İslam kaynakları yeniden üretilmekteydi. Adap adıyla bilinen klasik bir medeniyet algısı da sürdürülmekteydi. Buna göre askerler ve bürokratlar gayriresmî öğrenim ve eğitim yöntemiyle sürekli yeniden üretilen daha laik töreler ve beğeniler bütününe sağlayabilmekteydi; "*Osmanlıyı Osmanlı yapan değerler ve yargılar bütünü olan bu uygarlık, çok çeşitli faktörlerden oluşmuş bir İmparatorlukta temel bir bütünleştirici kuvvet oluşturmuştur*" (Zürcher, 2004, s. 28). Resmi olmayan

yöntemlerle de olsa, değişen dünya koşullarına uyumun sağlanabildiği içsel bir mekanizma bulunmakta ve ilkeler önemli ölçüde geçerli olarak kabul edilmekteydi; “Osmanlı sosyo-kültürel yapısı bütün geleneksel ve statik yaklaşımlarına rağmen, tümüyle kapalı ve sabit olmayıp; aksine belli bir düzeyde aktiftir ve dönemin koşullarına başarı ile ayak uydurabilmiştir (Günay, 2003, s. 21). Ancak, böylesi bir sistemin yazılı ve yaptırımı olan kurallar dizgesinden uzak olması, bireysel yeteneklere bağımlılığı, sistematik yapı eksikliği ve kurumsallaşamama gibi nedenlerden dolayı zaman içinde olumlu, yapıcı, geliştirici etkisi azalmış ve kurumsal çöküş yaşanmıştır.

Osmanlı'nın gerileme dönemine denk gelen kurumsal sıkıntıları çok boyutludur. Ekonomik, siyasi, bilimsel ve teknik boyutların yenilenmeleri gerekliliği ile ortaya çıkan modernleşme hareketleri daha sonrasında sosyal farklılıkların görülmesiyle kültürel etkilenme başlamıştır. Bunlardan ilki medeniyet tartışmaları ile ilgilidir. Mühendislik, askeriye, tıp gibi alanlarda teknik biçimde başlayan yönelim, Osmanlı aydınları ve devlet adamlarının, Batı bilim ve kültürüyle tanışmalarından başlayarak, uygarlık kavramını doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde tartışmasıyla devam etmiştir. Modernleşme hareketinin de asıl kırılma noktasını bu türden medeniyet algısına yönelik birbiriyle çelişen tavırlar belirlemiştir; “*Batı ülkelerine farklı amaçlarla giden Osmanlı devlet adamları görmüş oldukları hayat şeklini ya hatalı bularak onaylamamışlar veya batı yaşamına hayranlıkla bakarak, taklit etmeye çalışmışlardır*” (Özkul, 2004, s. 164). Bunun sonucunda kısa dönemde devlet politikaları ile Doğu-Batı eksenli düşünme biçimleri değişime uğramıştır; “*Velhasıl Türkiye'nin düşünce ikliminde Batı davası, psiko-politik karmaşalarla yüklüdür.*” (Bora, 2017, s. 53). Kısacası, devleti yöneten hükümdarlardan daha ziyade aydınlar ve ikinci derecedeki yöneticilerin bakışlarını Batı'ya çevirmeleri, kadın, din, yönetim biçimi, kültürel ve sosyal yaşam tarzında tümel bir bakış açısı ile eleştirel bir tutumu beraberinde getirmiştir.

Güçlü bir ordu geleneği ve yapısı olan Osmanlı'nın Batı'nın teknik gelişimine ayak uyduramaması devletin savaşlarda etkin kimliğini yitirmesine, otoritesinin zayıflamasına ve bu yüzden sık sık gelişen isyanlar neticesinde ekonomik durumun bozulmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerden dolayı, Osmanlı Devleti'nin yönetici kesimi, 17. yüzyılda ıslahat çalışmalarına başvurmuşlardır. Yenilik çalışmaları pragmatik bir özellik taşımaktadır, çünkü belirginleşen ilk amaç ekonomik yapıyı

düzenlemek ve gerektiğinde güç kullanılarak isyanları bastırmaktır. Ancak teknikle gücün askeri bir bileşkede birleştirilmesi, ekonomik ve sosyal rahatlamayı sağlamaya yönelik değil, saygın devlet yapısının sürdürülmesine ilişkindir bu yüzden halkın beklentileri çok önemsenmemiştir.

Başlangıçta gerçekleştirilen yeniliklerin öne çıkan en önemli özelliği Avrupa etkisinin çok sınırlı ölçekte olmasıdır. Daha sonrasında, 18. yüzyıl yenilik çalışmaları, daha etkin olmasına rağmen, Batı'nın üstünlüğü onaylamış ve Avrupa model alınmaya başlanmıştır; *“Tanzimat'tan önceki devlet'i kurtarma çabaları Osmanlı askerî gücünün yenileştirilmesi zorunluluğunun anlaşılmasıyla biçimlenmişti. Tanzimat'ın özelliği bu anlayışa yeni bir eksen katmış olmasıdır. Askerî reformun yapılabilmesi için düzenin idarî, hukukî ve iktisadî yapısında da yenilik gerekmektedir. Tanzimat'ın esas karakterini ortaya çıkarmak için araştırmalar yapanlar genellikle bu karakteri Tanzimat'ın "ikiliği" adını verdikleri bir unsurda bulurlar. Bu teoriye göre, Tanzimat bir yandan laik Batı kurumlarını yerleştirmeye çalışırken, öte yandan imparatorluğun 'dinsel' yapısından vazgeçememiştir. Aynı teorinin Ziya Gökalp tarafından anlatılan biçimi, Tanzimat'ın Türk topluluğuna yabancı olduğu bir değerler kümesini yukarıdan zorlamaya almış olduğu ve bunları 'yenileştirme'ye çalışmadığıdır. Bu itham bir bakıma doğrudur. Ancak konuyla yalnız bu açıdan bakmak, Tanzimat'ın yadsınamayan başarılarını arka plana iter, Tanzimat hareketinin 1839-1876 yılları arasında ne kadar çok iş gördüğünü ve imparatorluğun kurumlarını laikleştirmekte ne ölçüde ileri gittiğini gözden kaçıır.”* (Mardin, 2006, s. 209-210). Askeri, bilimsel, teknik alanlarda kendine yeten, ileri bir ülke olmasından dolayı Osmanlı İmparatorluğu 18. yy kadar dış dünya ile sosyo-kültürel bir ilişkinin pek de gerekli olmadığı düşüncesine sahip olmuştur. Bu yüzden 18.yy'a kadar Batı medeniyeti ile etkileşimler yeterli düzeyde olmamıştır; *“Osmanlı imparatorluğu Batı'nın tekniği ve bilimini almak adına bir gayret göstermesi sadece askeri ve ekonomik olarak batının gerisinde kaldığını anlaması ile başlamıştır”* (Çınar, 2010, s. 2).

Batı ile ilişki ve oradan alınan uygulama, kavram ve bakış açıları giderek artan bir dozda gelişmiştir. 19. yüzyıl yenileşme çalışmaları; hukuki, askeri, eğitim-kültür, idari ve teknik alanlarda çok geniş bir yelpazeyi kapsamıştır. Bu modernleşme hareketlerinde de Avrupa model alınmıştır. Teknik olanakların ve bilginin, teknolojinin transferi

dışında düşünceler, hayat algıları ve yaşam biçimleri ile kadın-erkek ilişkileri, edebiyat, kültür, sanat ile ilgili düşünceler gibi pek çok kavram da alınmaya başlanmıştır. Bütün Osmanlı vatandaşlarına din ve mezhep özgürlükleri atam olarak sunulmuş, buna bağlı olarak da Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalede bulunmasının Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet (1908) ilanlarıyla önüne geçilmek amaçlanmıştır. Özellikle; *“Islahat Fermanı (1856), Tanzimat'ın uygulanmasının önemli bir kademesini oluşturmuştu. Bu kademedede gayrimüslim tebaaya o zamana kadar özel statüleri dolayısıyla bağışlanan imtiyazlar, onlara Osmanlı tebaasının tümünün sahip oldukları statü tanınmak şartıyla, ortadan kaldırılıyordu. Hıristiyan unsurlar, XIX. yüzyılın başından beri birer ‘ulus’ haline gelme yoluna girmeye başlamışlardı. Böylece azınlıklar Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak için çaba sarf eden gruplar oldukları oranda kendilerinin Osmanlı İmparatorluğunu parçalayan, onu ‘arkadan vuracak’ unsurlar olarak çalıştıkları korkusu yayılmıştı. Azınlıkları çağdaş olmaya çalışan bir devlette bu yeni hakların yarattığı tepkinin ikinci bir boyutu, cemaat liderlerinin kendilerine verilmiş önderlik imtiyazlarını kaybetmeleriydi.”* (Bora, 2017, s. 88). Gayrimüslim vatandaşlara daha tanınan ayrıcalıklar Müslüman vatandaşlar arasında bir memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Bu bölünmeye yönelik ayrışmaların dışında da yönetim kademesindeki ilişkiler ve bakış açılarında da tutumsal kutuplaşmalar meydana gelmiştir; *“Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı'da askeri bürokrasi ile dini bürokrasi ülkenin geleceğini belirlemeye başlamıştır”* (Aslan, 2003, s. 245). Avrupa merkezli milliyetçilik akımları, Avrupa ülkelerinin tarihsel süreç içinde yoğunlaştırdıkları Osmanlı'ya dönük ayrıştırıcı/parçalayıcı politikalar da çok etnik yapılı Osmanlı toplumu için büyük sıkıntılar doğurmuştur; *“Bu dönemdeki ıslahatlar kapsamında mevcut 1856 Islahat Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında eşitliği sağlayan bir belge niteliğindedir. Buna karşın gayrimüslimler memnun edilememiştir ve parçalanma dönemini başlatmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu kapsamındaki ulusların kimliğinin korunması bu bağlamda imparatorluğun dağılma aşamasından en etkin rol oynamıştır”* (Çınar, 2010, s. 3). Tebaa kavramı ile bütünlük içinde farklılıklarından dolayı ayrı ya da öteki olarak kendini tanımlamayan etnik topluluklar, hem kendi iç dinamikleri hem de dışarıdan verilen kimliklerle kendilerini daha farklı ve hatta üstün olarak görmeye başlamışlardır.

Batılılaşma hareketlerinin sonucunda bazı etnik grupların kendini üstün olarak görmek gibi olumsuz sonucu olsa da, Türk toplumunun tarihsel ve düşünsel ufkunun şekillenmesinde/kaderinin belirlenmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı devleti açısından bütünlüğü sağlamayı beraberinde getiremeye de kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünsel ve felsefi temellerinin ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. *“Cumhuriyet devlet ve cemiyet faaliyetlerini yöneldiği istikameti değiştirmiştir. Bu yön değişikliği zaten XIX. aşırın başından beri derece derece meydana gelmişti. Cumhuriyet, Tanzimat'tan beri hayatımızı yeni ve değişik ölçülere uyarlamak için girişilen teşebbüslerin neticesi ve olgun mahsulüydü. Atatürk'ün gençliğe hitabesinde kimseden yardım beklemeden mukadderatını tayin etmesi tavsiyesi ve bu tavsiyenin ifade ettiği kuvvetli 'aktivist' (şahsî iradenin yaratıcılığına inanan) felsefe Sadık Rifat Paşa'nın lâyhalarında (1838) ilk defa göze çarpan ve Osmanlıların kendi kendilerini kalkındırmaları yolunda yapılan bir telkin zincirinin en son halkasıdır.”* (Mardin, 1991, s. 341). Bu açıdan değerlendirildiğinde, Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık tarzında batılılaşmanın karşısında alternatif arayışlarının siyasi, ekonomik, ideolojik ve sosyal birçok boyutu ürettiğini görmek gerekir.

Osmanlı döneminde başlayan Batılılaşma/ıslahat hareketleri zaman içinde farklı bir nitelik kazansa da ilk çıkış noktası itibariyle daha çok bilimsel, teknik, teknolojik yeniliği almayı amaçlayan özelliktedir. Genel anlamda, eksik olarak görülen yapısal ve özellikle araçsal bir ithal söz konusudur. Siyasi ve askeri alandaki gelişmelerin doğrudan ve belki de zorunlu bir sonucuydu; *“Osmanlı kimliğinin değişme dönemi, 17. yüzyılda Avrupalı ülkelere karşı askeri yenilgiler ve toprak kayıplarının neticesinde Batı'nın gerisinde kalındığı fikriyle başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin gücünü ve varlığını devam ettirebilmesi için çözüm, daha önceden önem verilmeyen ve küçümsenen düşmandan öğrenilecek şeylerin olduğunun kabul edilmesiydi”* (Papila, 2008, s. 120). Bu bir bakıma üstünlük algısının değişimine işaret eder. Daha önceki dönemlerde siyasi, ekonomik ve bilimsel gelişmişlik düzeyleri bakımından Avrupa'nın ilerisinde olan ve uluslararası ilişkilerde belirleyici/korkulan güç olan Osmanlı'nın içe aşırı kapanması ile ilgilidir. Dünyadaki hiçbir toplum/devlet tek başına var değildir ve değişen dünyaya ayak uyduramayan toplumlar zamanla yozlaşarak geriler. Osmanlı'nın yaşadığı tam da budur.

Osmanlı'nın, 18.yüzyılda başlattığı Batılılaşma girişiminin amacı, ilerlemiş olduğunu kabullendiği Avrupa ülkelerinin teknik, sanatsal ve bilimsel bilgi kazanımını elde ederek, aynı seviyeye gelebilmek, hatta bu uygarlıkların seviyesinden daha ileri bir düzeye gelmekti. Fakat bu türden amaçların çok daha ötesine geçen kültürel ve siyasi sonuçları da beraberinde getirmiştir; *“Batılılaşma girişiminin ortaya çıkardığı devlet ve toplumsal yapılar kapsamında değişim, Osmanlı toplumunda yeni kimlikleri geliştirdiği gibi, mevcut olanları da görünür hale getirmiştir”* (Papila, 2008, s. 118). Yeni kimliklerin ortaya çıkışı ya da eskilerinin daha görünür hale gelmesi hukuk ve insan hakları bağlamında devlet açısından bir ilerleme gibi görülse de dış etkiler ve çoklu etnik yapı bir çözülmenin de yaşanma olasılığını oldukça kuvvetlendirmiştir. Üstelik denetlenebilir bir yapının yokluğu da yenileşme hareketlerinin doğurduğu olumsuz sonuçların başarılı bir biçimde yapılandırılmasının önünde bir engel teşkil ediyordu; *“18. yüzyılda başlayan Osmanlı Batılılaşması, hükümdarların kişiliğine bağlı olarak planladıkları çizgi üzerinden, İstanbul merkezli devlet bürokrasisi tarafından sürdürülmüştür”* (Papila, 2008, s. 120). Bir bakıma padişah ile onun çevresinde devleti yönetenlerin kişisel başarıları devleti ileriye götürebilecekken, kişilikleri, davranışları ve zayıflıkları ya da bilgisizlikleri ise tersine bir başarısızlık anlamına geliyordu.

Avusturya Devleti ile imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan (1718) sonra başlayarak Patrona Halil İsyanı'ndan (1730) sonra biten 12 yıl devam eden Lale Devri ve bu dönemde gerçekleştirdiği birçok ıslahatı oldukça dikkat çekmiştir. III. Ahmet ile Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın iktidarda olduğu bu süreçte ilk Batılılaşma çalışmaları uygulamaya geçilmiştir. III. Ahmet'in tahtta olduğu dönemde; geçici de olsa ilk elçi Paris'e yollanmış, İbrahim Müteferrika matbaasının dini kitapların dışındaki eserlerin basımını onaylayan fetvasından sonra 1727 yılında açtığı ilk matbaada öncelikle “Vankulu Lugat” adlı eseri basmıştır. Onun döneminde İstanbul'da kağıt fabrikası açılmış, ilk kez çiçek aşısı yapılmış, Doğu'nun klasik eserleri ilk defa Türkçeye çevrilmiştir. Barok ve Rokoko tarzı Batı mimarisine büyük bir ilgi duyulmuş, bu tarzda köşk ve sarayların inşa edilmesi, sivil mimariye birçok yenilik kazandırmıştır (Karpaz, 2002, s. 62.).

Lale Devri, sarayın eğlenceli, keyif verici bir hayatının başlaması, halktan elde edilen vergilerin yükseltilmesi sonucunda 1730 yılında Patrona Halil İsyanı ile son bulmuştur.

I. Mahmut Döneminde; Kara Mühendishanesi, subay yetiştirmek için ilk kez kurulmuştur. Bu aynı zamanda, batı tarzında ilk teknik okul olma özelliğine sahiptir. I. Mahmut döneminde, teknik alanda Batılı birçok askeri uzmandan faydalanılmıştır. I. Mahmut'un tahtta olduğu dönem içinde 1740 yılında ise kapitülasyonlar, kalıcı bir niteliğe kavuşmuştur. III. Mustafa'nın tahtta olduğu dönemde; Topçu ocağı sistematik bir yapıya kavuşturulmuş ve Sürat Topçuları adı verilen yeni bir ocak inşa edilmiş ve Deniz Mühendishanesi ilk kes kurulmuştur. III. Mustafa'nın zamanında, ülke vatandaşlarının zenginlerinden para alınmak suretiyle ilk defa iç borçlanma yaşanmıştır (Mardin, 1991, s. 12-13). Görüldüğü üzere, ilk yenilik hareketleri genellikle teknik içerikli olarak gerçekleştirilmiştir.

Ama aynı zamanda askeri alanda da benzer yenilikler hemen bunların arkasında hayata geçirilmiştir. I. Abdülhamit zamanında İstihkâm Okulu; askeri amaçlı yol ve köprüler inşa etmek için kurulmuştur. Teknik ve askeri alanda yeniliğe gidebilmek için Avrupa'da yayımlanmış askeri kitaplar, Türkçeleştirilmiştir. III. Selim devrinde; gerçekleştirilecek ıslahatlara ilişkin birçok rapor hazırlanmış, Batı tarzında gerçekleştirilecek bu yeniliklerin tümüne "Nizam-ı Cedid" denilmiştir. Mühendishane-i Berri Humayun (Kara Harp Okulu) kurulmuştur. "Nizam-ı Cedid" ordusu kurmak için çalışmalar yapılmış ve sözü edilen ordunun maddi gereksinimlerini sağlamak adına "İrad-ı Cedid" isimli bir hazinesine kurulmuştur. Avrupa'da Paris, Viyana, Berlin, Londra gibi önde gelen birçok başkente elçiler gönderilerek elçilikler, devamlı hale getirilmiştir. Nizam-ı Cedid ordusunun kurulmasından en fazla Yeniçeriler rahatsızlık duymuş, sonucunda ortaya çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı sonrasında III. Selim tahtan inmek zorunda kalmıştır (Okumuş, 2006, s. 206.).

Yönetim yapısı 1800'lü yıllarda hala "ırsi" olarak ifade edilir durumdaydı: Sistem aslında, Sultan'ın kendi hane üyelerinin bir devamıdır. Yalnızca aile bireylerinin değil, hizmetkârların, kölelerin ve koruma altına alınmış bireylerin de bulunduğu geniş bir hane bireyleri üzerine kurulan yönetim şekli, Osmanlı seçkinler sınıfının her biriminde karşılaşılan bir özelliktir. Bu türden bir hane halkına dahil olarak hami bulmaya çalışmak, herhangi bir devlet mesleği için ön şarttı (Zürcher, 2004, s. 29). Belirli bir zümrenin onayına duyulan ihtiyaç zaman içinde liyakati ortadan kaldırdığı için yetersiz,

bilgisiz kişilerin devletin kurumlarında başa geçmesine neden olmuş ve bu yüzden doğru ve başarılı sonuçların elde edilebilme olasılığı giderek azalmıştır.

17. yüzyıldaki askeri yenilgilerle ortaya çıkan Batı uygarlığı ile yüzleşme dönemi, 19. yüzyılın sonlarına dek, genel olarak bu iki algı arasında kalmıştır; “*Batı uygarlığı denildiğinde genel olarak Avrupa insanının yaşam şekli anlaşılırken; teknolojik, bilimsel ve ekonomik anlamları geri plana atılmış ya da yeterince anlaşılammıştır.*” (Özkul, 2004, s. 164). Tam da bu nokta, günümüze kadar süren Batı algısının ardında yatan birbiriyle çelişen, çatışan düşüncelerin kaynağını oluşturmuştur. Asıl soru Batı’nın ileri teknolojisi, bilimi, üretim biçimleri, eğitim sistemi mi yoksa değerleri, yaşam biçimleri ve dünyayı algılama şeklinin mi alınacağına karar vermektir.

Teknik açıdan başlayan değişim, askeriye ve sanat alanlarına yansımış, sonrasında ise idari yapılara da etki etmiştir. Osmanlı Devleti, Padişah II. Mahmut’un Rumeli Ayanları ile gerçekleştirdiği 1808 tarihli Senedi İttifak vasıtasıyla merkezi otoriteden özgür tutum sergileyen ayanları kontrol etmeyi hedeflemiştir. Hukuki olarak ayanların varlığının kabul edilmesi ile ilk defa padişah, kendi otoritesinden başka bir gücün var olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece, Osmanlı Devleti tarihi boyunca ilk defa padişahın yetkileri kısıtlanmıştır. Bu ittifak, II. Mahmut’un merkezi otoriteyi tekrar elde etmesiyle bozulmuş ve uygulamadan vazgeçilmiştir (Mardin, 1991, s. 14-15). Görüldüğü üzere, yenileşme hareketleri zamanla tek güç olan padişah ile diğer kesimler arasında küçük ölçeklerde bir güç ve iktidar savaşını da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden olumlu gelişmeleri güçlenen, çizgisel ve sürekli bir biçimde algılamamak gerekir.

Ayrıca II. Mahmut zamanında; Divan teşkilatı feshedilerek Vekaletler (Bakanlıklar) kurularak Hükümet, “Heyet-i Vükela” olarak anılmaya başlanmıştır. Sadece üst düzey yönetimde değil taşrada ve kırsalda da idari bazı yeniliklere gidilmiştir. Ülkenin eyaletleri, kaza ve liva şeklinde teşkilatlandırılmak suretiyle merkezden sözü edilen merkezlere valiler görevlendirilmiş, muhtarlıklar oluşturulmuş; böylece yerel idare meydana getirilmeye uğraşmıştır. Bunun yanında askeri idarenin altyapısını sağlayan çetelelerin tutulması da ihmal edilmemiştir. Anadolu ve Rumeli’de Askerlik yapabilecek insanların sayılarını öğrenmek amacıyla erkeklerin sayıldığı bir nüfus sayımı ilk defa gerçekleştirilmiştir. Görevden alınan veya vefat devlet memurlarının mal

varlıkları “Müsadere uygulaması” kaldırıldıktan sonra miras niteliğinde bırakabilmiş, böylelikle özel mülkiyetin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Batı kökenli kapitalist sistemin kurulması anlamına gelen bu türden uygulamalarla ekonomik hayatın da düzenlenmesine başlanmıştır. Örneğin devlet memurlarına maaş verilerek tımar sistemi feshedilmiştir. Askeri konularda kanun teklifleri hazırlamak maksatlı “Dar-ı Şurayı Askeri” adlı meclis tesis edilmiş; aynı şekilde adli konularda teklifler sunmak amacıyla “Meclis-i Valay-ı Ahkam-ı Adliye” adlı meclis de açılmıştır.

Yenilikler sadece ekonomik alanda değil toplumsal hayatı düzenleme konularında her alanda yapılmaya başlanmıştır. Sağlık alanında, karantina teşkilatı kurulmuş, posta teşkilatında da modernizasyon çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde; Sekban-ı Cedid ve Eşkinici Ocakları oluşturulmuş fakat sözü edilen iki ocak, Yeniçeri isyanlarıyla ortadan kaldırılmıştır. 1826 yılına gelindiğinde ise Yeniçeri Ocağı’nın kapatılmış; yerine de Asakir-i Mansure-i Muhammediye isimli yeni bir ocak tesis edilmiştir. Mekteb-i Hayriye adı verilen yüksek harp okulu bu dönemde faaliyete girmiştir (Levy, 1991, s. 35-36).

Etkiler açısından ekonomik, askeriye, sağlık, tarım vb. alanlardaki yenilikler özellikle kültürel, etnik bakımdan parçalanmaya giden yolun da hazırlayıcısı olmuştur. *“Fransız Devrimi’nin neden olduğu savaşlar zamanından 1830’lu yılların sonuna kadar dek, Balkan eyaletlerinin artan ekonomik bütünleşmesine ve Rum tüccarların öncü bir unsur olarak belirmeleri; Osmanlı İmparatorluğu’nun Rus ve İngiliz siyasetiyle çok daha fazla iç içe olmasına; ilk milliyetçilik çalışmalarının gelişmesine ve Batı tarzında ilk önemli ıslahat girişimlerine sahne olmuştur”* (Zürcher, 2003, s. 16). Osmanlı siyasetinin uluslararası alanda yeni bir boyuta girmesi sadece tek taraflı olarak Osmanlı’nın istediği ve çıkarlarına uygun politikaların dayatılması anlamını taşımıyordu. Karşılıklı gelişen ilişkiler sonucunda dışardan gelen etkilerin de ülke içinde önemli ve genellikle yıkıcı sonuçların da yaşanmasına neden olacaktır. Bunun ana nedeni Osmanlı’nın çok etnikli ve farklı dinlere mensup toplumsal yapısıdır.

Osmanlı Devleti, İngiltere ile yaptığı Balta Limanı Ticaret Antlaşması’yla (1838) yabancı tüccarlara yönelik faaliyet gösteren alım satım kurallarının sınırlamalarını kaldırarak Osmanlı Devleti’ni Avrupa devletleri için açık pazar durumuna getirmiş ve Osmanlı ekonomisi çökmeye başlamıştır. Bu çöküşün daha da hızlanmasının nedenleri

arasında özellikle Batı taklitçiliğine varan; yerel unsurların, değerlerin ve toplumsal, kültürel yapının dikkate alınmadan doğrudan Batı kültürünün benimsenmesidir; sözü edilen dönemde ilk kez Avrupa'ya eğitim amacıyla gönderilen öğrenciler, memlekete döndükleri zaman “Jön Türkler” ve “Genç Osmanlılar” hareketlerine liderlik etmişler ve özellikle 1890'dan sonra yaşanan siyasi krizlerde etkili olmuşlardır. Paris başta olmak üzere Jön Türkler, tüm Avrupa'da II. Abdülhamid rejimine karşı basın-yayın aracılığıyla etkili kampanyalar yürütmüşlerdir (Mardin, 2008, s. 29). Polat ve Derer'e (2016, s. 882)'ye göre, Avrupa Devletler yapısına uyum gösterebilmek için Tanzimat'ın ilanıyla beraber Avrupa'nın önemli yerlerine gönderilen öğrenciler, ilerleyen zamanlarda Osmanlı Batılılaşmasının ve politik yaşamın önemli aydınlarını ve devlet adamlarını yetiştirmiştir. Osmanlı devletinin uluslararası politik ve ekonomik sisteme uyum sergileyebilmesi adına gereken reformları yapmak için Avrupa'da eğitim gören bu ilk dönem aydınlar, Yeni Osmanlılar ismiyle anılırlar. Yeni Osmanlıların ülkenin fikirsel yaşamında başlattığı ve devlet politikaları ile desteklediği toplumsal reformlar daha sonra Osmanlı içerisinde batılı ve laik eğitim almış bir aydın ve devlet bürokratu grubunun zeminini hazırlamıştır ki bu kişilere de Jön Türkler ismi verilmiştir.

1876 Kanun-i Esasi ile beraber o döneme dek tek egemen olan padişahın tek başına karar vermesi ve ülke ile ilgili politikaları belirlemesinin önü kesilmeye çalışılmıştır. Abdülhamit'in sıkıyönetimi neticesinde parlamento kapatılmıştır. II. Meşrutiyet'e dek Abdülhamit tek başına bu sürecin başında olmuştur. Bu süreçte İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkar birlikteliği sona ermiştir. İngiltere, Osmanlı'nın parçalanma dönemine girdiğinin farkına varmıştır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ile meydana gelebilecek bir stratejik boşluğu kendisi kapatmaya çalışmıştır. Diğer toplumların Osmanlı toprakları üzerinde güç dengesi düzenini sarsacak biçimde egemen olma gayeleri İngiltere tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Bunun neticesinde imparatorluğun bölünmesi gecikmiştir. Bu süreç zamanında Osmanlı politik yaşamı çeşitli fikirlerin yeşermesine imkân tanımıştır (Çınar, 2010, s. 3).

İmparatorluğun son zamanında yönetimi devralacak olan Jön Türkler 1865'den itibaren Avrupa'da bir araya gelmişlerdir (Çınar, 2010, s. 3). 1890'larda etkinliğini göstermeye başlayan Jön Türkler, çağdaş eğitim görmüş subay ve bürokratlardan meydana gelen bir gruptu, devlet ve toplumu pozitivist ve her geçen gün artan milliyetçi fikirlere göre

modernize etmek ve güçlendirmek için 1908 Meşrutiyet Devrimi'ni gerçekleştirmiştir (Zürcher, 2004, s. 17). Bu süreçte ilköğretim zorunlu kabul edilmiş, Rüştiye adı verilen ortaokullar, lise seviyesinde eğitim sunan okullar açılmıştır. Enderun Mektebi kapatılmış ve devlet memuru yetiştirmek için "Mekteb-i Maarif-i Adli" adı verilen okullar açılmış, aynı şekilde bir yenilik olarak Tıp Okulu inşa edilerek açılmıştır.

Tanzimat Fermanı (1839) ile Fransız ihtilalinin yarattığı milliyetçilik algısının Osmanlı Devleti üzerindeki yansımalarını ortadan kaldırmak ve Mısır'da isyan başlatan Mehmet Ali Paşa problemini ortadan kaldırmak için Avrupa'dan yardım görmek için hazırlanan ferman, halkın devlet için olduğu görüşü yerine, devletin halk için olduğu görüşü üzerine yoğunlaşmıştır. Amacı, tüm halka eşit imkânlar sunarak Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmasını önlemektir. Sultan Abdülmecit'e ilk defa hukukun üstünlüğü kabul ederek onaylamıştır. Tanzimat Fermanı ile başlayarak eğitim, maliye, hukuk alanlarında ve devlet kurumlarında devam eden ve (en azından kağıt üzerindeki) geniş içerikli ıslahatlar; bürokrasinin iktidar merkezi olarak sarayın yerine geçmesi, Osmanlı meşrutiyet çalışmalarının başlaması ve Hristiyanların ayrıcalıklı pozisyonlarına karşı bir Müslüman tepkisinin yükselmesi ve dönemin 1873-1878 yıllarındaki ağır siyasi ve ekonomik buhranıyla sona ermiştir (Zürcher, 2004, s. 16).

Tanzimat Fermanını takip eden 1859 yılındaki Islahat Fermanı, 1877'teki I. Meşrutiyet ve 1908 yılındaki II. Meşrutiyet, Osmanlı'daki reform çalışmalarının adımlarını ifade etmektedir. Tüm bu hareketler, devletin içyapısının değişime uğraması, "demokratikleştirilmesi" ile yıkılışı engellemek ve uluslararası alanda Avrupalıların süreci desteklemesi beklenmiştir. Osmanlı'nın tebaasına bakışı, "kul"dan, hakları ve özgürlükleri yasal şekilde tanımlanan "birey"e doğru evrilmeye çalışılmış, fakat bu emek, içyapıdaki geleneksel hususlar yoluyla önlenmiştir (Papila, 2008, s. 121). Islahat Fermanı (1856) ile Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında tüm halka din ayrımı gözetilmeksizin eşit olanaklar sunulmuş ve bu durum Müslüman halkın hoşnutsuzluğuna yol açmıştır. Meşrutiyet, kavram olarak anayasanın ve meclisin bir arada olduğu parlamentolu monarşi sistemine verilen isimdir (Mardin, 1991, s. 16).

I. Meşrutiyet (1876), aydınlar ve yazarlar tarafından ortaya çıkmış ve Genç Osmanlılar adıyla bilinen topluluğun Padişah II. Abdülhamid'e ilan ettirmek zorunda bıraktığı ilk anayasa olarak faaliyete geçirilmiştir. I. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle ilk defa meclis

kurulmuş, böylelikle halkın temsil edilmesi hakkı tanınmıştır. I. Meşrutiyetin ilanına Osmanlılık ve Batıcılık akımları etkide bulunmuş, Osmanlı halkını din, dil, ırk ayrımı olmadan birleştirmek adına ilan edilmiştir. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte ilk anayasa "Kanun-i Esasi", I. ilan edilmiş, bu anayasa sistemi ile vatandaş, sınırlı şekilde de olsa ülke yönetime katılma şansını yakalamıştır. II. Abdülhamid, 1877-1878 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) bahane ederek I. Meşrutiyet'i kaldırarak 30 yıl devam edecek baskı (istibdat) sürecine geçilmiştir (Mardin, 1991, s. 93). Böylesi bir uygulama, batılılaşma hareketlerinin yarattığı sonuçlardan bir tür kurtulma, iç çatışmaların bastırılması ya da karşı bir hamle olarak yorumlanabilir.

Amaç ne olursa olsun, hareketler başladıktan sonra, bazı karşıt hareketler de kendini göstermiştir. Bu açıdan, yenileşme hareketlerine yönelik tutumları benimseyenler ve benimsemeyenler olarak en genel anlamıyla iki guruba ayırmak mümkün görünmektedir. Hareketin devam ettirilmesini isteyen ve güç iktidar mücadelesinde bulunan en önemli topluluk İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak görünmektedir. 1909'da İttihat ve Terakki Cemiyeti, uyguladıkları değişikliklerle tekrar yürürlüğe sokmuş ve böylece, II. Meşrutiyet (1908) ilan edilmiştir. *"İkinci Meşrutiyetin hâkim siyasal kuruluşu İttihat ve Terakki Partisinin düşüncesinde Batının "güçlülük" ile bir tutulması devam etmiştir. Ancak bu eğilimin karşıtı adını verebileceğimiz bir diğer eğilim de İttihat ve Terakki tarafından korunmuştur."* (Mardin, 1991, s. 19). Bu dönemi hazırlayan önemli etkenler teknik, bilimsel olmaktan çok siyasi ve ekonomik kökenlidir. II. Abdülhamit'in uygulamaları, daha sonra Cumhuriyet döneminde de karşımıza çıkacak olan bir tür Kapitalizme eklenme ve liberal politikaların yansımalarıdır. *"1870'li yıllardan 1908 Meşrutiyet Devrimi'ne kadar olan dönem, en azından yüzyılın sonuna dek, çok daha yavaş iktisadi büyüme, ama beraberinde İmparatorlukta ilk ciddi doğrudan yabancı yatırımlara; devam eden idari ve teknik reformlara, diğer taraftan milliyetçi ve liberal ideolojilerin bastırılmasına ve İmparatorluğun İslâmi mirasına tekrar yönelmesine; sarayın tekrar asıl iktidar merkezi olarak bürokrasinin yerini almasına sahne olmuştur. Bu dönemin sonlarına doğru, gerek uluslararası ekonomiyle bütünleşme gerekse iç siyasal muhalefet hızlanmıştır"* (Zürcher, 2004, s. 16). Aslında, ilk bakışta bir tür öze dönüş, yani İslam mirasına dönüş yaşanmış olsa ve hatta liberal ideolojilerin bastırılması söz konusu olsa da, dışarıdan akan yabancı sermayenin ülke içinde daha etkin bir güç kazanması bakımından ekonomik alandaki bir

liberalizmin güçlenmesi eski iktisadi politikalarının uygulanmasını sağlamamış ve Osmanlı'nın ekonomik alanda uluslararası ekonomi ile bütünleşme süreci hızlanmıştır.

Daha sonraki dönemde, ülkelerarası ilişkiler niteliksel değişime uğramıştır; *“19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Avrupa ile olan etkileşimler ve alışverişler ticari, politik, teknik, toplumsal, ilmi vb. alanlarda eskiye göre oldukça hızlanmıştır.”* (Fedai, 2015, s. 26). Böylesi geniş kapsamlı bir iletişimin sonucunda, ilk başta Avrupa hakkında dar kapsamlı bakış açıları geliştiren aydınların da düşüncelerinde büyük değişimler olmaya başlamıştır. *“Avrupa kültür ve uygarlığı yalnızca pratik bir yaklaşımla değil, teorik bakımdan ele alınabilmektedir. Ahmet Cevdet Paşa gibi düşünür devlet adamlarından başka daha pek çok düşünür ve aydın yetişmiştir”* (Özkul, 2004, s. 165). Batı medeniyetinin niteliksel faydalarını inceleyen çalışmaların daha sonraki siyasi, ekonomik, bilimsel ve kültürel olguların da gelişimini sağlayacaktır.

Batılılaşmanın etkilerinde birisi, Osmanlı İmparatorluğu'na pek çok kurumun kazandırılmasıdır. Fakat kurumların olumlu ya da olumsuz olması, onların ne şekilde işletildiği ile doğrudan bağlantılıdır. Osmanlı'nı geleneksel bağlamda bu tür kurumlar aşına olmayışı, pek çok işlev görebilecek kurumların olumlu bir biçime işler hale getirilmesinin önünde büyük bir engel oluşturuyordu. Zira taşrada yer alan halk zamanla zenginleşen derebeylerin hâkimiyeti altında ezilmiştir. Yeni durumu kendi çıkarlarını artırmada bir araç olarak kabul eden gayrimüslimler, elit bir sınıf yaratmıştır. Aynı şekilde İmparatorluğun toplumsal üst sınıfını meydana getiren ilmiye, askeriye, eşraf sınıfı Osmanlı'nın parçalanma sürecinden servet edinerek çıkmıştır. Liberal ekonomik politikaların sonucu sınıflar arasındaki farkın belirginleşmesi ve yaşamsal, ekonomik imkânların halk arasında ki gelir eşitliğinin bozulmasına sebep olmuştur. *“Alt sınıfı meydana getiren reayalar bu dönemi daha da fakirleşerek yaşamışlardır. Böyle bir aşamada alt sınıf ekonomik çözüm alternatifleri beklemiştir. Bunun sonucunda reaya Batı türü reformlar karşısında tepkisiz kalmıştır. Elit sınıflar ise gerçekleştirilen reformlara uyum sağlamaya çalışmıştır. Osmanlı'nın Batılılaşma modeli reformları sosyal sınıflar arasındaki kopmalar nedeniyle başarılı olamamıştır”* (Çınar, 2010, s. 5). Sonuç olarak, Osmanlı modernleşme çabalarının arzu edilen sonuçlara ulaşmamasının nedenleri olarak şunları sıralamak mümkündür:

- ilk dönem Batılılaşma algısının dar kapsamlı olması;

- reformların alt yapısının yetersiz olması;
- reformlara yönelik karşı çıkanlarla destekleyenler arasındaki çatışmalar;
- ekonomik alanda tüm halkı kapsayamamaları;
- farklı sınıfların ortaya çıkışı ve halkın giderek yoksullaşması;
- siyasi çekişmeler;
- dış müdahalelerin ülke içinde istikrarsızlığa yol açması;
- gayrimüslimlere çok fazla imtiyaz tanınması;
- siyasi ve idari birliğin sağlanamaması;
- Osmanlı'nın düşünsel açıdan reformlara hazır olmayışı.

Bu liste daha da genişletilebilir, ancak genel anlamda Avrupa'dan ithal edilen bilgi, teknoloji vb. teknik unsurlar daha pratik biçimde kabul edilirken, sosyal, siyasal, kültürel, idari alandaki yenilikler ve bunların yol açtığı ekonomik ve kültürel ilişkiler ağı doku uyumsuzluğuna neden olmuştur. Bu yüzden milli, dini ve kültürel boyut göz önüne alındığında Batılılaşma karşıtı olanlar kadar, Batılılaşmayı her alana uygulamak isteyen insanlar da döneme damgasını vurmuştur.

2.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BATILILAŞMA

Cumhuriyet'in kurulması, siyasal, sosyal, kültürel anlamdaki reformların çizgisel boyutunu değiştirmemiş, bunun yerine daha kesin çizgilerle uygulama alanının açılmasını sağlamıştır. Batı ile ilgili algı, biraz daha netleşerek birçok alanda kurumsal uygulamalara geçilmiştir. Özellikle, bilim, sanayi ve eğitim konularında Cumhuriyet dönemi pek çok yeniliğin devletin asıl politikaları doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Bununla birlikte geçmişin etkileri ile varlığını sürdürmeye devam eden pek çok ideolojik, dini farklı bakış açısı da varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı Devletinin dağılma dönemine doğru ilerleyişini durdurmak için gerçekleştirdiği modernleşme tutumlarının yanında, aydınlarının ortaya koyduğu

düşünce akımlarını da uygulamaya başlamış, bu fikir akımları da devrin koşullarına uyumlu olarak bir zaman faaliyet göstermiş ve verimin sağlanamadığı noktada etkisini yitirmiştir. Sözü edilen düşünce akımları; Osmanlıcılık, Türkçülük-Turancılık, İslamcılık (Ümmetçilik veya Panislamizm), Batıcılık, Adem-i Merkeziyetçiliktir. İçlerinden bazısı dönemin devlet politikası anlamını taşıdığından dolayı modernleşmeyle ilgili devletin tutumlarını da tespit edici bir nitelik taşımaktaydı. Bu düşünce akımlarından bazıları, Cumhuriyetin ilan edildiği yıllara kadar etkin bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Batılılaşma Osmanlı reform döneminde çağımız Türkiye` sine dek çeşitli görüşler tarafından değerlendirilmiştir. Batılılaşmanın tam ya da kısmi biçimde meydana gelmesini iddia eden aydınların ortak paydası Türkiye`nin Batılılaşarak çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşacağına inanmalarıdır. *“Bütüncül veya kısmici fikirlerin kendi içerisinde bölünmüş olması batılılaşmanın ne şekilde veya hangi yöntemle gerçekleşeceğine yanıt bulunamamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Türk aydınları Batılılaşmanın analitiğini gerçekleştirememiş, verdikleri mallar ideolojilerinin gölgesinde kalmıştır”* (Çınar, 2010, s. 5). Daha ilk başlatıldığı dönemde bile yanlış Batılılaşma kavramı ile birlikte anılan hareket sadece Cumhuriyet`in ilk dönemlerinde değil günümüze kadar bile tartışmalı bir biçimde farklı kutupların/ideolojilerin ana kullanım ve hareket noktası olmuştur. *“Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar geçen zaman diliminde batılılaşma hareketi süreklilik arz etmiştir”* (Gündüz, 2002, s. 15). Yeni bir ülkenin kurulması tartışmaların sona ermesini sağlamamış, bazen gizli bazen de açık biçimde Batılılaşma ya da batı algısı hakkında birçok çatışmalı düşünce varlığını sürdürmüştür; *“Cumhuriyet ile birlikte batılılaşma konusunda birçok tartışma ortaya çıkmıştır”* (Demir, 2012, s. 533). Daha önce varlığını sürdüren düşünceler, resmi ideolojinin muasır medeniyetler seviyesine çıkma arzusunun ifade edilmesi ile birlikte daha da somut hale gelmiştir. Bu süreçte batılılaşma yönünde birtakım düşünce akımları filizlenmiştir. Cumhuriyet döneminden itibaren batılılaşma konusunda geliştirilen ideoloji ve düşünce akımları yeni bir biçime bürünmüş olsalar da geçmişteki köklerinden tam olarak ayrılmamışlardır.

Bu düşüncelerden bir tanesi kimi zaman sönen, yer altına inen, kimi zaman ise kendini apaçık bir biçimde gösteren Osmanlıcılık`tır. Osmanlıcılık; devletin bütünlüğünü korumak için devlet sınırları içerisinde Osmanlı Devletine bağlı biçimde yaşamını

sürdüren tüm milletleri, ırk, dil, din farkız gözetmeksizin Müslüman tebayla aynı şartlarda aynı hak ve özgürlükte sürdürmek amacıyla “Genç Osmanlılar” olarak ifade edilen bir cemiyetçe Tanzimat döneminin sonuna dek sürdürülen fikir akımı idi. *“Türkçülük ve İslamcılığın asabiyyesi ve asabiyeti yükselirken, Batıcılık, 'taraflaşmayan', daha ziyade şerh düşen, eleştiri getiren, mülayim bir düşünce çizgisi olarak belirir. Osmanlılık, en geç Balkan Savaşları'nda, inandırıcılığını kaybetti, ancak etno-merkezci olmayan bir yurtseverlik anlayışının kaynağı olarak yine de bir iz bıraktı - mağlup ve zayıf bir iz ...”* (Bora, 2017, s. 56). Zaman içinde etkisini yitirmiş gibi görünen Osmanlılık akımı aslında farklı bir evrimsel süreç geçirerek, geçmişe duyulan özlem ve fetihlerin yüceltilmesi, üstünlük duygusunun yeniden kurulması biçiminde varlığını hala sürdürmektedir.

Diğer bir akım ise kültür ve millet bilinci ile tarihi, coğrafi bütünlükten yola çıkarak büyük bir Türk devletinin/coğrafyasının kurulma idealini taşıyan Turancılıktır. Kültürel bir akım olan Türkçülüğün akımının siyasal hareketi olarak Turancılık'tır. Dünya üzerindeki Türklerin tamamını bir devlet içinde, aynı ülkede, tek bayrak altında bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Özellikle II. Meşrutiyet sürecinde çok etkili olan Turancılık, İttihak ve Terakki Partisi'nin temel düşüncesi olmuş, I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi, Turancılık düşüncesinin zayıflamasına yol açmıştır. Kurtuluş Savaşı ile kazanılan zaferde Turancılık akımının dikkate değer bir etkisi vardır. Soy, dil, din, millet ve kültür birliğini savunan Türkçülük anlayışının simge ismi Ziya Gökalp'tir. Göle'ye (2010a, s. 68) göre, Ziya Gökalp düşüncesinde simgeleşen “Türkçülük” düşüncesinde Türk kimliği, İslami unsurları silinmek suretiyle İslamiyet öncesi dönemle özdeş hale getirilmiştir. Tıpkı İslami devrimin gerçekleşmesi sürecinde olduğu gibi İslamcıların özlem duyduğu, idealize edilmiş bir dönem olan Asr-ı Saadet'i beklemeleri gibi, “Türkçülük” fikri de buna benzeyen döneme olan özlemi ifade eder. Günümüze kadar edebiyat, tarih vb. sosyal bilimler alanında işlenen düşünce, soğuk savaş döneminde önemli bir ivme kazanmış, ancak asıl etkinliğini ise özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine kurulan birçok Türk cumhuriyetlerinin varlığıyla elde etmiş görünmektedir.

Bir bakıma, kültürel, dini, sosyal olguların tümel bir değişimini sunan başka bir akım da *Batıcılıktır*. Batıcı düşünce sistemi, Batılılaşma siyasetinin sağladığı imkanlar sayesinde

ülkenin yıkımdan kurtulabileceğini, bundan dolayı Batının model alınmak suretiyle reformlar yapılmasını savunan bir düşünce akımıdır. Türklerin bir anlayışı olan Turan ideolojisi karşısında Batı'nın ideal irfan anlatışı kabul edilmiştir. Batıcılık, II. Meşrutiyet sürecinde bir fikir akımı niteliği kazanmıştır. Bu akım günümüzde biçim değiştirerek yeni bir boyuta girmiş görünmektedir. Tümü ile batının kurumları, uygulamaları ya da ideallerinin yerine, daha seçmeci biçimde faydalı olabilecek uygulamaların kazanılmasını isteyen bir bakış açısına dönüşmüştür. Bugün modernizm ya da küreselleşme olarak devam eden bu yaklaşım, küreselleşme ve küresel iletişim ağları ve yapılarının oluşumu ile gelişmekte ve yayılmaktadır: *“Küreselleşme, dünyanın daha önce birbirinden ayrı duran, zaman ve mesafe bakımından ayrılmış bölümleri arasında yakınlaşma ve eşzamanlılaşma anlamına geliyorsa, Avrupa ile İslam arasında yaşanan karşılaşmanın ayırt edici özelliklerinden biri bunun zeminini küresel iletişim yapılarının ve ağlarının oluşturmasıdır. Olayın eşzamanlı hale gelmesi de, küresel bir kamuoyunun oluşumuna (....) hizmet etmektedir* (Göle, 2010b, s. 13-14).

Hümanist görünümlü, ama devletçilik ilkesinin azaltılarak uygulanması ve biraz daha özgürlükler sunularak insanı merkeze almayı öneren diğer bir akım da Adem-i Merkeziyetçiliktir. Adem-i Merkeziyetçilik; Osmanlı İmparatorluğu'nda, en fazla Prens Sebahattin tarafından savunulmuş bir akımdır. Merkezi otoritenin yetkilerinin azaltılarak, ülke sınırları içinde yer alan diğer unsurların da yönetme sürecine tam anlamıyla dâhil olması ilkesi etrafında şekillenen bir düşünce sistemidir. *“Prens Sabahattin (1877-1948) , "Garp niye ileri?" sorusunun cevabını merkeziyetçilik yerine ademimerkeziyetçilik ve bireycilik ilkesine dayalı toplumsal örgütlenmenin konmasında bulurken, gözünü Anglosakson dünyasına dikmişti. Merkeziyetçi Fransa yozlaşırken, ademimerkeziyetçi Anglosaksonlar geliştirmekteydi Prens'e göre. Okullarını bitirdiklerinde Fransız akranlarına nispetle "adeta yarı cahil" olan İngiliz-Amerikan gençlerinin pratik hayattaki başarılarına dikkat çekerek, Anglosaksonların müteşebbis ve ferdiyeci formasyonunu methetmekteydi.”* (Bora, 2017, s. 77). İlk ortaya çıktığında tebaa kavramının geçerli olduğu Osmanlı için önemli ayrışma noktaları oluşturmuş bir akımdır. Cumhuriyet döneminde ise kültürel, etnik, mezhepsel, dini farklılıkların kendilerini ifade etme adına liberal politikaların önemli bir yansımasıdır.

Diğer bir akım ise dini referanslar içeren ve tebaa kavramı ya da millet anlayışından ziyade inançsal temelli ümmet kavramına yaslanan İslamcılıktır. İslamcılık (Ümmetçilik ya da Panislamizm); dünya üzerinde yaşayan tüm Müslümanların, halife etrafında birleştirmeyi amaçlayan bir düşünce sistemidir. 19.yüztılım ortalarından itibaren devletin resmi politikası niteliğine kavuşmuş, I. Dünya Savaşı içinde Arapların Osmanlı'ya ihanet ederek İngilizlerle işbirliğine gitmesiyle birlikte İslamcılık düşüncesinin akılcı olmadığının farkına varılmıştır. Günümüze kadarki süreçte din temelli bir siyasi birlik kurulması fikri güncelliğini hala sürdürmektedir. Siyasi bir yaklaşım olarak, özellikle son dönem postmodern kapitalist uygulamaların, ortaya çıkan bölgesel savaşların ve yakın coğrafyamızda gerçekleşen kanlı çatışmaların, göçlerin vb. birçok unsurun etkisi ile yeniden taraftar bulmaya başlamıştır.

Cumhuriyet sonrası batılılaşma sürecinde farklı düşünce akımlarına sahip kesimler batılılaşma üzerine farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Günümüzde de batılılaşma konusundaki görüşler hala tartışma konusudur.

Atatürkçülük, Solculuk, İslamcılık, Sentezcilik, Ulusalcılık, Batıcılık, Milliyetçilik gibi Batı algısını farklı biçimleri ile yansıtan birçok siyasi akımın/düşüncenin ortaya çıktığı Cumhuriyet döneminde asıl görülmesi gereken şey hala batı algısına bağlı olarak siyasi, ekonomik, bilimsel ve sosyal politikaların üretilmeye devam edilmesidir.

3. BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

3.1. SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATI

1933 yılında Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde dünyaya gelen Sezai Karakoç ilkököl öğrenimini burada bitirir ve sonrasında ortaokul öğrenimini Maraş'ta sürdürür. Maraş'ta ortaokuldan mezun olduktan sonra lise eğitimi için Gaziantep'e giden şair lise öğrenimini burada tamamlar. Sezai Karakoç ortaokul ve lise eğitimini parasız yatılı olarak sürdürür. 1950 yılında ilk sanat ürünlerini vereceği Ankara Siyasal Bilgiler fakültesine kayıt yaptırır. 1957 yılında annesini, 1963 yılında babasını kaybeden Sezai Karakoç 1965 yılında daha sonra kısa süreliğine de olsa kısa süre yapacağı, resmi görevi olan vergi kontrolörlüğünden ayrılır. Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1983'te yılın hikâyecisi, 1988'te yılın üstün başarılı şahsiyeti seçilen Sezai Karakoç 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"ne ve 2011 yılında "Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"ne layık görülmüş ancak sanatçı bu iki ödülü de almaya gitmemiştir (Karataş, 2013, s. 7).

Sezai Karakoç'un hayatının bazı dönemleri edebi şahsiyetinin oluşmasında etkili olmuştur. Sezai Karakoç çocukluk yıllarını, bu yıllarda en yaygın iletişim aracı olan radyodan İkinci Dünya savaşı haberlerini dinleyerek geçirir. Bu yıllar iç karartıcı hadiselerin yaşandığı ve savaşın etkisiyle insanların kıtlık, yokluk, açlık ile içli dışlı olduğu yıllardır. Kahramanmaraş'taki ortaokul yıllarında sonradan çalışacağı *Büyük Doğu* dergisiyle tanışır, mesnevi gibi klasik eserleri okumaya başlar ve öğretmenlerinin övgüsünü alır. Şair hatıralarında Kahramanmaraş'ın kendi ruh dünyasına etki ettiğini belirtir (Özdenören, 2015, s. 380-381).

1948 yılından itibaren Gaziantep'te devam ettiği lise öğrenimi esnasında değişik edebiyat dergilerini takip eder ve ilk yazısını bir yerel dernek dergisinde yayımlar. 1950 yılında lise son sınıftayken *Büyük Doğu* dergisinde ilk şiiri yayımlanır. "Rüzgar" şiirini *Hisar* dergisinde yayımladıktan sonra üniversite ikinci sınıfta "Mona Rosa" adlı meşhur şiirini bölümler halinde yazar ve dergilerde yayımlar.

Şair lise yıllarında bile şiir çevirisi yapacak kadar iyi olan Fransızcasını üniversite yıllarında geliştirir. Fransızca eserleri kaynaklarından okuyacak kadar Fransızcaya hâkim olur. 1954 yılında Mehmet Şevket Eygi ile *Yeni Ay* dergisini çıkaran Sezai Karakoç, şiirlerini *İstanbul* ve *Hisar* dergilerinde yayımlar. Bu yıllardan itibaren zaman zaman Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisinde çalışır. Şair bazı dostlarının da şiirlerini yayımladığı *Şiir Sanatı* dergisini 1955 yılında yayımlar. Sezai Karakoç yine bu yılda bazı şiirlerini *İstanbul* ve *Hamle* dergilerinde yayımlar. Sezai Karakoç 1956 yılında kültür-sanat sayfasını yönettiği *Büyük Doğu* dergisinde sonraları “Edebiyat Yazıları-I” adıyla kitaplaşacak yazılarını ve birkaç şiirini yayımlar. 1957-1960 arası yıllarda şiirlerini İkinci Yeni için önemli bir buluşma noktası olan *Pazar Postası*'nda yayımlayan şair (Doğan, 2011, s. 736), bazı şiirlerini de *Türk Yurdu* ve *Büyük Doğu* dergilerinde yayımlar. İlk şiir kitabı “Körfez” Kül Yayınlarından 1960 yılında çıkar.

Nisan 1960 ilk sayısını yayımladığı *Diriliş* dergisini Sezai Karakoç; değişik sürelerle ve sayılarla yedi farklı yayın zaman diliminde yayımlamaya devam eder ve *Diriliş*'in yedinci dönem olan son döneminin sayısı 5 Şubat 1992'de çıkar ve bu tarihte yayın hayatını tamamlar (Karataş, 2013, s. 9).

Bu dönemde Karakoç *Doğu ve Batı*'dan bazı eserleri ilk kez Türkçeye kazandıran kişi olmuştur. 1967'de “Hızır ile Kırk Saat” ve “Taha'nın Kitabı”, 1968'de “Sesler” adlı şiir kitapları okurla buluşur. 1969'da altıncı şiir kitabı “Gül Muştusu” çıkar. 1975 yılında “Zamana Adanmış Sözler” adlı şiir kitabı yayımlanır. 1977 de “Leyla ile Mecnun”, “Ayınlar/Çeşmeler” adlı şiir kitapları basılır. “Leyla ile Mecnun”un tamamı 1980'de yayımlanır. 1982'de Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “Hikayeler II-Portreler” adlı eserinden dolayı “Yılın Hikâyecisi” ödülüne layık görülür. 1987'de “Ateş Dansı” *Diriliş* Yayınları tarafından basılır. 1988 yılında “Alınyazısı Saati” isimli şiir kitabı yayımlanır. Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1988 yılında “Yılın Üstün Başarılı Kültür Adamı” seçilen Sezai Karakoç Üstün Hizmet Ödülünü alır (Yeşil, 2014, s. 186).

3.2. SEZAI KARAKOÇ'UN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Diriliş, özünde İslam ve insan faktörü bulunan inanç ile düşünceyi yeniden yapılandırmayı hedefleyen hakikat akımıdır. Yeniden doğuş demek olan *diriliş*, öze dönmek, aslını bulmaktır. Sezai Karakoç'un fikir dünyası ve yaşam şekli bu kavramın

temelini oluşturur. O, insanlık tarihinin dönüm noktalarında meydana gelen dirilişin, gelecekte yine gerçekleşeceğini belirtir. *“Ona göre, tarih içerisinde var olmuş bir çok medeniyet biçimi ve iddiası, esas olan medeniyeti arama yolunda bir cehddir. ‘Çok yönlü bir olgu’ olan medeniyetin ilerlediği dönemler olduğu gibi gerilediği dönemler de olabilir ama esas olan ‘tek medeniyet’ ortadan kaybolmaz. İşte bu medeniyetin ortadan kaybolmayacağı düşüncesi, Karakoç’ta ‘diriliş’ fikrinin de esasını teşkil eder.”* (Coşkun, 2009, s. 238).

Sezai Karakoç’un edebi kişiliği diriliş düşüncesi etrafında şekillenir. Bu fikrin gerçekleşebilmesi için aydınların topluma öncülük etmesi gerektiğini ifade eder: Diriliş, insanlığın sılasıdır. *“Hakikatiyle, sanatıyla, ahlakıyla yeniden buluşması yani Tanrı’yla bir daha ayrılmamacasına buluşması. Tanrı yoluna bir daha kaymamacasına ayak basması demektir”* (Karakoç, 2012, s. 125). O, dirilişin sanat, tarih, toplum, kültür, edebiyat, inanç, düşünce gibi pek çok alanda gerçekleşmesini hedefler.

Diriliş, İslamiyet’te yer alan ölümden sonra dirilme inancına da işaret eder. Bireyin özüne dönme, geleneksel değerlerini ve inançlarını canlandırma, yeniden düşünme tezlerini savunur. İslam’ın sadece inanç, ibadet ve ahlaktan ibaret olmadığını belirten sanatkar için önemli olan, dinin tüm yönleriyle ele alınacağı İslam medeniyeti fikridir. Bu nedenle dirilişin temelinde İslam metafiziği etkilidir.

Felsefî bir terim olarak doğan ve yaygınlaşan metafizik, varlığı temel alan fizikötesi sebepleri irdeleyen disiplindir. Sezai Karakoç için metafizik İslam çerçevesinde oluşur: *“Bizim metafiziğimiz; Tanrı ve ahiret inançlarıyla şahdamarında gürül gürül canlı, kanlı bir kan akan bir metafiziktir, İslam uygarlığının temel ilkesi olan mutlaklık âleminin bu dünya penceresinden görülen manzarasıdır. Bu dünya, aslında o dünya metnine bir çıkma, bir dipnottur”* (Karakoç, 1988, s. 46). Onun metafizik fikrinde inanç, toplum ve medeniyet iç içedir.

Sezai Karakoç şiir anlayışı itibariyle İkinci Yeni akımına dâhil edilir. İmgelerle örülü şiir dilini doğru yorumlayabilmek için arka planın iyi bilinmesi gerekir. Diriliş düşüncesi etrafında şekillenen, soyutlamalara dayanıp çağrışımlar üzerinden ilerleyen şiirlerinde estetik yapı ve metafizik unsurlar baskındır. Ele aldığı konuların tamamını bir uygarlık perspektifi içerisine yerleştirdiği sanat anlayışı, mutlak hakikat kavramı

etrafında odaklanır. Bu bağlamda metafizik eğilim onun sanat görüşünün eksenini oluşturmaktadır (Taşçıoğlu, 2010, s. 23). Sanatçının düşünce dünyasını şekillendiren en önemli yapı taşlarından olan metafizik, onun için inançla çevrili hem bu dünyanın hem de öteki dünyanın bütün olarak ele alındığı bir anlayıştır.

Hikâye ve düz yazılarında üslup ve konu bakımından özgün duruş sergileyen, edebi türlerin metafizik temeller üzerine oturması gerektiğini belirten Sezai Karakoç'a göre hayatın derinliklerine inmeyen sanat uzun ömürlü olamayacaktır. Düşüncelerin açıkça ifade edilmesi bakımından nesir; bu bağlamda da hikâyeleri onun diriliş düşüncesi etrafında şekillenen fikir dünyasını yansıtır. Metafizik unsurlarla örülü hikâyeleri felsefi izler ve derin anlamlar taşır (Su, 2006, s. 354-355).

Hikâyeleri, düşünce yazıları, denemeleri, incelemeleri, piyesleri ile mesajını ileten fikir adamı Sezai Karakoç, özgün ve ileriye dönük düşünce yapısını sistem haline getirirken, düşünce ve inançla gelişecek diriliş fikrinin sanat ve edebiyatla harmanlanması gerektiğini belirtir. Ona göre; *“sanat ve edebiyat her şartta öncelikle kendi özüne uygun davranmalı, herhangi bir dinin, ideolojinin, öğretinin telkin vasıtasına dönüşmemelidir”* (Emre, 2010, s. 8).

3.3. SEZAI KARAKOÇ'UN EDEBİYATA OLAN BAKIŞI

Edebiyat, farklı türlerde ürettiği eserler yoluyla, Karakoç için hem düşüncelerini ürettiği, yansıttığı, açıkladığı bir mecradır hem de bir yaşam ve hayatla, insanla temas kurma noktasıdır. *“Meşhur “edebiyatsız bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir” sözünün değişik bir şekline Karakoç'ta tesadüf ederiz. Edebiyatı bilinmeyen, edebiyatıyla insanı etkilemeyen ülke, yok demektir, der”* (Karataş, 1998, s. 13). Bu açıdan bakıldığında, edebiyat Karakoç'un dış dünya ile iletişime geçtiği ve fikir eksenini oluşturan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Karakoç, edebiyatı çok önemli bulur ve bu yüzden tüm hayatı boyunca fikir yazılarının yanında edebiyattan asla kopmamıştır.

Karakoç, medeniyet kavramının kültür kavramını da kapsayan bir kavram olduğu düşüncesindedir. Bundan dolayı onun kültür tanımlaması Ziya Gökalp'in tanımından çok farklıdır. Çünkü Gökalp, kültürün millî, medeniyetin beynelmilel olduğu

kanısındadır; medeniyet bir ulus grubunun ortaya çıkardığı ortak eserlerdir. Halbuki Karakoç, her medeniyetlerin her birine bir kültürün tekabül ettiğini iddia etmektedir. Karakoç, eğer İslâm medeniyetinden söz ediliyorsa, bir de İslâm kültüründen söz edilmesinin kaçınılmaz olduğu düşüncesindedir (Baş, 2008, s. 222). Kültür ve düşünce üretimi, düşüncelerin sanatsal yol vasıtasıyla insanların duygularına ve bakış açılarına etki etmesi gibi özellikleri ile edebiyat vazgeçilmezdir.

Kimlik kavramı, benlik duygusu ve kültürel bir topluluk oluşturmanın ana unsurlarını sağladığını düşündüğü edebiyat, Karakoç için toplumun en önemli iletişim araçlarından birisidir. Uzun süre edebiyatı ihmal etmiş olan halklar, günden güne silinerek unutulurlar. Yahudiler, ulusal benliklerini binlerce yıllık süreçte, edebî metinler ve katkılarla büyüterek Tevrat'ın kalıntıları ile korumuşlardır. Karakoç'a göre, her medeniyetin oluşumunda ona paralel olarak gelişme gösteren bir edebiyat damarı da bulunmaktadır. O, bir toplumun tarihinin, biraz da şairlerinin hatiplerinin, tarihçilerinin ve musikişinaslarının tarihi anlamına geldiği düşüncesindedir. Her milletin kendi değerlerini, inançlarını koruyup geliştirdiği edebi bir mirası vardır. Aynı zamanda, her döneme damgasını vuran ve toplumu kendisi yapan önemli edebi kişiler mevcuttur. Bu kişilerin ve eserlerinin varlığı, Karakoç'a göre, kültürel ve milli değerlerin yaşatılması ve sürdürülmesi için hayati öneme sahiptir (Karakoç, 2016, s. 31-32).

Karakoç, ideolojisini, inancını, görüşlerini ve estetik değerlerini edebiyat yoluyla aktarır. O, her şeyde olduğu üzere edebiyatın içeriğinin de hakikatten nasibine düşeni almasının gerekli olduğuna inanmaktadır. Karakoç'a göre, bir eserin değerli olmasını sağlayan; edebiyatın gücünün yanında hakikatin özünü taşıması, insanın kalbi ile yakın ilgi içinde olması, sosyal ve tarihsel karakterleri, farklılık taşıması, fazlalık ve eksikliği olmaması gibi özelliklerdir (Karakoç, 1989, s. 22). Onun düşünce dünyası, eserlerine bakılmaksızın tümü ile anlaşılabilir. Bu yüzden de her bir eserini okurken, simgeler, sembollerle örülen ve düşünceyi kimi zaman dolaylı kimi zaman ise doğrudan biçimde yansıttığı fikirlerinin izini sürmek gerekir.

Edebiyata, sanata, inanca ve estetik bağlamda edebiyat yoluyla kültürün ve milli özün korunmasına bu kadar değer veren Karakoç'un edebiyatın toplum tarafından algılanma biçimlerine ve değersizleştirilmesine, önemsizleştirilmesine yönelik büyük eleştiriler getirir. Karakoç, yaşadığımız çağda, geçmişte değerli görülen şairlerin ve yazarların

unutulduklarını, edebiyatımızın solgun ve kansız hale geldiğini, geçmiş dönemdeki hayat perspektifinin izinin bile kaybolduğunu ifade etmektedir. Karakoç, sözü edilen durumu şöyle ifade etmektedir: “*Edebiyat alanına bakıyorum, insan, bu edebiyatın, bu toprakların edebiyatı olduğuna ne yapsa kendini inandıramaz*” Eleştirilerinin ilki edebiyata önem verilmemesi ve önemli birçok eserin, yazarın, şairin artık hatırlanmamasıdır. İkinci eleştirisi ise edebiyatın içerik olarak hakikatten ayrılmış olmasıdır. Diğer bir eleştiri noktası ise yakın dönemde üretilen edebi eserlerin taklitçi bir biçimde özellikle batıya özentisi gibi yazılmasıdır (Karakoç, 2007, s. 425).

3.4. SEZAI KARAKOÇ’UN ŞİİR VE ŞAİRLİĞE OLAN BAKIŞI

Şiir hem yazımı, hem okunması, sesletilmesi hem de özlü bir biçimde sınırlı sözcükle çok geniş bir anlam ve duygu dünyası yaratabilmesi gibi özellikleri açısından edebiyatın en önemli yapı taşlarından. Öte yandan şair açısından düşüncelerin ve duyguların ortaya konulması açısından da şairin ruh ve düşünce dünyasının da önemli bir yansımasıdır. Karakoç’un şiir anlayışı, sanat düşüncesine benzer bir şekilde, genel dünya görüşünün şiire aktarılmasıdır. O bu durumu; kendi şiirini, hürriyet, aşk, yaşam ve ölüm gibi varlığın dinamitlendiği noktalarda yer alan trajik espriyi, absürde ve irrasyonele bulanmış mutlak olana zapt etmek olarak ifade etmektedir. Buna göre, başlangıç noktası sanat planı içinde görünüş olarak çok yakın, neredeyse aynı kaynaktan çıktığı arkadaş çevresinin şiirlerinde uzak bir şiir oluşturmakta olduğu kanısındadır. Ses ve biçim, imajlar ve motiflerde, başlangıç döneminde yakınlık içinde olduğu şair arkadaşlarından, gündün güne, o sesi fırlatan ve o biçimi dolduran varoluşu idrak etmekten kaynaklanan farktan dolayı ayrıldığını ifade etmiştir (Karakoç, 2007, s. 52). Şiirinin biçimsel boyutu açısından birçok şairle ortak bir geçmişe, düşünceye sahip olmasına rağmen, zamanla onlardan içerik açısından bir kopuş yaşar. Bu kopuşun düşünsel temelleri hakikat kavramının ne olduğu ve bunun şiirsel estetik yoluyla nasıl sunulması gerektiği ile ilgilidir. Varlık, varlığın anlamı, insan gerçeği, mutlak hakikat, inanç, dünyasal varlık alanı ve fizikötesi algı gibi birçok konu onun şiirinin içeriğini oluşturur. Hem bireyin ruh dünyasını işler hem de insanlığın ve bulunduğu coğrafyada yaşayan öz insanının genel durumunun çözümlemesini şiirine taşır.

Metafizik düşünce dünyasını şiir anlayışı içinde ortaya koyan Karakoç, istese de istemese de şiirin Tanrı’ya doğru olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre şiirin ruh

pencereleri, Allah'a açıldıkça şiir olacaktır (Ayvazoğlu, 1989, s. 92). Ona göre şiir, kaçınılmaz olarak insanın varlığının anlamlandırılması ile bağlantılıdır. Şiir, ona göre, toplumsal ve insani özdeki değişimin ana unsurlarından birisidir. Şair ise toplumun dönüştürücü gücü, varlık sancılarının hafifleticisi, toplumun rehberi, mutlak hakikatin arayıcısı ve nesnenin iç gerçekliğinin kâşifidir.

3.5. BİR SİYASİ KİMLİK OLARAK SEZAI KARAKOÇ

Türk edebiyat ve düşünce dünyasının önde gelen isimlerinden Sezai Karakoç'un, daha özel bir sınıflandırma ve değerlendirme yapıldığında Cumhuriyet Dönemi Türk Düşünce tarihinin en seçkin simalarından biri olduğu anlaşılacaktır. Ancak Karakoç'u, diğer tüm siyasal düşünce akımlarından ayrı tutarak Türk İslam Düşüncesi çerçevesinde ele almanın kabul edilebilirliği, doğruluğu ve gerekliliği, kendisinin bireysel fikir dünyasında bariz İslami bir yaklaşımla Türkiye için biline yerli ve milli hassasiyetlerini ortaya koymuş olmasından kaynaklanmaktadır. Karakoç, kendisiyle birçok bakımdan aynı düzlemde oldukları düşünülen ve kendilerini İslamî hassasiyetlerinin yanı sıra Türk milliyetçisi olarak da niteleyen önemli şair ve düşünürler Necip Fazıl Kısakürek ile İsmet Özel'den farklı olarak kendisi için "Türk milliyetçisi" tanımını kullanmayan ve doğal olarak milliyetçi isimler içinde kabul edilmeyen bir isimdir. Ancak bu durum; onun İslamî dünya görüşü yanında yoğun bir milli hassasiyet, Türkiye kaygısı, vatan, ülke ve millet algısı, devlet ve tarih bilinci, milliyetçi-İslami bir ifade zenginliğiyle yine milliyetçi-İslami bir kültüre sahip olması bakımından onun sözü edilen isimlerin yaklaşımlarına benzeyen bir irade ve yönelimin izlerini taşımasına engel değildir (Demirel, 2018, s. 770-771).

Karakoç'un en başa Türkiye'yi koyan siyasal düşüncesi ile yaklaşıldığında hakkıyla kıvranılması mümkün ve çözülebilecek nitelikteki ve neredeyse üç yüzyıldır devam eden bireysel ve toplumsal sorunlarının farkında olan siyasal düşüncesi, Türkiye ile kendisi arasında kurduğu ilgide; var olmasını ancak Türkiye'nin var olmasıyla açıkladığı hemen fark edilmektedir. Bu konudaki ifadeleri de oldukça açıktır: "*Ben de bu memleketin bir çocuğu olarak kendimi onunla özdeşleştirmişsem, kendimi ondan ayrı saymıyorsam, onun ekmeğini yemiş ve onun sayesinde eğer birisim kazanmışsam; onun sayesinde şu anda durduğum yerde duran bir kişi olarak sorumluyum elbet, bir görevle*

yükümlüyüm. Bu görevimi kırk yıldan beri elimden geldiğince yerine getirmeğe çalışıyorum.” (Karakoç, 2003, s. 64).

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla İslâm medeniyetinin de çöktüğünü iddia eden Karakoç, tarih boyunca birçok hata yapıldığını, yeni Cumhuriyeti'nin de kültüründen ve tarihsel bağından ve koparılmak suretiyle kurulduğunu, bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin yıllarında ortaya çıkan sorunların günden güne büyüdüğünü, çağımıza geldiğini vurgulamaktadır. Karakoç, Cumhuriyet'in geçmiş kültürle ve tarihle bağlarını yeniden kurmadan sözü edilen sorunların çözülmesinin mümkün olamayacağını ifade etmektedir. O, bu konunun kısa vadede çözülemeyeceğini düşünmektedir. Ama bu sorun tamamen de çözümsüz değildir: Çözümü “DİRİLİŞ NESLİ” gerçekleştirecektir.

Sezai Karakoç, İslâm medeniyetinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ve sömürü düzeninden ve gizli kölelikten kurtulması, ancak tarihsel köklerine dönmesiyle mümkün olacaktır. Kolay olmayacak bu süreç, diriliş'in gerçekleşmesiyle tamamlanacaktır.

Düşünce dünyasını İslâm anlayışında şekillendiren Karakoç'un hayalindeki diriliş nesli, İslâmi ilkelerle yetişmiş, toplumsal aklı meydana getiren hâkim, savcı, doktor, tiyatrocu, siyasetçi, ilahiyatçı, iktisatçı, sinemacıdır. Sözü edilen aydınlar hiçbir baskının etkisinde kalmadan aydınlar tarafından oluşturulan bir partide düşüncelerini ortaya koymak tartışmak suretiyle çözüm yolları bulabileceklerdir. Diriliş aydını, ülkenin sorunlarıyla ilgilenmekle yetinmez; İslâm medeniyetinin sorunlarını diğer İslâm medeniyetlerine mensup aydınlarla da görüşüp tartışır, çözüm önerileri sunar. Bu bağlamda İslâm para birimi, İslâm Ortak Pazarı tesis edilmesi, İslâm medeniyeti içinde yer alan toplumları huzura ve barışa kavuşturacağı gibi dünya barışının da teminatı olarak öne çıkacaktır.

1970'e kadar Türkiye'de aydınlar, özellikle dergiler çevresinde toplanarak yoğunluk kazanan kapsamı geniş bir kültür faaliyeti içinde yer almışlardır. Necip Fazıl'ın Büyük Doğu, Nurettin Topçu'nun Hareket ve Sezai Karakoç'un Diriliş adlı dergileri, İslami yayın dünyasının aydınları tarafından temsil edilen en dikkat çekici örnekleri arasındadır. Batı düşüncesi, kültürü ve medeniyetine karşı kompleks içinde olan yaklaşımlardan sıyrılarak onu mahkum ederek vahim hatalarını ortaya koyan ve İslam düşünce ve kültürünün bir medeniyet perspektifiyle ortaya koymayı amaçlayan

aydınların, komünizme ve sola karşı olmaları, İslamcılık düşüncesinin Türk sağıyla kesişmesinin zemininin hazırlamıştır (Aytepe, 2016, s. 183). Çok büyük bir tehlike olduğu kabul edilen komünizmle mücadele etme, Kısakürek, Karakoç ve Topçu'nun sık sık üzerinde durdukları bir konu olmuştur (Duran, 2005, s. 129-156). Bunun yanında sözü edilen aydınlar arasında da göz ardı edilemeyecek çapta metodolojik ve düşünsel farklılıklar bulunmaktadır.

Sezai Karakoç, siyasal düşüncesi bakımından entelektüel İslamcı kategorisine alınması mümkün bir isimdir. Onun düşüncelerini ortaya koyan Diriliş dergisi, Büyük Doğu dergisinden sonra XX. Yüzyılın İslami kimlikli, çizgisini korumuş önemli bir "örnek" olarak kabul edilmektedir (Karataş, 2005, s. 979-988). Sezai Karakoç'un en çok ele aldığı medeniyet kavramı ve bu bağlamda sık sık değindiği diğer kavramlar olan devlet, iktisat Ortadoğu, Batı gibi kavramlar, İslamcı aydınların derinlikli ve kapsamlı bir yaklaşıma dayalı bir düşünceyi esas almalarının zorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

Sezai Karakoç, kurduğu Diriliş Partisi aracılığıyla Türk siyaset sahnesinden boy göstermiştir. Diriliş Partisi her ne kadar seçimlere katılamamış ve bir süre sonra ömrünü tamamlayıp kapanmış olsa bile üzerinde durduğu konulara getirdiği çözüm önerileri ile siyaset arenasında dikkat çekici bir unsur olmayı başarmıştır.

Karakoç 26 Mart 1990'da "güller açan gül ağacı" sembolüyle Diriliş Partisi'ni (DİRİ-P) kuran Karakoç, partinin yedi yıl süreyle genel başkanlığını yapmıştır. Ne var ki parti, Siyasi Partiler Kanunu gereği uyarınca Türkiye'de genelindeki illerde gerekli olana teşkilat sayısına ulaşamadığı ve üst üste iki genel seçime katılamadığı için 19 Mart 1997 tarihinde kapatılmıştır. ("Siyasal Bir Tasarım Olarak: Diriliş Partisi", 2003, s. 133). Ancak bu inadından vazgeçmeyen Karakoç, 7 Ağustos 2007'de, Yüce Diriliş Partisi'ni (Yüce DİRİ-P) kurmuştur. Bu yeni partinin ambleminde "dolunay, yol, güller açmış gül ağacı" bulunmaktadır. Karakoç, halen Yüce Diriliş Partisi'nin genel başkanlığını yürütmekte ve 2007'nin ilk Nisan aylarından bu yana her cumartesi, Yüce Diriliş Partisi'nin İstanbul İl Başkanlığı'nda gündemler ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır (Kanar, 2015, s. 391).

Sezai Karakoç, önce Diriliş Partisi, daha sonra da Yüce Diriliş Partisi aracılığıyla, vatandaşa bir şablonla çizilerek sunulan siyaset anlayışına yalnız başına

itiraz ediyor; kendi siyaset anlayışını ve düşüncesini kurmak için çalışmaktadır. Sezai Karakoç, 1990 yılında kurduğu Diriliş Partisi'ni, hayatı boyunca gazete, dergi ve kitaplarıyla anlatmak için çalıştığı dünyaya bakışını, topluma anlatmak, topluma hiçbir aracıya muhtaç olmadan ulaşmak ve imkan bulursa aydınlara yeni bir moyivasyon sağlamak suretiyle bir hamle yapmalarını sağlayarak ülke yönetimine dahil etmek için için kurduğunu ifade ediyordu: *“Elli yıldan beri şahsen ve yayın yoluyla ve daha sonra kurduğumuz parti faaliyeti içinde yaptığımız konuşmalarla ortaya koyduğumuz düşünceler ve çareler dışında ülkemizin ve milletimizin ve ondan ayrı olmayan İslam ülkesi ve milletinin geleceğinin sağlık ve güvenlik altına alınması için diğer çevrelerce ne yazık ki dişe dokunur bir düşünce ve öneri sunulmadığı ortadadır. Bu yüzden yılmadan ve usanmadan yolumuza devam edeceğiz. Düşüncelerimizi milletimize anlatmayı sürdüreceğiz. Umuyoruz ki bu içten gelen düşünceler ve faaliyetler, günü gelince hızla meyvesini verecek. Zaman hızlanarak geçmiş zaman kayıpları telafi edilecek ve milletimizin yeniden doğuşu, dirilişi, ayağa kalkışı ile, yeni bir çağ açışı gerçekleşecektir. Milletimiz için tek hayat seçeneği budur”* (Karakoç, 2008, s. 11).

Karakoç, *“Biz düşünce için düşünce üretmiyoruz; düşüncelerimiz toplumun sağlığı içindir ve tabii, bir gün, mutlaka uygulanmalıdır”* (Karakoç, 2008, s. 10) sözleriyle uygulama alanında yer bulamayan düşüncelerin işe yaramaz ve ölü olduğunu vurgulamıştır. *“Düşünceler uygulanmadığı zaman durgun suyun uğradığı âkıbete uğrarlar; bataklıklar oluşur ve sinekler ürer. Düşünce de akan bir su gibi, toplumun ruhunda ve davranışlarında yeni arayışlar bulursa canlılığını koruyacaktır. O bakımdan, ben, milletimin hayat ve memat gününde, şiirimle, düşünce çalışmalarım ve politik atılımımla aynı kişiliği sürdürdüğüm inancındayım”* (Karakoç, 2008, s. 10). Bu tür siyasal bir çalışma içinde yer alma ve bir parti kurma nedenini bu ifadeleriyle ortaya koyan Karakoç'un düşüncelerine bakıldığında, onun nitelikli, yoğun, derin ve geniş düşünceler ile partisinin anlayışının ve faaliyetlerinin paralellik gösterdiğini görülecektir. Daima özgün düşünceleri ile dikkat çeken Karakoç'un, bir partinin başkanı olarak da aynı özgün duruşu devam ettirmektedir. Esas olarak buna inanmasa ve mevcut anlayışlar içinde yer alarak siyaset sahnesinde yer almanın bu millete bir faydası olacağına inansaydı, mevcutlar içinde bir yer bulma konusunda zorluk yaşamaz, mücadelesini bu partilerden birisine katılarak da sürdürebilirdi. Fakat Sezai Karakoç'un

mücadelesi ve anlayışı hiçbir parti tarafından temsil edilmemekte, belki daha da önemlisi Karakoç kendisini böylesini parçalı bir ortamın içinde düşünmemektedir.

Yüce Diriliş Partisi'nin varlık sebebi en başta, bireyin kendisini tanımak ve kendisini tanımlamak zorunluluğuna dayanmaktadır. Ona göre Türk milletinin büyük bir millet, İslam milletinin üyesi olduğunun bilincinde olması gerekmektedir; büyük deneyimleri olan, eşsiz bir medeniyetin milleti olduğumuz idrak etmeliyiz sözü edilen medeniyet, İslam medeniyetidir (Kantar, 2015, s. 391).

Ona göre İslam medeniyeti; XX. Yüzyıla büyük badireleri atlatarak ve çok büyük krizleri yüzakıyla aşmayı başararak, çoğu zaman da iyice güçlenerek ulaşmıştır. Bu yüzyılın ilk döneminde ise başlangıcı 1918 yılı olan ve etkilerin günümüzde de devam eden tarihinin en büyük kriziyle karşılaşmıştır. Yüce Diriliş Partisi, bu milletin tarihte uğradığı felaketten hareket ederek, o zamandan bu yana yapılan yanlışlıklar ayıklanarak, İslam ülkelerinin rejimleri yeni ve radikal bir sorgulamaya tabi tutularak (ÇY I: 82), Türkiye'nin sorunlarının yüzeysel ve güncel sorunlarının olmadığını, 1918 yılında yıkılanın yerine kurulmuş olan devlet tarafından öngörülen sistemin sorgulanması ve yeniden değerlendirilmesi gerektiğinin farkında olarak (TYA: 16) varlığını tekrar kurma çabası içinde olmak gerektiğini ileri sürmektedir. Bu amaca ulaşmak için de yalnızca sorunları bölüm bölüm ele alarak hiçbir şey çözülemeyecek, sorunun bütün olarak düşünülmesi gerekecektir. “Örneğin: Güneydoğu Anadolu meselesi, bir güneydoğu Anadolu meselesi değildir. Esas sorun, bütün milletimizin kimlik sorunudur” (Karakoç, 1999b, s. 16).

Karakoç, medeniyetimiz tarihindeki en ağır krizleri yaşasa da, temellinin sağlam olmasından dolayı bu yenilenmeyi sağlayacak güce sahip olduğunu düşünmektedir. O ölmedikçe, onun meydana getirdiği milletin ölmesi imkânsızdır (Karakoç, 1999b, s. 19).

Sezai Karakoç'un Diriliş Partisi ya da şimdiki adıyla Yüce Diriliş Partisi, çağımızın, çatlakları siva ve baya yaparak kapatıp işi halledeceğini düşünen yöneticilerin tam da aksine, yıkılma sürecinin temelden başladığını, bundan dolayı yenilenmenin ve dirilişin de oradan başlayacağını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, “temelleri sağlamlaştırmak lazımdır. (...) Siva en sonra; süs en sonra. En önce, temelleri güçlendirmeli, duvarları sağlamlaştırmalı” (Karakoç, 2003, s. 88).

İnsanımıza değerlerimizden uzaklaştığımız, onları bıraktığımız ölçüde ilerlediğimiz, modernleştiğimiz öğretili. Bundan dolayı kazandığımızı düşündüğümüz her şey, aslında kaybettiklerimizdir. Dışarıdan içeriye giren her şey ve her türlü etki, içerde kendi öz değerlerimizden hareketle yenilenme bütün yollarının kapatmıştır. Yüce Diriliş Partisi'nin faaliyetlerinin amacı, sözü edilen kanalları yeniden açmaktır. Türkiye'nin normalleşmesi, ancak bu anlayışın önünün açılmasıyla mümkün olacaktır (Kanar, 2015, s. 398).

4. BÖLÜM:

SEZAI KARAKOÇ'UN BATI MEDENİYETİ ALGISI

Edebi eserlerinde, özellikle II. Yeni döneminde, bireyin iç dünyasının yansıtılması, toplumsal acıların bireysel düzlemde betimlenmesi, ruhun çıkmazlarının değişim karşısında aldığı yeni biçimlerin simge ve sembollerle örtük biçimde aktarılmasını şiir türü ile ortaya koyan Sezai Karakoç, mutlak hakikat arayışının içinde olmuştur. Batı, batılılaşma vb. birçok konu hakkında kimi zaman düşünce yazılarında doğrudan düşüncelerini açıklamasına rağmen, onun medeniyet hakkındaki görüşleri özellikle şiirlerinde ön plana çıkmaktadır.

Sezai Karakoç'un özgün ve çok kapsamlı bir medeniyet anlayışı/görüşü vardır. *“Karakoç'a göre hayatın her safhası aynı zamanda medeniyetin bir merhalesidir. O, insanların duygu ve düşünce dünyasını, bu duygu ve düşünce dünyasının yansıması olarak hayatları boyunca sergilediği bütün davranışları medeniyet çerçevesi içerisinde değerlendirilir”* (Cansever, 2014, s. 45).

“Medeniyet nedir önce? Medeniyet, hayatımızın her safhasında, duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımızla karşılaştığımız bütüncül bir olaydır. Yani, her an, her hareketimiz medeniyetle ölçülür, medeniyetle tartılır ve medeniyetle değerlendirilir. Onunla değiştirilir, onunla yaşar, onunla devam ve eder ve onunla değer kazanır. Düşüncelerimiz, duygularımız, eserlerimiz, hayatımız, hayat tarzımız, ahlâkımız, hepsi medeniyet hâdisesine dâhildir.”

Sezai Karakoç'a göre bir hayat tarzı olan medeniyetin üç temel ilkesi vardır. Bunlar bir toplumun estetik anlayışına göre şekillenen *güzellik*; inançları, düşünce ve felsefesine göre şekillenen *doğruluk* ve temel ahlâk kaidelerine göre şekillenen *iyilik* ilkeleridir. Başlı başına bir hayat tarzı olan medeniyet, ortak bir kültürün ürünü olup medeniyetin temel ilkeleri bu geniş çaplı olan kültür esasına dayanır. Kültürün esasına göre oluşan medeniyetten bir topluluk meydana gelir. Meydana gelen bu topluluktan bir millet doğar ve doğan bu milletten de bir devlet teşekkül eder. Karakoç, medeniyeti bir sonuç olarak değil bir süreç olarak görür ve bu sürecin başlangıcını ilk insan olarak dini

kitaplardaki yaratılış mitine bağlar. Ahlaki bir boyutu da öne çıkaran bakış açısıyla, insanlığın tekâmülü düşüncesine odaklanır.

İnsanlığın bugünkü seviyesine gelmesinde başrol oynayan “İslâm Medeniyeti”, tarih boyunca hüküm süren bütün büyük medeniyetleri bünyesinde barındırmakta ve günümüz medeniyetine de kaynaklık etmektedir. Karakoç’a göre “İslâm Medeniyeti” insanlığın en temel medeniyeti ve tek hak medeniyettir.

Karakoç, “Hakikat Medeniyeti” olan İslam medeniyetinin bünyesinde bulunan bütün insanların oluşturduğu topluluğa “İslâm Milleti” ismini verir. Hangi ırktan olursa olsun İslam medeniyeti dairesi içinde yer alan tüm insanlar İslam milletinin bir ferdidir.

Sezai Karakoç, tanımını yaptığı İslam medeniyetinin insanlığın var oluşundan beri kurulan köklü medeniyetlerin mükemmel bir terkibi olduğunu belirtir. Ona göre insanlık tarihi boyunca hüküm sürmüş kadim ve büyük medeniyetlerin unsurları birleşip gelişerek dünyanın en önemli ve tek hak medeniyeti olan “Büyük İslam Medeniyeti”ni meydana getirmişlerdir.

Çizgisel, süreçsel ve bütünlükçü yaklaşımlardan bir tanesi, tüm insanlığı bir bütün olarak gören Sezai Karakoç’a aittir; Karakoç’un yaklaşımıyla; “medeniyetler” denilen olgunun genel medeniyet kavramının bir tür aranması, zamanın ve tarihin içinde bir tür gerçekleştirilme tecrübesidir. Başlangıcın insan bugüne bütün insanlık için, bir tek uygarlık olduğu kabul edildiğinde medeniyetleri, bu bütünlüğün birer unsuru olarak görmek mümkündür. Buna göre, insanlığın tüm zamanlarda, birbiriyle bağlantılı ve etkileşimli biçimde ortaya koyduğu, ürettiği değerler dizgesinden bahsedilebilir. Yine de bu bakış açısının temelinde sosyolojik olgular, maddi üretimler, kültürel yapılardan daha çok din ve inanç yer alır.

Sezai Karakoç medeniyetler arasındaki ilişkiyi çizgiselliği kimi zaman dinsel inanç ve kutsal kitap referanslarıyla yaparken kimi zamanlarda ortak bir insanlık hafızasının ortaya çıkması şeklinde betimlenmiştir; “Şemseddin Sâmî'ye göre, hiçbir uygarlık kendisinden öncesi ya da hem-çağ olan diğer uygarlıklardan tümüyle farklı ve bağımsız olamaz. Örneğin, Kekler, Asuriler, Mısırlılar ve Eski Yunanlılar birbirlerinden

doğrudan ya da dolaylı etkilendikleri gibi; İslam medeniyeti de onların etkisi altında kalmıştır.” (Karakoç, 2000a, s. 85).

Batı'nın Rönesans'la başlattığı pozitif bilimlerdeki gelişmenin temelden başladığı, bu gelişmenin yalnızca Batı'ya özgü bir gayretin ürünü olduğu sanılmaktadır. Bu yanılsamaya göre teknik, teknolojik veya bilimsel her şeyin ilk çıkış noktası Eski Yunan ikinci orijinin ise Rönesans sonrası hareketlenme olduğu algısıdır. Oysaki Çağdaş Batı Medeniyeti gerçekleştirdiği atılımı insanlığın ortak medeniyetinin yapıtları üzerine eklenerek sağlamıştır. Burada en önemli pay İslam Medeniyeti'nin ortaya çıkardığı düşünsel ve bilimsel birikimdir. Rönesans'ın, Pozitif bilimler alanında Endülüs aracılığı ile temel bilgi ve ilkeleri, kaynakları İslam'dan aldığı, günümüzde birçok değerlendirmelerle açık bir şekilde tespit edilmiş; Batılı pek çok bilgin, bu gerçeğin tespitini yaparak ve durumu itiraf etmiştir (Karakoç, 2000a, s. 51-53). Hatta Rönesans Batı'sı kendi uygarlık temellerine dönmek adına Eski Yunan kaynaklarını orijinallerinden çok İslam Medeniyeti üzerinden okuyarak başlamışlardır. Bu geri plan üzerine genel boyutlarıyla Batı yaşam şekline baktığımızda, ilk bakışta açık olmasa da, geniş anlamda, ideolojik bir çerçeve ve koşullanma içinde olduğunu görürüz. Karakoç'a göre bu, varlığı pek alışılmış olmayan bazı paravanlar arkasından kendini belli belirsiz hissettiren bir ideolojidir. O, bunun bilim ve teknoloji ile donanmış bir emperyalizm ideolojisi olduğunu ileri sürer. Söz konusu düşünce yapısının alt yapısı bakımdan kapitalist düzene, manevi taban oluşturarak Hıristiyanlık ruhuna dayandığını ifade etmiştir (Karakoç, 2008e, s. 136-138). Daha önce de belirttiğimiz gibi herhangi bir medeniyetin salt kendine ait unsurlarla kendini tarih sahnesinde var edebilmesi imkansızdır. Bu yüzden daha derin araştırmalar sonucunda herhangi bir medeniyetin öncül unsurları daha açık biçimde tespit edilebilir.

Oysa ki Karakoç'a göre genel, evrensel medeniyet çizgisel biçimde ilk insan olarak kabul edilen Hz. Adem'den beridir bulunmaktadır. Öte yandan, bilim, sanat, üretim, felsefe, teknoloji gibi birçok açıdan daha önceki dönemlerde evrensel ölçeklere ulaşmış kültürel yapıların, örneğin, Etiler, Hititler, Sümerler, Yunan, Roma vb. toplumların kendilerine özgü birer medeniyet ürettikleri herkesçe bilinmektedir.

Çizgisel bir gelişimi öneren Sezai Karakoç için de İslam medeniyeti ile Araplığı bir tutma ya da onlarla başladığına yönelik bir düşünce bulunmaz. Ona göre, İslam

medeniyeti din çevresine dine uygun olan esasların toplanması ile oluşmuştur. İslam medeniyeti Arap medeniyeti değildir. *“İslam Medeniyeti, ırk olarak yalnızca Arapların geliştirdikleri bir medeniyet değil, Acem, Arap, Türk ve daha pek çok ırkın İslam ruhunu ruhlarına geçirmiş olarak ortaya çıkardıkları ortaklaşa bir medeniyettir.”* (Karakoç, 2009, s. 104-106). İslam Medeniyeti Acem (İran), Arap ve Türk medeniyetlerinin İslam’a uygun olmayan tarafları ile yoğrularak ortaya çıkmış ve şekil almıştır. Bu milletler mevcut bir medeniyet içerisine girmemiş; medeniyeti İslam üzerine oluşturmuş ve yoğurmuşlardır. Acem, Türk ve Araplar bu medeniyete girmemişlerdir. Kendileri ve diğer faktörlerle beraber İslam çizgisi üzerinde bu medeniyete şekil vermişlerdir. *“Maveraiünnehir Medeniyeti olarak isimlendireceğimiz, İslam Medeniyetinin bir dönemidir ki, bunu oraya gelen sahabe ve tabiinden Araplar, daha hicri 1. yüzyıldan itibaren Müslümanlaşmaya başlayan Türkler ve Acemler kurmuşlardır.”* (Karakoç, 2009a, s. 104-106). Kuran-ı Kerim’in *“detayı insanlara ve koşullara bırakarak, ana hatları ile şekil verdiği”* şablona uygun kurulup işletilmeye çalışılmıştır (Karakoç, 2004, s. 9). Bu aynı hakikatin dışa uyumu şeklindeki bir yansımasıdır. Farklı dönem ve çağlar, farklı iklimler, çeşitli ırklar, farklı tarih ve geçmiş zaman katılımı, düşmanların bile farklılığı *“yapıyı meydana getirirken tesir etmiş ve dışta görünüm çeşitlilikleri yaratmıştır”* (Karakoç, 2009a, s. 143). Elbette ki bunların arasında *“Kur’an-ı Kerimin istediği adalet ve devlet algısına göre, insanların mutluluğunu sağlayan ideal devletin gerçekleşmesi şekli”* olarak ortaya atılan en kâmil Hz. Peygamber yönetimi ve daha sonra halifeler yönetimidir (Karakoç, 2004, s. 9).

Sezai Karakoç, medeniyetler/uygarlıklar ile şehirler/siteler/kentler arasında bir “kan bağı” olduğunu belirtir. Ona göre şehirler, medeniyetin ruhuyla yoğrulmadan oluşamazlar. İnsan ve tabiat da bu medeniyet ruhunun/hamurunun özünü oluşturur. Medeniyet hamurunun yoğrulması ve özün oluşmasıyla birlikte zaman içerisinde şehirler meydana gelir. Nitekim Karakoç, eski uygarlıklarda şehir ve medeniyetin bir bütünün özde iki parçası olarak nitelendirildiğini ve şehirlerin de medeniyetin yansıma alanı olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Cansever, 2014, s. 48).

Çünkü şehirler sadece insan topluluklarının yaşadıkları bir mekândan ibaret değil, aksine tıpkı insanlar gibi canlı ve hayatla iç içedirler. Uygarlığın aynası olan şehirler, toplumun temeli olmakla birlikte aynı zamanda bünyesinde bulunduğu medeniyetin

esaslarına göre şekillenir, medeniyet yaşadıkça hayatını sürdürebilir, aksi takdirde yok olmaktan kurtulamazlar. İslam medeniyetinin oluşturduğu şehirleri “İslâm Sitesi” olarak nitelendiren Karakoç, Farabi’nin görüşünden hareketle İslam şehirlerinin varlığını sürdürebilmeleri için fazilet esasına dayanmaları gerektiğini vurgular.

Batı uygarlığında sadece şekilden ibaret olan ruhsuz ve tabiatı tahrip eden şehirlerin aksine modern öncesi dönemdeki İslam şehirleri, fazilet anlayışına uygun olarak kurulduğu ve şekillendirildiği için tabii hayatın bir parçası gibidirler. İslam medeniyetinin şehirleri, bu yönleriyle tarihî ve mimari şaheserler olmaları yanında aynı zamanda bir tabiat harikasıdır. Karakoç, İslam medeniyetinin bu özelliğini İstanbul ve Bursa örnekleriyle verir (Karakoç, 2012, s. 40).

Sezai Karakoç, İslam medeniyetine mensup olan şehirlerin modern zamandaki harap durumunu değişen değer yargılarına bağlar. Ona göre İslam şehirlerinin suni sınırlarla birbirinden ayrılması ve modernleşme ile birlikte maneviyatın yerini maddeciliğin alması, şehircilik anlayışını da tümüyle değiştirmiştir. İslam medeniyetinde tabiatın doğal bir uzantısı olarak şekillenen ve manevi bir yanı bulunan şehirler, yerini doğanın tahrip edilmesi ile oluşturulan ruhsuz beton yığınlarına bırakmıştır. Bunun üzerine yapılan yanlış şehircilik hamleleri de eklenince medeniyetin yansıma alanı olan şehirler kimliksizleşmiştir. Kimliksizleşerek ruhunu yitiren şehirler ve buna bağlı olarak özünü kaybeden medeniyet artık sadece maddi bir unsur olmaktan öteye gidememektedir.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen İslam medeniyetinin yeniden eski şanlı günlerine döneceğine inanan Karakoç, bunun için önce İslam şehirlerinin kurtarılması gerektiğini ifade eder. Ona göre bir “*kent ya imânı ya isyanı haykırır*” ve isyanı haykıran kentler imanla şereflendirilmelidir. “*İsyanı haykıran kentlerin imanla şereflendirilmesi için çalışmak ise her Müslüman’ın görevidir: Ben, imân haykıran, sessizliğinde imân çınlayan şehirlerin mimarı olmalıyım. Müslüman olmak, bana bu görevi yüklüyor*” (Karakoç, 2013, s. 74).

Kent algısı, Sezai Karakoç’un medeniyet ile ilgili bakış açısının somutlaşması sağlar. Şiirlerinde, düşünce yazılarında özellikle modernleşmenin karşısında insanın ruhsal açıdan yaşadıklarını ortaya koyar. Medeniyet fikri ile batılılaşma arasında organik bir bağ bulunduğunu gösterir. Bunu düşünce yazılarında doğrudan ifade etse de şiirlerinde

daha dolaylı bir biçimde bireysel bir pencereden aktarır. Sonuç olarak, kentin içindeki insanın yozlaşmasını, değişim karşısında yaşanan acıları modernleşme (Batılılaşma) ile nesneleşme kavramı altında birleştirir. Sunduğu medeniyet algısı inanca dayanan, tüm dini referansları, kişileri, değerleri ile birikimsel olarak ilerleyen bir inanç sistemidir. İslamcı bir bakış açısıyla, ama tümünden diğer inançları da reddetmeyen, medeniyeti bir kolektif değerler dizgesi olarak gören, İslamiyet'in tüm öncül inanç ve değerlerin kapsayıcı şemsiyesi olarak algılayan bir bakış açısı sunar.

Kavram olarak medeniyet kavramı birçok düşünür tarafından farklı bakış açılarıyla değişik anlamlarda alınmıştır. Bütün bu farklılıklara rağmen bu bakış açıları medeniyetin bir üst sistem olduğu noktasında kesişmektedirler. Medeniyet, insan ile alakalı bütün alanları içine alan ve onların belirlenmesinde hem bir referans hem de bir ilham noktası olan bütüncül bir üst sistemdir. Bu bölümde Sezai Karakoç'un bu kavrama nasıl yaklaştığını ve nasıl anlamlandırıldığını çeşitli alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

Sezai Karakoç, insan hayatıyla doğrudan ilişkili ve bütüncül/kapsayıcı bir kavram olarak gördüğü medeniyeti zamana ve insana bakan iki temel anlayış üzerine oturtmaktadır. Bu temellerin oturduğu çerçeveyi anlayabilmek için Karakoç'un medeniyeti temellendirdiği bu iki boyutu bir düzlemde incelemek mümkündür. Bu boyutlardan ilki dikeyde medeniyetin “*tanımı itibarıyla bütün insanlığa hitap eden tarih olgusu*” olması hasebiyle “*zamanın bütünlüğüdür*” (Karakoç, 2005, s. 41). Ona göre medeniyet olgusunun sözü edilen boyutu ilk insandan başlayarak günümüze dek devam eden ve bu günden sonra da insanlık tarihinin sonuna dek devam edecek olan; yani tarihin belirli bir kesimini değil yaratılıştan kıyamete kadar olan ve olacak tüm zamanı kapsayan bir olgudur (Karakoç, 1999a, s. 55).

Karakoç'un medeniyet anlayışını temellendirdiği ikinci boyut ise yatayda “insanı bütün cepheleriyle” ele almasıyla insanın belirli bir zamanda bütün yönlerine bakmasıdır. İnsana bakan bu boyutuyla medeniyet, insanın yalnızca fizyolojik veya fiziki gereksinimlerini karşılayan bir sistem olmasından başka, manevi-ahlaki, kültürel ve metafizik taleplerini de karşılamayı amaçlamaktadır (Karakoç, 2005, s. 84).

Medeniyet zamana bakan yönüyle tarihî, insanın kâinatla ilişkisi çerçevesinde ise sosyolojik bir olgudur. Bu iki boyut üzerinden Karakoç, medeniyeti tarihî sosyolojik bir olgu olarak görmektedir.

Çoğul anlamıyla kullanılan medeniyetler de Karakoç'un bu çerçevesinde yerine oturtulmaktadır. Zaman açısından bakıldığında medeniyet, zaman boyutunun baştan sona tümüdür. Yani ilk insan Hz. Adem'den kıyamete kadar dikey eksen boyunca uzanan zamanın tamamı, o eksenin kendisidir. Ancak bu eksen üzerinde tarihin belirli dönemlerinde yaşamış sosyal oluşumlara da medeniyet denilmektedir. “*Bir tarih terimi olarak, tarihte somut olarak yaşamış*” çoğul anlamıyla kullanılan “medeniyetler” bu eksen boyunca uzanan medeniyetin sadece birer parçasıdır” (Karakoç, 1999a, s. 57). Karakoç'a göre "medeniyetler" dediğimiz, “medeniyet” in bir tür araniş, tarih ve zaman içinde gerçekleştirilme denemesi, yani gerçekleşmiş parçalarıdır. Bütün insanlık için, başlangıçtan sona tek bir medeniyet düşünürsek, bu oluşumun içinde yer alan tüm yapılar kavramın parçalarıdır, (Kazıcı, 2009, s. 12).

Karakoç'un “*Medeniyet*” diye ifade ettiği aslında bir “*medeniyet ideali*” anlamına gelmektedir. Diğer unsurlar, uzun vadede söz konusu ideali ararken gerçekleşen “*reel medeniyetlerdir*”. Ortaya çıkan bu reel medeniyetlerin her biri dikey eksen boyunca uzanan “*tarihi-sosyolojik medeniyetler*”dir. Her biri ana eksen çevresinde noktalar kümesi olarak görülebilecek olan bu medeniyetlerin katkıları biriktiğinde reel olmaktadır. Her toplumun doğrularını içeren noktalar birleştirildiğinde ilk insandan bugüne kadar olan medeniyet dediğimiz şey ortaya çıkmaktadır (Karakoç, 2008, s. 72).

Olgu ile olması hayal edilen arasındaki nitelik farkı Karakoç'un düşüncesinde somutlaşmak yerine daha soyut bir çizgiye sahiptir. Başka bir ifade ile Karakoç mevcut yaşamsal uygulamalardan ve insanın yönelimlerinden, maddileşmeden, maddileşmenin yarattığı yıkıcı, yozlaştırıcı sonuçlardan yakınırken, insanlığa da bir ideal sunar. Bu ideal, tüm insani birikimin inanç düzleminde vardığını düşündüğü nihai küme olan İslam inancı ve değerleridir. Hem ahlaki tekâmül hem de varlığın anlam kurucu gücü olarak dini gören bir anlayışa sahiptir. Bu yüzden medeniyet onun düşüncesinde bir ideal olarak, insanlığın en son gelişim aşaması, maneviyatın maddileşmenin karşısındaki çözümü ve yeni yaşam tasarımıdır.

Sezai Karakoç, medeniyetle ilgili kendine özgü düşüncelerinin de, Batı medeniyeti ile ilgili tavrı eleştireldir. Din ve inanç konusunun ihmal edilerek akıl ve özgür irade gibi kavramlarla dünyayı ve dünya sonrasını açıklamanın insanın bunalımını ortaya çıkardığını ileri sürer.

Karakoç, günümüz Batı Medeniyeti'ni, Grek Medeniyeti'nin son döneminde bir Roma, Roma'nın gün batımında bir Hıristiyanlık, Ortaçağ'ın bağbozum zamanında bir Rönesans, Rönesans'ın zirvesinde bir Reform, Reform'dan hemen sonra Akıl'ın diktatörlüğü şeklinde özetlemektedir. (Karakoç, 2000, s. 44). Yine tarihi çizgisel bir bakış açısı ile değerlendirir ve süreçte düşüncenin evrimine değinir. Sürecin en son noktasının vardığı yeri aklın gücü ve bu gücün ise diktatörlük olduğunu söyler.

Karakoç'un tarihsel süreçte açıkladığı Batı medeniyetinin gelişimi kavramın ve sunduğu değerlerin anlaşılması açısından önemlidir. Bugünkü Modern Batı Medeniyeti'nin aslı, kökü MÖ 1200'lere dayanan Eski Yunan Medeniyeti'dir. Büyük İskender tarafından yapılan fetihlerle Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve İran gibi eski dönemin medeniyetleriyle karşı karşıya kalan ve kaynaşarak güç kazanan Klasik Yunan Medeniyeti çok geniş bir coğrafyaya yayılmayı başarmıştır. Roma Devleti'nin genişlemesinin etkisiyle yeni birçok sentez yaratılmıştır. Paganizm kaynaklı çok tanrılı birçok dinin yaygın olduğu dönemde Hıristiyanlık ortaya çıkmıştır. Tek tanrılı bir din özelliğine sahip ve doğal olarak İmparatorluğun tanrılığını inkâr eden Hıristiyanlık, önceleri çok sert şekilde Roma tarafından engellenmişti. Halk arasında tutulmaya başlamasıyla ve birtakım iç sebeplerden dolayı Roma, Hıristiyanlığı himayesine aldı ve kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeye başladı. Batılı insan, Hıristiyanlığa tam bir gönül rızası ile teslim olmamış; dinin karşısında acizliğinin farkına vardığından dolayı Hıristiyanlıkla bağlantı kurabilmişti. Bu yüzden de Roma'dan Hıristiyanlığa ne katılması gereken ne varsa ve bunun ne kadarını katmak mümkünse katmış, Hıristiyanlığı yeterince kendisine uydurmaya çabalamıştı (Karakoç, 2008, s. 48).

Orta Çağ'a gelindiğinde ise Eski Yunan kültürü gitgide zayıflamaya başlamıştı. Çağın sonlarına doğru Hıristiyanlığın temsilcisi olan Kilise'ye karşı bir tepki hareketi şeklinde gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketlerinin meydana getirdiği ortam, Eski Yunan kültürünün yorumlanarak yeniden gün yüzüne çıkması sonucunu doğurmuştur. Aynı zamanda, Kilise'ye tepkinin bir sonucu olarak meydana gelen bu hareketler, dini, yani

tahrif edilmiş Hıristiyanlığı, hayattan tamamen dışlayan bir anlayışın gelişmesine sebep olmuştur. Söz konusu yeni anlayış, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve Teknoloji Devrimi gibi süreçleri de meydana getirmek suretiyle günümüz Batı Medeniyeti'nin oluşumunun özünü oluşturmuştur. Bu açıdan döneme (özgü dinin algılanma) biçimi ile teknik, teknolojik yeniliklerin oluşturduğu yeni durum günümüz Batı algısının temelini oluşturur.

Karakoç'a göre Ortaçağ'dan sonraki Batı'nın oluşum süreci üç temel alanda ortaya konan değişimin sonucunda yaşanmıştır. Bunlar arasında ilk olarak *sanat*, ikinci olarak *düşünce* ve bunların etkisiyle düşüncede yaşanan değişimdir. Batı'nın Aydınlanma sonrası modern Batı olma süreci ilk olarak sanatçılar tarafından başlatılmıştır. Şairler, ressamalar, heykeltıraşlar ortaya koydukları ile “*Ortaçağ Hristiyanlık uygarlığını değiştirmeye başlamışlardı*”. Sanatsal çalışmaların açtığı yolun arkasından düşünce aşaması gelmiştir. Söz konusu yeni oluşumun açılımı olan bu aşama, düşünürlerin yoğun gayretleriyle ortaya çıkan düşünce akımlarının oluşturulmasıyla oluşmuş ve gelişmiştir (Karakoç, 2008, ss. 145, 154-155). Düşünsel zemin, özellikle dinsel yaşam algısının dönüşümünü sağlayan Reform ve akıl, bilim gibi kavramları merkeze alan Rönesans'ın yarattığı yeniliklerle bağlantılıdır.

Karakoç'a göre, Batı'nın Rönesans'la başlattığı pozitif bilimlerdeki atılımın sıfırdan başladığı, bu atılımın sadece Batı'ya has bir çabanın ürünü olduğu düşünülmektedir. Bu yanılsamaya göre teknik, teknolojik ya da bilimsel her şeyin ilk çıkış noktası Eski Yunan ikinci orijinin ise Rönesans sonrası hareketlenme olduğu inancıdır. Hâlbuki Modern Batı medeniyeti gerçekleştirdiği atılımı insanlığa ait ortak medeniyet külliyyatına eklenerek sağlamıştır. Bunda en büyük pay İslam Medeniyeti'nin ortaya koyduğu bilimsel, düşünsel birikimdir. “*Pozitif bilimlerde, Rönesans'ın, Endülüs yoluyla temel ilke ve bilgileri, kaynakları İslam'dan aldığı, bugün sayısız incelemeyle açıkça saptanmış bulunmakta. Birçok batılı bilgin, bu hakikati tespit ve itiraf etmiş bulunuyor.*” Rönesans'ın, pozitif bilimlerde Endülüs aracılığı ile temel bilgileri, ilkeleri ve kaynakları İslam'dan aldığı, günümüzde birçok değerlendirmelerle açık bir şekilde tespit edildiğini (Karakoç, 2000, s. 76) ifade ederek medeniyetlerin karşılıklı etkileşiminden bahseden Karakoç, Avrupa medeniyetinin sağladığı ilerlemeyi kabul eder. Ancak bu ilerlemenin birdenbire olmadığını ya da genellikle kabul edildiği şekliye

Antik Yunan döneminin bir birikimi olmadığını savunur. Ona göre etkileşim sayesinde Batı medeniyeti birçok gelişkin fikri İslam dünyasından almıştır. Bunu iyi bir biçimde işleyerek kendini geliştirmiş ve şu anki düzeye erişebilmiştir.

Karakoç'a göre, bu arka plan üzerine genel çerçevesiyle Batı hayat düzenine bakıldığında, ilk anda belli olmasa da, geniş anlamda, ideolojik bir çerçeve ve şartlanma bulunduğu görülecektir. Karakoç'a göre bu, varlığı pek aşıkarmayan bir takım paravanlar arkasından kendini hayal meyal hissettiren bir ideolojidir. O, bunun bilim ve teknoloji ile donanmış bir emperyalizm ideolojisi olduğunu ileri sürer. Söz konusu düşünce yapısının alt yapısı bakımından kapitalist düzene, manevi taban oluşturarak Hristiyanlık ruhuna dayandığını ifade etmiştir (Karakoç, 2008, s. 87). Emperyalizm, bilim ve teknolojiyi tüm insanlığın değil sadece onları üreten ülkelerin, toplumların faydasına sunmuştur. Bu yüzden teknolojik ya da bilimsel ilerleme bir medeniyetin yüceliğine ve insanlığa değil çıkarlara hizmet etmektedir. Aynı şekilde kapitalizm ise Hristiyan inancından ayrı düşünülemez. O da çarpıtılmış Orta Çağ uygulamaları gibi insanın sömürsünün ana vasıtasıdır.

Karakoç, Batı Medeniyeti'nin Vahdaniyet Medeniyeti veya Hakikat Medeniyeti adını verdiği ana eksen medeniyet hattıyla ilişkileri bağlamında ele almıştır. O, Batı Medeniyeti'nin *daha başka birçok unsurun dahil olduğu bambaşka bir Hristiyanlık* olduğunu düşünmektedir ve Yahudilik aracılığıyla Vahdaniyet Medeniyeti'nden birçok unsur edinmiştir. Fakat, Vahdaniyet Medeniyeti'nden edindiklerine, pagan medeniyeti adı verilen Roma ve Grek Medeniyeti'nden başka birçok unsur da ona katarak saflığını ve özünü yitirmiştir. Vahdaniyete çok tanrıcılık ve putperestlik dönemlerinde birçok katkı sunmuştur. Rönesans'tan sonra ise tamamen farklılaşarak bir katkı sunmuş ve onun bir tür melez, hatta soysuz olmasına neden olmuş ve adeta aslı ile ilgisinin kalmamasına yol açmıştır (Karakoç, 2003, s. 63). Bu yüzden Batı medeniyeti, melez, karma bir değerler dizgesi olarak saflıktan ve bu yüzden de iyi, tarafsız, faydalı ya da hakiki olmaktan uzaktır.

Son çağlarda bu elde ettiği teknik üstünlüğü etkilemenin anahtarı olarak kullanan Batı, tıpkı tabiata hakim olmak ve onu sömürmek için yaptığı gibi, Avrupa toplumları dışındaki insanları, kişiliğinden yoksun, sömürülebilir bir yığın haline gelmeleri için bir değişim, değiştirme sürecine soktu.

Medenileştirme, medeniyet götürme adı altında Batılı yöneticiler, “*diğer ülkeleri ve insanlarını değiştirmeyi sanki bir hedefmiş gibi seçti.*” Bu değişimin “*getirecekleri*” Batı tarafından güçlü propaganda araçlarıyla sunulduğu için bir Asya ve Afrika’da “*birçok ülke, kendiliğinden böyle bir değişme sevdasına kapıldı.*” (Karakoç, 1999a, s. 112). Özellikle Emperyalist özellikler üzerinden hareketle Batı eleştirisini geliştiren Karakoç, medeniyeti batının önerdiklerini bir olgu olarak açıklama yoluna gitmiştir.

İlk bakışta bir yön ya da yönelim belirtisi gibi görünse de, Batı ve Doğu kavramları medeniyet algıları açısından ortaya konmuş kavramlar olduğu açıkça anlaşılır. Bu yüzden, Batı’ya yönelik bakış açısı kadar Batı’nın Batılı olmayan kültürlerle, toplumlara yönelik bakışının nasıl olduğunu bilmek gerekir. Batı düşüncesinde ve aksiyonunda medeniyet sadece Batıda olabilirmiş gibi, Batı Medeniyeti tek medeniyetmiş gibi bir yaklaşım söz konusudur. Ona göre Batı, “medeniyet” aracılığıyla Afrikalıyı, Asyalıyı özüne dönemeyeceği biçimde kendi benliğini kaybettirme; geçmişle ve tarihiyle bağlarını koparma, kişiliksiz hale getirme amacındadır. Buna göre; her ne kadar teknik ilerlemenin, zenginliği üretmenin, teknolojik gelişmişliğin, dünyada söz sahibi olmanın kaynağı olsa da, diğerlerine karşı ötekileştirici bir tutum içinde olan Batı kavramıyla karşılaşırız. Kendini öne çıkarmak, kendi çıkarlarını sağlama almak adına dışarıdakilerin neredeyse tümünü kendine tabi kılan ve ötekileştiren bir güç haline gelmiştir (Davie, 2000, s. 9-11.).

Batı medeniyetinin herkesçe kabul edilen özelliği insan merkezci bir anlayışa sahip olduğudur. Hümanist felsefenin ilk ortaya çıktığı andan itibaren, insan merkezlik ana kavram ve uygulama olmuştur. Ancak bu aşamada, “*hangi insan?*” sorusunun sorulması önemlidir. Batı’nın dış dünyaya bakışını incelediğimiz bölümde, kendi çıkarlarını sağlamak adına ötekileştirici bir politika izlediğinden bahsetmiştik. Bu durumda, evrensel insan merkezlik kavramı biraz çelişkili ve hatta imkânsız görünmektedir. Özellikle ülkeler, toplumlar, kıtalar, dinler, sınıflar arasındaki küresel rekabetin, kültürel, enerji, ekonomik bakımdan güç ve iktidar mücadelesi ile ortaya çıkan rekabet açısından evrensel insan merkezliği imkânsız gibidir.

Dışardaki ya da içerdeki, benden ya da öteki gibi algıların dışında ve bunlardan bağımsız bir biçimde insan kavramına bakışını incelemek gerekir. Nasr’a göre, Batı’da doğup dünyanın diğer bölgelerine de yayılmış olan modern anlayışa göre, insan

“otonom” yani özerk, bağımsız, kendi kendini yöneten ve idare eden bir varlıktır. Nasr’ın işaret ettiği bu özellik insanı dış bir güçten arındırarak, onu dünyanın asıl kurucu gücü ve asli unsuruna dönüştürür. Yine ona göre, evrim temelli anlayışı benimsediği için doğal seçicilik ile tesadüfen ortaya çıkmıştır. Otonomi anlayışının doğal bir sonucu olan özgür irade (freewill) anlayışı neticesinde kendisini “*kaderinin tek hakimi ve yeryüzünün ve hatta tüm doğal çevrenin tartışılmaz efendisi*” olarak görmekte bir sakınca duymaz (Nasr, 2007, s. 4). Bu efendilik konumu, İslam anlayışındaki gibi “Eşref-i Mahlukat” kavramına benzerlik gösterir. Ancak ikincisindeki konum, ilahi güç tarafından “verili” iken, birinci konumda “üretilen” bir özellik taşır.

Günümüz medeniyetinin kurucusu insandır. Batı düşüncesine göre insanın zamansal üç aşaması bulunur: geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek. Bu zamansal süreç birbirini etkileyerek birikim oluşturur ve dünyanın sürekli değişmesine ve tarihin, onunla birlikte insanlığın, medeniyetlerin ortadan kalkmasına ya da yenilerinin kurulmasına neden olur. Bunu sağlayan asıl güç insanın belleği, toplumsal hafızası ve bütün bunları değerlendirdiği akıl yeteneğidir.

Nasr’a göre, modern uygarlık yalnızca dünyevi, sadece dünya hayatının varlığı üzerine kurulu bir insan anlayışına dayanmaktadır. Bu insan anlayışına göre insanın ne bu dünyanın ötesinde bir geleceği, ne de tarihsel zamanın dışında bir yarını vardır. Hıristiyanlığın da özünde bulunan, insanın Allah tarafından yaratılan ve O’na karşı sorumlu olan ölümsüz bir varlık olması anlayışı, modern insan için Hıristiyanlıkla birlikte toplum hayatının dışına itilmiştir. Bu uygarlık, bugün üç farklı fakat birbiriyle ilişkili fonksiyon icra etmektedir. Bunlardan biri, tamamen modern, Batılı özelliklere sahip bir dünya düzeni uğruna tüm medeniyetleri sonunda yok etmek; ikincisi, sade yaşama ve tevekkül gibi ideallerden uzak olan bir teknoloji kullanarak doğal çevreyi tahrip etmek; üçüncüsü de zaten modern hayatın birçok alanından çekilip marjinalleşmiş ve yakın zamanlara kadar Batı toplumunun ahlaki karakterini belirlemiş olan Hıristiyanlığın geri kalan kısmını da yok edip kendini ondan temizlemektir. (Nasr, 2007, s. 33).

Bu kadar radikal olarak ifade edilmemesine rağmen, Karakoç’un da düşünceleri eleştiri boyutunda benzerlik gösterir. Karakoç Modern Batı Medeniyeti’nin oluşturduğu insan tiplerini incelemiş ve beş ayrı insan tipini sıralamıştır. Bu insan tipleri üzerinden

medeniyetin ortaya çıkarttığı hayat okunabilmektedir. Modern Batı dünyasındaki insan tipleri bu temel tiplerin ya biri, birkaçı ya da hepsinin karması şeklinde tezahür eder (Kazıcı, 2009, s. 25).

Bunlardan ilki Rusya'nın temelinde şekillenen "Marks insanı"dır. İkinci tip insan daha çok İtalya, Fransa ve İspanya'da rastlanan "Froyt insandır". Üçüncü insan tipi ise "homoekonomikus yani İktisadi Adam"dır ve menşei İngiltere ve Amerika'yı içeren Anglosakson ülkelerdir. Diğer bir tip ise başarıyı seven Alman kökenli "Adler tipi"dir. Bu tipin iki türü vardır. Dışa dönük olanı başarıyı ve devamında çevresine tahakkümü sever. Son tip ise "ekzistansiyalistip"tir. Yukarıdaki bütün modern insan tiplerinin ve klasik tiplerin inkârı ile var olmaktadır. Büyük şehir içinde tabiatı yaşama tipidir ki korku içeren bir alaydan neşet eder. Dışa vuran yanları olan acayip kıyafetleri ve yarım sakalları modern çağın ve modern insanın buhranına işaret eder Modern insan, iletişim kurmak için telefonda yararlanır hâlbuki şair iletişim için çeşmeler ve alinyazısından yararlanarak kurar. Çünkü o, kutsal olanla iletişime geçmek niyetindedir. O çağdaş olarak adlandırılan birçok şairin aksine geçmişi bugünün içinde görür: "Bir eskiler alayım yankısına çevirmişiz geçmiş günlerimizi/ Büyük şelâlelerle akan taptaze sesimizi" (Karakoç, 2013, s. 653).

İnsanın değerler bağlamında incelemesinden uzaklaşarak, genellikle dar bakış açıları ile genellemeci, tümelci bir yaklaşımla ele almak bilimsel olmaktan uzaklığa işaret eder. Nasıl ki tüm dünya insanlarını, bir kıtayı, bir milleti hatta küçük bir topluluğu birkaç guruba ayırarak genel düşünceler üretmek bilimsel değilse böylesi kategorik bir yaklaşım da Batı insan tipinin ve algısının anlaşılması için yeterli olamaz.

Karakoç'a göre, Batı medeniyetinin kendisini ve insanlığı getirdiği nokta, bir üstün gelişmiş insan olma durumunun tersine büyük ve bunalımdan öte bir durumdur. Bunalım kelimesini yetersiz bulan Karakoç bunalımın belirli bir sabit temel üstünde oluşan ve temele yaklaştıkça büyüyen sarsıntılara denebileceğini söyler.

Diğer bir deyişle doğru oturtulmuş bir sistemin içinde ortaya çıkan yanlışların meydana getirdiği problemler denilebilir. Oysa ki, Batı'nın şu anki durumunda temele doğru ilerleyen bu sarsıntılar temelin kendisine bir öz değişime sürüklemiş; adeta temeli çıkartıp yerine o yükü taşıyamayacak bir temel koymuştur. Bu sebeple Karakoç,

Batı'nın bunalımını bir “*varoluş bunalımı*” olarak adlandırmaktadır. Gelişmek ya da gelişmemek, medeniyet seviyesinde iniş çıkışlar ya da çağı yakalayamama durumundan kaynaklanan sarsılışlar değil, direk olarak “*var olma veya olamama*” durumu vardır (Karakoç, 2008, s. 76). Karakoç, maddileşme ile insan bunalımı arasında bir bağlantı kurar. Dahası bu bunalımı birey düzleminden daha yukarı taşıyarak toplumsallaştırır ve genele yayar.

Karakoç'a göre “*Batı düşünürleri bunalımın veya daha doğrusu duraklayışın, çöküşün temel sebebine eremediler.*” Yine Batı'nın bunalımında bahseden Nasr'a göre, düşüncelerde ve felsefi yöntemlerde de benzer bir çıkmaz bulunmaktadır. “*Önce Batı'yı, dışarı taşıdıktan sonra da bütün dünyayı saran bu bunalıma çözüm arayan çoğunlukla Batı düşünürleri oldu. Onlar da meseleyi “olağan” olarak “belli bir cepheden” ele aldılar. “Sebepler adı altında görünüşler derlendi, sonuçlar sebepler gibi toparlandı*” (Nasr, 2007, s. 48). Bu bir bakıma buhranın ne olduğu sorusunun yanıtına bağlıdır. “*Kime göre?*” ya da “*neye göre?*” gibi görecelik arz eden bakış açılarının hesaba katılmasını zorunlu kılmaktadır.

Batı bakış açısından problemin odağı yanlış noktalara kaymaktadır. Mesele politik ya da ekonomik düzlemde anlaşılmaya çalışıldı. Karakoç bunun görünüşte böyle olduğunu kabul etmekle birlikte esas sebebin daha temel olduğunu söylemektedir. İlk bakışta Batı'nın ve insanlığın problemleri siyasi ve ekonomik görünmekle beraber, gerçekte, Rönesans'tan gelip bugüne kadar devam eden, yani başarıların arkasına gizlenen metafizik problem, uygarlık problemi olarak ortaya çıkmıştır. Metafizik sorunun bir varlık sorunu olduğu akla uygun gelmektedir. Ancak daha önemlisi temel insan güdüsü olarak bilinmeyene karşı korkunun bir sonucu olarak mı yoksa bir nedeni olarak mı alınacağına karar vermek gerekebilir. Başka bir ifade ile, metafizik algının yokluğu ya da yadsınması toplumsal sorunu var eden bir etken olarak kabul edilebilir mi? Belki de bireysel düzlemde yaşanan, Karakoç'un da yetiştiği/beslendiği dini atmosferden dolayı bu kadar önemli bir unsur olarak algılanmış olabilir. Doğu'nun bakış açısı ile Batı'nın bunalımından bahsetmek durumlara göre değişen olguları göz ardı etmeyi beraberinde getirir.

Karakoç göre, Batı medeniyetinin esas problemi medeniyetin ortaya çıkışını sağlayan Rönesans oluşturmaktadır. Çünkü bir medeniyet veya devletin ömrü doğuş ve çıkışında

saklıdır. Önceki bölümde bahsedildiği gibi bu cevap manevi ile maddi arasındaki ince denge üzerindedir. Her medeniyet insana yeni bir hayat anlamı getirme iddiasıyla ortaya çıkar. Ancak, Rönesans'ta gevşemiş bulunan Hıristiyanlık temelli metafizik öz, eski Grek ve Roma'dan alınan güç, teknik başarı artık insanlığın bugünkü durumuna yeterli cevabı verememektedir. Batı'yı varlık bunalımına sokan insanlığın bu ihtiyacına cevap verebilecek bir metafizikten ve bu metafiziği ortaya koyabilecek ruhtan yoksun oluşudur (Araz, 2006, s. 53). Maneviyat üzerine yoğunlaşma açısından ele alınan meselenin öz bakımından maddi bir mesele oluşu çelişkili bir durum yaratmaktadır. Değerlendirmenin esasını oluşturan asıl unsur dışarıdan bir gözün gördüğüdür. İlk olarak kendisini mutlu ya da en azından bunalım içinde görmeyen bir kişiye yapıştırılacak olan mutsuz ya da bunalımlı etiketinin dışardan bakış açısıyla üretimine yakından bakmak bir zorunluluktur. Tartışmanın yapılabilmesi, en küçük olasılıkla, aynı düzlemde kavramların kullanımı ile mümkündür. Ama görünüşe göre, yapılan değerlendirmeler, tanımlamalar ve ulaşılan sonuçlar sadece dışarıdan bakan bir zihnin göreceli, taraflı ve ideolojik yansımaları olan bakışlarıdır.

Modern Batı medeniyetinin ortaya koyduğu Rönesans temelli hayat anlayışı Batı içinden insanlığa yayılmaya başladığı anda varoluş mücadelesine girmiş oldu. Önceleri Batı medeniyeti uygarlık olarak sadece Avrupa sınırları içinde kalıyordu. Avrupa dışına taşıdığı zamanlardaki amacı da sömürgeci bir mantıkla istila amacı taşıyordu. *“Batı'dan taşıp bütün insanlığa yayılmak durumuna geldiği çağımızda”* varlığını kabul ettirme sürecine girmiş oldu. İki büyük dünya savaşıyla Avrupa içten sarsılmış Asya ve Afrika, Batı-dışı toplumlar biraz nefes alma fırsatı bulmuştur. İlk defa yeniden kendilerini bulma, kendilerine dönme ihtiyacını hissettiler. Bunun için de kendilerini ezen gücün ne olduğunu araştırma zorunluluğu karşısında kaldılar (Karakoç, 2008, s. 41). Bilinçli olmasa da insanlığın bilinçaltında bu anlayışa dair yatan tereddütler filiz vermeye yüz tuttu. Ancak, Karakoç'a göre Batı'nın bu bunalımına bu toplumların çözebilme durumları yoktur. Çünkü *“Batı dünyası hep aynı paradoksun içindedir. Hem insanı öldürürler, hem de tutar arkasından ağlarlar. Bu paradoksa o kadar düşkünlüdürler ki, bu paradoksu dinlerinin temeli yapmışlardır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği lejantını bu psikolojiyle uydurmuşlardır.”* (Karakoç, 1989, s. 257).

Sezai Karakoç, medeniyet ile ilgili birçok kişi tarafından yapılan tanımları son aşamada reddederek kesin bir hükme varır. “*İnançların güçlenmesi ve İslam yaşantısının geri gelmesi, ancak ve ancak, aydınların öncülüğüyle ve örgütlenişiyle, ruhun dirilişiyle, medeniyetin her cephede, inanç, ahlâk, estetik ve bilim yaşayışına kadar bütün boyutlarıyla yeniden canlanması suretiyle mümkün ve kalıcı olacaktır. Temel tez, MEDENİYET TEZİ’dir. Kimse medeniyet tezinin karşısına başka bir tez çıkarmasın. İmanı ve İslamı kimse medeniyet tezinin karşısına çıkarmasın. Çünkü söylediğimiz medeniyet, zaten iman ve İslam medeniyetidir*” (Karakoç, 1995, s. 72). Hangi kuram ya da kuramcıya göre ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, medeniyet birçok bileşene sahiptir. Nitelikleri çok farklı biçimlerde belirlense de tek bir medeniyet vardır ve bu öncül tüm medeniyetlerin birikimsel olarak ulaştığı *İman ve İslam medeniyetidir*.

5. BÖLÜM:

SEZAI KARAKOÇ'UN İLK DÖNEM ŞİİRLERİNDE BATI ALGISI

Batı Medeniyeti ve bu medeniyetin doğurduğu insan tipinin ve ürettiği hayat tarzının Karakoç'un ilk dönem şiirlerine eleştirel bir tutumla yansıdığını görmekteyiz. Modernleşme kavramı ile birlikte işlenen yeni medeniyet algısı, Sezai Karakoç'un şiirlerinde çocuk, apartman, kent algısı, kadın, kan, ölüm vb. birçok simgesel boyutu ile yer alır. Aynı zamanda, örtük bir biçimde şiirlerde yeni yaşam tarzının yansımaları bunalım, ölüm, varlık sancısı şeklinde kendini gösterir.

Genel anlamda siyaset ile doğrudan bağlantılı olmadığı düşünülen alanlardan birisi olan Edebiyat ve özellikle şiirin derin yapısı incelendiğinde siyasetle doğrudan olmasa da düşüncenin taşıyıcısı olarak bağlantılarını ortaya koymak mümkündür. Bu açıdan simgesel-sembolik özellikleri ile şiir çözümlemesi yapmak gerekebilir. Sezai Karakoç'un şiirlerinde doğrudan biçimde yansımayan siyasi tavır ve düşünceler satır aralarında gizlidir. Bu açıdan, modernleşme eleştirisi, varlık sancısı, yozlaşma, kentleşmenin getirdiği sıkıntılar gibi pek çok konu şiirlerinde sadece bireysel anlamda ele alınmamıştır. Günümüz siyasi aktörler geniş toplumsal kesimlere ulaşabilmek için yer yer Karakoç'un şiirlerini meydanlarda okumuşlardır. Genel olarak siyasetin içine şiir girmesi, Karakoç'un şiirlerinde gizlenen anlam katmanlarının daha açık hale getirilmesi önemli olacaktır. Bu çalışmanın da esas kabul ettiği unsur disiplinlerarası bir yaklaşım sergilenerek Sezai Karakoç'un şiirlerinde yansımaları bulan modernleşme, Batı medeniyeti algısı ve onlara yönelik eleştirinin izlerini tespit etmektir.

Modernleşmenin neden olduğu edilgenlik karşısında yıpranan insan, dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik olgularının karşısında, kendi iç dünyasına daha çok sığınma ihtiyacını hissetmiştir çünkü dönemin en önemli özelliği kentlere kırsal bölgelerden yapılan göç, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı kitlesel ölümlerle belirginleşen travmalar ve güvensizliktir. Bu açıdan bireyler yavaş yavaş dünyayı bireysel bir pencereden görmeye, algılamaya ve anlamlandırmaya çalışır; *“Tepkisiz ve hiçbir müdahaleyi düşünmeyen insan, sadece gözlem yapar. Türlü yaşamların bir arada süregittiği,*

hayatın olağan seyir içerisinde kendi mecrasını bulduğu bu düzende yalnızca gözlem yapan insan hiçbir şeyi değiştiremeyecektir. Bu müdahalesizlik modernitenin insanı getirdiği en son noktadır,” (Türkmenoğlu, 2011, s. 770). Sezai Karakoç, tam da bu noktada modernizmin giderek edilgen hale dönüşen / içine kapanan ve nesneleşen, kendi dünyasını şekillendirmekten aciz ya da toplumsal olaylara etki edemeyen, kaderinin başka güçler ve koşullar tarafından şekillenmesine ayak uyduran Anadolu insanının trajik yaşamlarını eleştirel bir gözle ele alır.

İlk olarak modernleşmenin eleştirisi gibi başlayan şiirsel sorgulama, sadece eleştiri ile sınırlı kalmaz çünkü kitlelere bir çıkış yolu bulunması gerekmektedir. Özellikle 1960lı yıllardan itibaren Sezai Karakoç şiirin söylem gücünü kullanarak gelenekle, inançla bağlantı kurulmasını söyleyen önermeleri ile kendine yeni bir yön çizmeye başlar. Siyaset dışılık gibi görünen ancak satır aralarında derin bir siyasi ve kültürel eleştiri barındıran ilk dönem şiirlerinden farklı bir biçimde özellikle İslam medeniyeti ile kurulacak bir bağlantının insanın manevi dünyasını zenginleştirerek onu modernleşmenin kısılcısından kurtarabileceğine yönelik düşünceleri işler. Bu açıdan ilk dönem şiirine ana rengini katan unsur toplumsal yönelimlerden çok bireysel izleklerin benimsenmiş olması ve şairin ruhunun derinliklerinde hissettiği acıların, çalkantıların, yanıtını kolayca bulamayan soruların ve ruhsal kırılmaların şiirinde ana tema olarak yer almasıdır.

2. Dünya savaşının yıkıma uğrattığı, insanın evrendeki konumunun daha önemsizleştiği, silahların yok edici gücü karşısında insanın böceğe dönüşmüş yeni konumlanmasının yarattığı ontolojik bir sorunsal bulunur. Doğal olarak Sezai Karakoç’un da şiir anlayışını ve içeriğini etkilemiştir. Bu dönem, artık iç dünyasına dönük, kötümser, gelecek kaygısı doruk noktasında dolaşan, diğer insanlara ve kendine şüpheyle yaklaşan, Tanrı kavramını sorgulayan, varoluş sorunu içinde hayatını hangi yöne doğru biçimlendireceğini bilmeyen insanın çağıdır. Üstelik, ilk dönem itibarıyla Sezai Karakoç şiirinin üretim dönemi, 2. Dünya Savaşı’nın meyvesi olan ve dünyayı iki farklı kutba bölen Kapitalizm-Komünizm eksenli Soğuk Savaş döneminin de etkilerinin kitle psikolojisini şekillendirdiği bir çatışma sürecine denk gelir. İdeolojik düşüncenin doruğa ulaştığı dönemde, insanlar birbirlerine karşı derin bir şüphe içinde, büyük bir tedirginlikle yaşamak zorunda kalıyordu. Şiddetin hakim olması ile birlikte, sağ-sol

çatışmaları, işçi sendikalarının eylemleri, mezhep farklılıklarına dayandırılarak oluşturulan düşmanlık gibi kavramlar, dönemin ana niteliğini oluşturur. Bir yandan geçim derdi, diğer yandan ise yaşamını sürdürmek için köylerini, kasabalarını terk edip kentlere gelen Türk insanının yaşadığı varoluşsal tedirginliğe ve ayak uydurma çabasına eklenen şiddetin ortasında kalan bireyin konumu genel anlamda bunaltılı özelliklerle ortaya çıkar.

Sezai Karakoç, zıtlasma, ahrete intikal, çöküntü ve ötekileşmeye dayalı olarak politik ve sosyal alanda şiirler yazmıştır. Yaşadığı döneme ve o dönemlerdeki olaylardan aşırı derecede etkilenmiştir, *“Yaşam ve insanı bütünleyen unsurların modernleşmenin getirdiği dayatmalarla birleşmesiyle ruhunun tüketildiği hissine kapılan insan acımasız gerçeklerle yüzleşir.”* (Kanter, 2011, s. 27). O dönemlerin aydınlarında özellikle İslamcı kesimde ruhunu kötümserleştiren hayat algısı şiirlerinde hissedilir. Bu durum o dönem şairlerinin genel karakteristiği olmuş, etkilenmişlerdir.

Teknolojik gelişmeler karşısında, insanlar kendilerini giderek daha da önemsiz hissetmeye başlamıştır. Hatta bazıları maddi dünya ile metafizik dünya arasında bir sıkışmışlık duygusuna kapılmış ve tanrısal adaleti sorgulama yoluna gitmiştir. Felsefeciler ve edebiyatçıların insana dair soruları çok daha sarsıcı boyutlara ulaşmıştır. Varlığın anlamına yönelik şüpheler doruğa çıkmıştır. İnsan nedir, niçin dünyaya sürgün edilmiştir, yalnız başına hareket ve hayatta kalma becerisini nasıl göstermiştir, Kaderimiz önceden mi belirlenmiştir yoksa kendi kaderimizi kendimiz mi belirleriz? Bu ve buna benzer zihni meşgul eden hadiseler, kişisel ve toplumsal çelişkiler, günümüz insanının yaşam karşısında bunalıma düşmeye başlamasıyla sormaya ve cevap bulmaya çalıştığı meselelerdir. İnsan ırkı tüm zamanlarda, ürettiği sanatsal ürünlerle varlığını ortaya koymaya ve kendi sürekliliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda, varlık ve yokluk arasında gizli anlamlar kurma ve kavramlaştırma düşüncesini de yüklenmiştir.

İnsanlığın korkunç vahşilikler, acılar ve sıkıntılar çektiği, dünyanın ve yeryüzü-yeraltı kaynakların yeniden paylaşıldığı, ideolojik bakış açısı ve ötekileştirmelerle kin ve nefretin ideoloji haline getirildiği bir dönemi yaşayan Karakoç, Türkiye'nin 1980 öncesi buhranlarını da görmüş, kardeş kavgalarının adeta içinde büyümüş biridir. Cinsel istismarlar, sanat adına kasap vitrinine çevrilmiş gibi çekilen ve yönetilen filmler, ırkçı

saldırıları, din tüccarlığı, uluslar arası tekellerin, ticari organizasyonların, dine dayalı ve din adına işlenen cinayetler, terör ve totaliter yönetimler karşısında yukarıda saydığımız soruları kendisine sormasında e bir kaçış ile birlikte sembollere sığınma, ve dindirilemez buhranlarını ortaya koymada etkin olmuştur diyebiliriz.(Altınkaynak, ders notları, 2015) ¹

Buhranlı dönem diyebileceğimiz bu çağa Yüksel “... gelişen teknolojik ve ekonomik gücün insan üstünde bir baskı aracı olarak kullanıldığı, yeryüzü dengesinin altüst edildiği, insan kitlelerini yok etmek için tüm olanakların seferber edildiği iki Dünya Savaşı ve bir dolu bölgesel savaşın yaşandığı, dinin ve felsefenin insan yaşamının anlamını açıklamakta yetersiz kaldığı, Batı uygarlığının çözülmeye başladığı, Batının bireycilik anlayışının iflas ettiği, bir başka deyişle, insanın değerinin en aza indirildiği, insana sırt çevirdiği düşünülen tanrının yok sayıldığı, ironik bir altın çağ” (1992, s.14) demektedir.

Yabancılaşma, bedbinlik, kalabalıklar içinde yalnızlık ve kaçış, acıların çocuğu olmak Türk edebiyatında çokça işlenen ana temalar arasındadır. Servet-i Fünun ile başlayan ve 1950’li yılların verem edebiyatı ile böylesi konular ön plana çıktığı dönemlerdir. Bu dönemlerde, Batı edebiyatı ve felsefesinin sembol isimlerinden Beckett, Camus, Kafka Sartre, gibi aydınların da Türk edebiyatı üzerinde çok yoğun etkisinin olduğu da bilinmektedir. Globalleşen dünyanın bu gidişatı dil yoluyla meydana getirilen ürünlerin birbirine benzemesine ve işlenen konuların da pek çok noktada yollarının kesişmesine neden olmuştur..

Modernleşme olarak bilinen kavramın da sadece insan yaşantısına etkisi değil, böylesi bir etkinin toplumda ve bireyin iç dünyasında oluşturduğu sarsıntıların edebi metinlerin şekillenmesinde büyük payı olmuştur. Modernleşmenin ortaya çıkardığı bunaltılı ruh hali, varoluşçuluk felsefesini ortaya çıkarmıştır. İnsan dünyadaki yeni konumunu sorgulamaya ve kendini ve varoluş gayesini anlamaya çalışmıştır. İnsanın yeni sorgulamaları, felsefi boyuttan çok, psikolojik ve kültürel yönleri ile öne çıkmıştır. Hatta yaşamın içindeki çabalarının onun varlık alanları ile nasıl örtüştüğü, onu nasıl değişime uğrattığı ya da kendi öz algısını nasıl değiştirdiği üzerinde çokça durulmuştur;

¹ . (Bu bilgiler, Erdoğan Altınkaynak’ın, Anlatım Esasına Dayalı Metinler ve Din adlı ders notlarından çıkarılmıştır.)

“Modernlik hiçbir zaman, olduğu haliyle, yani kendine özgü felsefi kapsamı içinde nesnel olarak hesaba katılmamış; hep geleneklerimizde, yaşama ve düşünme tarzlarımızda yarattığı travmalı değişimlere bakılarak değerlendirilmiştir,” (Shayegan, 1997, s. 10). Ülkemiz, iki Dünya Savaşının etkilerini çoğunlukla dolaylı ama derin bir biçimde hissetmiştir. Teknolojik gelişmelerin, dünyayı paylaşma projelerinin, yeni bir dünya kurma tasarımlarının yansımalarını görmüştür. Sosyal, kültürel, politik değişimler ve olumsuz anlamda toplum yapısında da büyük değişikliklere neden olmuştur.

Birçok şair, devinen, değişen, yeni biçimlere giren toplumsal yapının ve yeniden çizilmeye çalışılan ülke sınırlarının karşısında yaşanan kaotik durumu eserlerine taşır. İnsanın dünyayı kasıp kavuran değişim karşısında kendi öz değerleri ile ayakta durmayı başarması ise hiç de kolay değildir. Artık dünyayı şekillendiren çok farklı olgular insanın karşısında, onu kaderini etkileyecek kadar güçlü bir biçimde bulunur; “*Bir yanda değişim, niteliksel sıçrama, ilerleme ve dönüşüm, öte yanda sosyolojik ağırlık, geleneksel cansızlık, köhneleşme ve kavga ideolojisi,*” (Shayegan, 1997, s. 58). Yeni toplumsal ve insani durumun sancısı, Türk edebiyatında değişimi anlatan Batılılaşma ile geleneksellik çatışmasının ürünü olan romanların, şiirlerin ve diğer sanat eserlerinin üretimine yansır.

Roman kahramanları ve şiirlerdeki konuşucu/ses, dış dünyanın güçlerine karşı farklı biçimleri ile tavırlar takınır. Tümü ile dış değerleri benimseyip kendi değerlerine yabancılaşabilir. Kendi değerlerine sarılıp, farklı gelişmelere kulak tıkır ve gözlerini her şeye kapatabilir. Ya da yeni değerler ile kendi değerlerini birleştirmeye çalışarak kendisi için yeni bir sentez oluşturabilir. Hangisi seçilirse seçilsin, birey değişim karşısında bir savaşa girmek zorundadır; kendini değişime zorlama, karşı çıkma, sentez yapma. Sonuç, çoğunlukla sarsıcıdır, yıkıcıdır. İnsan doğası değişime uyum sağlama konusunda sosyal ve kültürel açıdan, kısa zamanda değişime karşı dirençli bir yapısı vardır. Bu yüzden, değişim karşısında insanımız, kendi değerleri ile yeni değerle arasında bir sıkışmışlık hissine kapılır. Sosyal, toplumsal, siyasi ya da ekonomik kökenli büyük bunalımların etkisinden kolayca kurtulamaz.

1950’li yıllar kır ve köy hayatından sanayileşme ve rahat yaşam düşüncesiyle şehirleri doldurmaya başlanılan yıllardır. Bu yıllar, gelenekler ve aile bağlılıkları ile birlikte

maneviyat alanında da çeşitli çöküntüler, çözümler toplumsal değişimlere sebep olduğu, yeni boyutlara dönüştüğü dönemleri kapsamaktadır. Göçlerin yarattığı sosyal ve ekonomik sarsıntı kimlik bunalımına neden olur. Hayatta kalma çabasındaki insan da bir yandan ideolojik kutuplaşmalar, diğer yandan da zor kent yaşamı karşısında büyük ikilemler yaşar; “*Modernlikten ve modernlikte vücut bulan toplumsal gerçekliklerden kopma, fikirlerin toplumsal gerçekliklerde hiçbir karşılık bulamayıp maskelere, hatta ideolojilere dönüşmelerine yol açacaktır. Fikirler, hem özneyi hem de öznenin gerçeğe bakışını gizleyen ekranlar olacaklardır. Bundan ötürü de fikir ile davranış arasında bir ayrılma olacaktır.*” (Shayegan, 1997, s. 53). Geleneklere yaslanarak, göreceli bir huzur ve dinginlik içinde yaşamayı başaran insanlar da mevcuttur. Ancak yeni değişimler karşısında bocalayan insan ruhu toplumun temel yapılarını gözlemleyen ve bunu aktaramaya çalışan şairlerin şiirlerinde toplumun temel özelliği şeklinde yansır.

Bireylerde bunalım ve umutsuzluk havasının etkisiyle ortaya çıkan derin bir yalnızlığı söz konusudur; “... İçsel dünyamızı dışarıda onaylayan hiçbir şey bulamamak bizi nihilizme, fikirlerimizin hiçbir şekilde onay ve destek bulamaması da bizi göreceliğe ve özneliğe sürükledi. Her biri bir çeşit yabancılaşmayı besledi ve bu yabancılaşmaların genel toplamı da modernizmin üzerimize yağdırdığı lanet haline geldi.” (Zohar, 2007, s. 282). Aidiyet, kimlik gibi sorunların yanı sıra geçim sıkıntısı ve kentlerin kitleleri arasında kaybolmuşluk duygusu ortaya çıkmıştır. Bunun yarattığı yalnızlık, bireyi katlanılması zor bir yaşamsal kaygıya sürükler. Bu yüzden, varoluşsal bir sorunla yaşamını sürdürmeye çalışan insanları işleyen Sezai Karakoç’un ana temaları “*bunaltı*”, “*yalnızlık*”, “*yabancılaşma*” ve “*kaçış*”tır.

Kentleşmenin insanda yarattığı bunaltı ve iç çatışmalar bulunur. Dış dünyanın dinamiklerinden kaynaklanan baskılar, değişim zorunluluğu ve onun yarattığı sancılar yaşanır. Bunlar, hem toplumsal düzeyde hem de bireyin iç dünyasında bir kapanmaya ve muhafazakarlığa yol açar; “*Gitgide daha saldırganlaşan düşünce biçimlerinin kuşatması altında olan uygarlıklar kenara itilip içlerine kapanırlar; bu sırada bireyler, toplumsal olarak atadan kalma davranışları taklitçi bir şekilde yaşayıp yeniden üretirler ve kendilerini çevreleyen dünyada değişen gerçekliklerle gitgide daha az çakışan, tedavülden kalkmış düşünce şemalarıyla düşünürler,*” (Shayegan, 1997, s. 46). Gerçekliklerle uzlaşma konusunda sıkıntılar yaşayan ve kimi zaman başarısız olan

toplumların/bireylerin varlığı söz konusudur. Kendilerini eski olana, değişim öncesindeki yaşamlarına yönlendirmeleri, bir tür savunma refleksi olarak görülebilir. Ancak, ister değişime ayak uydursun, isterse ayak diresin, birey ve toplum, büyük bir kimlik bunalımının etkisine girmekten kaçınmaz. Derin bunaltılar yaşamak zorunda kalır.

Sezai Karakoç şiirlerinde insanın vurgu yapılan veya ön plana çıkarılan tarafı psikolojisi ve birey olarak kendisinin dışındaki varlık alemindeki değişikliklerin karşısında düştüğü bunalımlar, boşlukta hissetmeleridir. Yozlaşma ve dejenerasyon, yoksulluk ve işsizliğin getirdiği boşluk, çağdaş insan tipini yansıtmaya çabalarındır.

İkinci Yeni akımı ile şairler, toplumla ilişkilerini yeni baştan ele alırken kendilerini problemin odağına yerleştirmişlerdir. Böylece duygusal yoğunluk yerine duygusal algı olgusunu devreye sokmak suretiyle bir bakıma kendilerini tanıma sürecine girmişlerdir. Diğer bir deyişle içe kapanıklık toplumdan uzaklaşmasına sebep olmaz. Aksine toplumun içinde bulunduğu durum nedeniyle insan içe yönelir, yalnızlaşır ve topluma yabancılaşır.

Sanatkar herkesle aynı noktaya baktığı halde farklı şeyler görebilen ve bunu da etkili bir şekilde ifade eden kişidir. İçinde yaşadığı ekonomik ve sosyal hayat tezahürleri sanatkarın ifade gücünü ve etkisel anlamda samimim duygularla sanatını meydana getirmesine yol açar. İçinde yaşamadığı hayata veya sosyal duruma dayalı olarak herhangi bir olayı sanatkarane ifade etmeye çalışan sanatkarların yapmacık duruma düştükleri, gülünç oldukları veya ifadede zayıf kaldıkları kesindir.

Sezai Karakoç, yöntem olarak bireyin penceresinden, hem bireyin iç dünyasını, hem toplumu hem de birey-toplum ilişkisini, toplumsal (hatta toplumcu) açıdan ele alır. Sadece insanın ruhsal kırılmalarına değil, toplumsal dinamikler karşısında ezilen, geçim sıkıntısı çeken, varlık sorunu yaşayan, yeni bir hayata ihtiyaç duyan kitlelere de eğilir.

Sezai Karakoç'un şiirlerine, o dönemin (şiir yazdığı) entelektüel birikimlerinden etkilenen insan tipi modernlik kavramı ve bu kavramla birlikte yeni dünya düzeni ve bu düzene ayak uyduran yeni insan algısı yansıtılmıştır. Yeni dünya ve bu dünyaya ayak uyduran insan psikolojik, felsefî ve inanç açılarından tepkiler husule getirir. Netice

itibariyle, arasatta kalanlar, Batılı olma özentisi içinde olan insanlar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber geleneklerine sıkı sıkıya bağlanarak yeni dünya ve yeni insan tipine karşı direnç oluşturmaya çalışanlar da vardır. Geleneklere dayalı olarak direnç noktaları oluşturmanın düşünsel, eğitsel, inanç ve tapınma şekillerinde veya cemaatleşmede, giyim kuşam tarzından, cinsiyet algısında, cinsiyette çarpıklaşmada, mutfak kültürü ve damak zevkinde, çevre ve eğlenme kültürlerinde, ekonomik, bedii zevk ve estetik beğenilere kadar geniş bir yelpazesi vardır. Bu bağlamda toplumun tüm değer yargıları yeni bir bakış açısına göre değerlendirilmiştir.

Kendisinin de bir parçası olduğu II. Yeni şiirini şu şekilde tanımlar; *“Bu şiire göre her şey insanla başlar ve biter. (Mutlak) yoktur, hiç olmazsa şimdilik bunun üzerinde durulmamalıdır. Yeni şair ancak varlık üzerinde konuşur. Yeni şair pragmatiktir. Tezlerden ve soyut kavramlardan çekinir. Bir ortaya koyuş şiiridir bu, çözüm şiiri değil. Yeni şiir, eski büyük yaşayışları aktüel yapar. Ruhsal oluş, bu şiirde temel yapıdır. Zaman önemini kaybetmiştir, insandır hep bu şiir. Tam anlamıyla laik bir şiirdir. Alelâde kadınlar konuşur, ama mutluluğu. Bir kantar memurunun sıkıntısı, varoluş sıkıntısı konu olur. Tanrıyı, aşkı, ölümü anlamaz bu şairler, toplumu, kadını, varlığı anlarlar. Yeni şair hep somutun somutuna, Plâstike gider.”* (Karakoç, 1958, s. 8). İlk dönem şiirlerinde toplumdan çok bireye yönelen Karakoç, insanın şiirini yazar. Onun iç dünyasına dönerek, coğrafya ile değil inanç ve düşünce ile belirlenen bir toplumu yansıtır. Onun için Batı-Doğu çatışmasının yanında, insanı bunaltıya sürükleyen ana unsur kentleşme, betonlaşma ve buna paralel seyreden insanın içsel dünyasında yaşadığı yozlaşmadır.

Sezai Karakoç’un şiir yazdığı ilk dönemin ruhsal çalkantıları, şairsel ruha sahip aydınlarda farklı biçimlerde yansımaları bulur. Özlü’ye göre, *“Öyle bir ortamda, o oluş içinde insanı savunabilmek, insanın çürüyüşünü göstermek, adaletsizliğe ve insan-dışı olana bütünsel-insan göz önünde tutularak karşı çıkmak isteği, bunu yazı ile yapabilmek isteği bize -ister istemez içimizde yer tutan bir nihilizm ve başkaldırma ahlâkı getirmiştir.”* (1967, s. 66-67). Tezat bir durumun anlatımını içeren bu sözler, Sezai Karakoç’un şiirinin içeriğini büyük oranda açıklar. Bir yandan nihilizm içinde kıvranan bireyin varoluş sancısı söz konusudur diğer yandan sürekli sorular soran şairlerin bir isyanı, başkaldırısı ve çağın sunduğu tüm değişimi, yozlaşmayı değiştirme isteği öne

çıkar. Mehmet Kaplan, şairlerin isyan duygusunu şiirlerinde şehir, günlük çatışmalar ve baskılar üçlemesinde kadın imgelerini çokça kullanarak doğaya ve içgüdülerine uygun biçimde yansıttıklarını düşünür (Kaplan, 2007, s. 278).

Sezai Karakoç, bireyi işleminin yanı sıra, ortak inanca sahip toplumların tek bir ülke gibi algılanması gerektiği üzerinde durur. İnanç birliğinin ana varoluş kurgusunu oluşturacağını ileri sürer; *“ülkemiz bugünkü ülkemizden ibaret değildir. Çok daha genişdir ve o geniş ülkede yaşayan bir millet vardır. Bu millet, bir medeniyetin, İslam medeniyetinin toplumdur”* (Karakoç, 2008a, s. 70). Bu bağ sadece tarihsel süreçte yöneten-yönetilen arasında oluşan bir bağ değildir. Ortak yaşam kültürünü inanç ekseninde oluşturmayı başarmış toplumların ortak ruhunun yansımasıdır. Bu yüzden İstanbul asıl işlenen mekandır. Ancak, Karakoç tüm İslam dünyasını ve insanını şiirinde önemli bir konuma yükseltir. Yaşanan bunalımın sadece geçici bir aşama olduğunu düşünür; *“Ne medeniyet öldü ne de millet Ortadoğu’da. Sadece İslam ülkesi, Birinci Cihan harbinin şokundan henüz kurtulamadı. Ama medeniyetimiz de milletimiz de birkaç kere olduğu gibi içinde yeniden ayağa kalkmanın, yeni dirilmenin maya ve tohumlarını taşıyor”* (Karakoç, 1986, s. 24). Belki de diğer II. Yeni şairlerinden kendisini ayıran asıl husus, Karakoç'un eleştirel ve kötümser tavrının arasına yerleşmiş umut ışığıdır. Kenti modernist açıdan, özellikle insan ruhu üzerinde yarattığı travmatik yapısından dolayı derinlemesine bunalım kaynağı olarak görür. Uygarlık ile kent arasında geçici bunalımların ardından mutlaka su yüzüne çıkacak kopmaz bağlarla birleştirilmiş bir bütünlük görür; *“Kentlerle uygarlıklar arasında, var oluşları ve var oluşlarına anlam veren eşyayı ve zamanı yorumlama yönünden âdeta bir kan bağı vardır. Uygarlıkların, siteleri vardır mutlaka. Kentler ve sitelerse uygarlıksız olmaz.”* (Karakoç, 2008b, s. 59). İşte Karakoç'un dönemsel bunalımın ardında yattığını düşündüğü asıl çıkış noktası budur. Daha geniş bir zaman diliminde insanın inançları yoluyla yaratıcı özünü keşfedebileceği inancıdır.

İnsanlar gibi kentleri ve ülkeleri de birleştiren/birleştirecek olan bu yaratıcı özdür; *“Karakoç, şehirleri birlikte anarak bu şehirler arasında bugün görülen bir takım ayrılıklara rağmen esasta güçlü bir bütünlük olduğu inancını ortaya koyar.”* (Coşkun, 2010, s. 663). Sezai Karakoç, modern insanın ve evrensel boyutta ortaya çıkan, siyasi boyutları birçok ülkenin ve toplumun kaderini olumsuz biçimde etkileyen modern

yaşam tarzının eleştirisini yapar. Bireyler, kent, Ortadoğu, Afrika, çocuk, kadın imgeleri üzerinden, yalnızlaşma, yozlaşma, bunaltı ve yabancılaşma temaları doğrultusunda işler.

“*Karaçay’ın Türküsü: Danseden İki Kardeş*” şiirinde, yaşanan bir olumsuz durumu anlatır. İnsanın yalnızlaşması temasını işler. Kardeşlik kavramı Sezai Karakoç’un medeniyet algısında simgesel bir role sahiptir. Kardeş olma fikri modernleşme ile birlikte bir kopuş, masumane değerlerin yitimi, saflığın kayboluşuna yönelik ilk dönemin sıcaklığını, güveni ve öze dönüşü anlatır. Başka bir ifade ile tarihsel süreçte, milletin inançlar, gelenekler, görenekler ve yaşam biçimi ile deneyimlediği huzur ortamın yitimine işaret edilir. Satır arasında çocukluk ile eski arasında bir bağ kurulur. Başlıkta “*iki kardeşin dansı*”nın ifadelerinde, saflık ve masumiyet ile bir varlık alanı yaratma duygusu hakimdir. Fakat bu şiirde de başlık ile içerik arasında bir uyumsuzluk, tezat vardır.

“Anlat bakır mangal yalnızlığı anlat

Anlat yalnızlığını rüyadan kalma halı”

(2005, s. 12).

Karakoç’un kullandığı “rüya” motifi, yine şiirin başlığı ile örtüşmektedir. Rüya güzelliği, insanın olmasını istediği/arzuladığı bir varlık alanını anlatır. Ancak “rüyadan kalma hal” “yalnızlık” olarak verilmiştir. Çelişkili bir durum sunulur: rüyadan geriye kalan yalnızlık ise rüyanın çokluk, birliktelik anlattığı kolayca anlaşılır. Yalnızlık içinde bulunan bireyin sıkıntılarını ifade ettiği şiirde, “*mangal yalnızlık*” ifadesi, “*mangal gibi yürek*” ifadesindeki cesaret, erk ve kararlılığı çağrıştırır. Yalnızlık güçlü olmayı ve güçte sürekliliği sağlamaktadır. Fakat aynı zamanda başka bir yön kendini görünür kılar: kararlılık ve direnme. İnsan her ne kadar yalnız olarak betimlense de hala yürekli ve cesurdur. Bir bakıma Türk insanının hala özünü kaybetmediğini, değişimin yıkıcı atmosferinde hala direnebildiğini, değişimi tersine çevirebilecek yeniden yaratım tohumlarını hala içinde taşıdığını da söylemiş olur. Yalnızlıktan bir tür kaçış olarak rüya kavramı öne sürülür. Yalnızlığı “*rüyadan kalma halının*” anlatması istenir. Halı hep yerinde duran, , yerde herkesin üzerine bastığı çiğnediği bir nesne olarak, yalnızlık yaşayan şairin durumuyla özdeşleşir. Bir önceki dizide “*bakır mangal*” ifadesi içine

kömür konulup yakılan ateşin nesnesidir. Mangal bir bakıma insanın göğsünü / yüreğini de çağrıştırır. Bu mangalda daha önce ateş yanmıştır ve bu geçmişin ateşli, canlı olduğunu çağrıştırır. Belki de direnç noktasının hala bir olasılık olarak durduğunu anlatan şair, yeniden bir ateşin küllerinden tutuşabileceğini hissettirmek ister. Ama aynı zamanda, “*Bense akar dururum yalnızca ve delice*” (2005, s. 13) yaşamını bir akarsuya benzetir. Akışın olması yaşamın hala sürdüğünün de göstergesidir. Delice akmak ise bir hınç ve öfkenin de işaretidir. Birey düzleminde (ben kullanımı) yaşamın akan boyutu ve doğallığı da akıllara gelebilir. Ninni, çocukluk döneminin yaratıcı / oluşturucu / kurucu aracıdır. Umut ve gelecekle ilgili bir özelliği ortaya koyar, ancak “*doğmayan çocuk*” bir tür başarısızlığı anlatır.

“*İnci Dakikaları*” adlı şiirde, şair yalnızlığı ve ruhsal sıkıntılarının anlatımını yapmak ister:

“Ben bin parçaya bölündüm her parçasında
Her parçasındayım kırkayak sesli boğuk arkadaşlığın
Çalkantısız
Üniversitenin yalnızlığın ve ağlamanın”

(2005, s. 35).

Burada kullanılan “ben” kelimesi hem şairin benliğini, hem de toplumun tümünü anlatabilir. Ben, biz öznesinin yerini tuttuğunda toplumun bölünmesini, geçmişteki bağların kopmasını, yeni varlık alanında iletişimsizliğini ve anlaşmazlığını da anlatabilir. Toplumun değerlerini kaybetmesinin sonucunda yeni ile birlikte parçalanmışlığına işaret eder.

“Şehrin ölümünü yanlış anlama

Gözleri kör oldu doğrudur

Ama o kadar”

(2005, s. 36).

Yorumlanacak olursa, körleşme, kayıtsızlaşma manevi değerlerin acılara karşı duyarlılığın yitirilmesidir. Yeni durum karşılaştırılmıştır ve insanların eskiden kayıtsız ya da kör olmadıkları anlatılır. Karakoç, şiirlerinde sürekli olarak değişim vasıtasıyla şimdiki zamanla geçmişi karşılaştırır. Bu sayede geçmişin manevi huzurunu, inancın daha yerleşik olduğu, İslam algısının birleştirici bir unsur olduğu geçmişi bir alternatif olarak bilinçaltına sokar.

“Kafdağından daha yüksek

Çin Seddinden daha uzun

İçimizde med cezir”

(2005, s. 91).

Duyguları arasında “med cezir” gibi gelgit yaşanması, kendi içinde yine de bir umuda işaret eder çünkü sular sürekli yükselmekte ya da azalmamaktadır. Her iki yönde ortaya konan hareket hem olumlu hem de olumsuz çift yönlü bir olasılığı içinde barındırır. Karakoç da bir bakıma olumlu çağrışımları ile yükselmenin, medeniyetin yeniden kurulabileceğine dönük inancın beslenmesini aktarır.

“En soğuk sularda yıkanmış gibiyim

İçimden bir aysberg geçiyor ”

(2005, s. 99).

Yeni dünya ve yeni insan bağlamında yalnızlaşan, yabancılaşan ve kendini kapatan şair sosyal değişim karşısında kendi iç acısını ve var olabilme sorunsalını derinden hisseder. Sanatkârane duyarlılıkla körleşmiş duygularına inat bir direniş cephesi oluşturmasına yardımcı olur. Bu direniş cephesinde kırılma noktası “aysberg” imgesiyle verilmektedir.

Karakoç, “Şahdamar” adlı eserinde yalnızlaşan çağdaş insanın değişen ve yozlaşan gidişat karşısındaki olumsuz duyguları aktarır.

“Biz hayret eder, kuvvet eder, dudağımızı bükeriz;

Dudağımızı kör makaslarla dilim dilim ederiz”

(2005, s. 14).

Birinci çoğul “Biz” kelimesi ile tutulmaya çalışılan fener ile şair çoğuldan tekile döner. Aslında “biz” toplumun durumunu ama bir iç geçirme ile aslında kendi iç dünyasındaki çarpışmayı “kör makas” imgesiyle dikkatlerimize sunmaktadır. Aslında bir hayıflanma vardır.

“Varsın yarın takılsın benim çene kemiğim

Bir köpeğin ön dişlerine”

(2005, s. 15).

Modern yaşam, insanlara gitgide yozlaşma bununla birlikte saldırganlık ve vahşilik getirmiştir. İnsan yalnızca dürtülerinin tesiriyle adeta eserdeki gibi köpeğe benzemeye başlamıştır. İletişim kurmayı bırakan insanın, köpekleşmesi, birazcık kemik veya birazcık et karşılığında, insan olduğunu unutması ve kimliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir.

“Ruhumuzun içinde kar yağar

Anamızdan doğduğumuz geceden beri”

(2005, s.15).

İnsan ruhu doğuştan soğuktur. Aciz ve korunmasızdır. Uzun bir süre ancak ebeveynlerinin yardımı ile hayata tutunabilir. Kendi bedeni ihtiyaçlarını görecekten mahrumdur. Yaşı ilerledikçe ve kendi kendine iş yapabilecek duruma geldikten sonra, ebeveynlerinin ve çevresinin öğrettiklerini de deneme yanılma yoluyla tecrübe ederek kendi karakterini, alışkanlıklarını, davranış biçimlerini, kimliğini oluşturur. “Anamızdan doğduğumuz geceden beri” dizesiyle bu acizliğe atıfta bulunmaktadır. Doğduğu andan itibaren insanın modern yaşam biçimine ayak uydururken, çaresiz, aciz, özünde ne kadar yalnız olduğunu gece doğuşuyla vurgular.

“Siz yüzükler içindeki kan

Siz inançların sedef kabuğunu

Ebabil kuşlarının gagalarıyla kıran ”

(2005, s. 15).

Şair, yeni insanın tasvirini yaparken kötümser bir portre çizer. İnsanı maddi değeri yüksek ve manevi bağlılık ifade eden yüzük imgesinin içinde bir kan olarak görür. Yozlaşmanın boyutu nesneleşme ve duyarsızlaşma ile birlikte, manevi değerlerinden soyulmuş, duygusuzlaşmış insan tasviri çizilmektedir ve inançsızdır, yaratılış gayesine yabancılaşmıştır. “*Ebabil kuşları*” teşbihi ile “bir toplumu yok etmek için Tanrı tarafından görevlendirilmiş olan” yıkıcı ama zayıf bir kuş sürüsüne gönderme yapmaktadır. Bu bir simgesel yıkım gücüdür. Modern insan, bu yıkıcı güç şeklinde inancı yok ederek, kendi varlık sorununu daha da büyütmektedir.

“Ben yaşarken kirlî

Ne kirlî adamlar vardı

Yıkadılar sonra anladım

Ölü olduğumu”

(2005, s. 59).

Sanatkârın herkesle aynı noktaya veya olaya baktığı halde farklı şeyler görebilen ve bunu da etkili bir şekilde ifade edebilen bir kişi olduğunu söylemiştik. Karakoç da çevresindeki insanların ve toplumun değişikliğini sürekli irdeleyen, gözlemleyen ve yorumlayan ve bunda da kendine göre başarılı olan veya sezgi ve gözlem gücü yüksek bir sanatkârdır. Modern insanın ahlaki değerlerini yitirdiğinin, makineleştiğini ve günümüzde insani değerlerini hiç mesabesine getirdiğini gözlemlemiştir. Kendisi de bu kirlenmeden kısmen payını almış gibidir,

“Artık ölebilirdim

Bütün İstanbul şahidim

Ben kandan elbiseler giydim

Bundan senin haberin var mı”

(2005, s. 67).

Şiirinde Karakoç “Bütün İstanbul şahidim” derken bir şehrin tamamını ama “Senin bundan haberin var mı” sorusuyla da asıl muhatabın bunu bilmediğini “artık ölebilirdim” dinginliğine inat soru sorarak zıtlıyor. Aslında ortada kalabalıklar içinde sessiz çılgınlık atan biri var gibidir. Umursanmadığını düşünmektedir.

“Ben erginliği çocukluğumda yaşadım

Şimdi bilmiyorum niye”

(2005, s. 79).

Yeni dünya düzeni içinde çocuklar da birer sömürü aracıdır. Onlar emekleri ve çocuklukları sömürülen en korumasız varlıklardır.

İnsan hayal kurduğu müddetçe yaşar. Şairin insanların robotlaşmasına, sıradanlaşmasına ve hayal kuramama durumuna ağır bir eleştiri vardır.

“Kapalı çarşı içinde kapalı rüya çarşıları

Kapalı çarşı içinde öfke ve af çarşıları”

(2005, s. 34).

Kapalı çarşı, İstanbul’un çok önemli bir ekonomik faaliyet alanı olarak, insanların maddileşen yönüne vurgu yapar. Kapanma ve yalnızlaşma çağrışımı içinde, kapalı çarşı kalabalığının içindeki yalnız bireyin içe kapanmasını, kabuğuna çekilmesini de anlatır. Bu durumdaki insan somurtkan, öfkeli, gergindir. Adeta pimi çekilmiş bomba gibi patlamaya hazırdır. Kalabalıklar içinde yalnızlık Karakoç’ta çok sık vurgulanan durumdur.

Yeni insanın hayata ve gerçeğe körlüğü kadar diğerlerine karşı, kendisinin dışındakilere de karşı bir körlüğü vardır. “*Körlük güneşe ve gözlerime doğru gelen*” (2005, s. 40) dizesinde, güneş ne kadar gerçekse, etrafa ve olaylara karşı ilgi de o kadar kördür.

Geçirilen her medeniyet döneminde ekonomik durum ve yeni medeniyete göre şehirleşme gerçekleştirilir. Eski kentlere baktığımızda şehrin merkezinde ibadethaneler ve bu ibadethanelerin çevresinde çarşı – pazarlar olduğunu görürüz. Fransız ihtilali ile birlikte devletin resmi kurumları şehrin merkezine oturtulmuştur. Günümüzde ise marka ve etiketlerin birbiriyle yarıştığı alışveriş merkezleri yaşam alanının tam ortasına konulmuştur. Kapitalist, sömürgeci Batı apartman kültürünü kurumsallaştırarak, insan ruhunu okşayan değil, ruhunu üst üste yığılmış kibrit kutusunu andıran beton yığınları içine hapsetmiş, toplumsal bilincin ve geleneklerin de inanç ve hayatı anlamlandırma adına betonlaştırmıştır. Mutfak artıklarıyla banyo ve tuvalet ayaklarının aynı kanalla bir yere yollanmasının, kışlık hazırlık ve ev yapımı ürünlerin tüketilemediği, hızlı ve koşuşturma içinde birbirlerini aynı adreste kaldığı halde tanışamayan, konuşamayan, selamlaşamayan bir yapının modern insanı nasıl bezginleştirdiği, lükse ve israfa sevkettiği ortadadır. Günlük koşuşturma içinde zaten enerjisini bitirmiş olan insanların, kutu gibi soğuk evlerine gidip ayaklarını şöyle bir uzatıp ertesi günün koşuşturmasına hazırlanması gerek. Evde kendileriyle oyun oynayacak, şakalaşacak, naz yapacak, şımaracak çocukların varlığı pek de önemli değildir. Dışarda bir sürü tehlike vardır ve çocuklar balkona hapistir.

Dört bölümden oluşan şiirde “balkon” kelimesi şiirin her bölümünde birer defa geçmektedir ve şiirin başlığı olan *Balkon* üzerine net bir vurgu oluşturulmaktadır. Balkonun asıl maddesi betondur. “*Maddenin katılığı, geleneksel anlayış çerçevesinde, hakikatten uzak oluşa ve hakikat karşısındaki duyarsızlığa tekabül eder.*” Modern zamanlara kadar “*insanın duyarsızlığı, merhametsizliği ve hakikatten uzak oluşu kalbinin katılığı ile ifade edilmiştir*” ve bu katılık da “*taş*” ile kavramsallaşmıştır. Kur’an-ı Kerim’de de kalp katılığından taşlaşma olarak bahsedilmektedir. Ancak, “*Modern dünyada taş, kalp katılığının sembolü olmaktan çıkmıştır; artık daha katı ve daha soğuk olan bir şey vardır: Beton*” (Yıldız, 2000, s. 41):

İçimde ve evlerde balkon

Bir tabut kadar yer tutar

Çamaşırlarınızı asarsınız hazır kefen

Şezlongunuza uzanın ölü

Bu eserde Balkon da insan kendini dar bir mekâna sıkıştırmış belli bir yerde kendini kısıtlamıştır. Beton somut bir şekilde Batı medeniyetini icadı olduğunu varsayabiliriz. Batı medeniyetine ayak uydurmaya çalışan insanın katı bir mekânda hayatını devam ettirmek zorunda kalması kendini içsel hesaplar yaşanmasına ve tedirgin hissetmesine neden olmaktadır.

Balkon ve ölüm arasındaki ilişkiyi bu eserin birçok noktasında görebilmekteyiz. Şiire göre insanın kendini dar alanlara kapatmasıyla, insanla doğa arasındaki kopuş başlamış ve manevi çöküş süreci hızlanmıştır. İlerleyen süreçte insanların yaşamları sona erdikten sonra bile huzursuz olacaklarını zira “*ruhunun beton içinde acı çekip duracağına*” göstermektedir (Yıldız, 2000, s. 41).

“Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkona gömecekler

İnsan rahat etmeyecek

Öldükten sonra da”

(2005, s. 53).

“Ben her taşı yüz yıl önce konmuş

Bir camiye tutunarak buluyordum kendimi

Bir yağmadan böyle kurtarıyordum kendimi”

(2005, s. 136).

Din her dönem insanların psikolojik rahatlamasına sebep olan ve korkularını daha büyük bir korkuya sığdırarak insanların avunmasını ve şükretmesini dileyen bir yol

gösterir. Toplum baskılarından, yoksulluktan, çaresizlikten kurtulmanın yolu tevekkül, şükür ve kanaatkârlıktır ve bunlara da dini duygularla ulaşırız. Modern insanı yağmalattıran, huzursuzlaştıran, endişelendiren her şeyden şairimiz “Bir camiye tutunarak” kurtulur. “*şaire göre şairin içinde yaşadığı toplum “bataklık, her türlü kir, inkar, umursamazlık, putlaştırma ve her türlü kölelik zinciriyle” doludur ve bunların aşılması gerekmektedir.*” (Başkal, 2010, s. 58).

Karakoç şiirlerinde modernleşme meselesini ve Batı özentiliğini manevi ölüm, çöküş, bunalım, temalarıyla anlatmaktadır. Kendini var etme çabasında olan insan acılar ve zorluklarla karşı karşıya geldiğinde var olma sorununu derinlemesine sorgulamaya başlamaktadır. Modern düzen, insanı yalnızlaştırmış birbirine yabancılaştırmış yaşam biçimlerini değiştirmiştir. Bu yeni düzene/ modernleşmeye ayak uyduran insan tipini şair eleştirmektedir.

Batı, insanı modernleşme adı altında değiştirmiş, yalnızlaşmış, kendine ve topluma kayıtsızlaşmış kültüründen ve inancından uzaklaşmıştır. Bunlar modernleşmenin yan etkileridir. Yardımsever, paylaşımcı, huzurlu, güvenli insan ilişkilerinin yerine huzursuz, kendi benciliğinde kaybolan kayıtsız bir kitle ve insan modeli oluşmuştur.

SONUÇ

Reform ve Rönesans ile Skolastik düşünce ve yaşam şekliinden, bilimi merkeze koyarak akıl ile kurtulmayı başaran Batı medeniyeti sonrasında coğrafi keşiflerle birlikte dünyanın büyük bir bölümünü sömürge haline dönüştürmüş ve dünyanın en etkili gücü olmayı başarabilmiştir.

Batı medeniyeti ile birlikte sadece bilim, teknik ve ilerleme değil aynı zamanda kültürel bir ihraç/ithal de işin içine katılmıştır. Öte yandan, Batının sunduğu birçok değer/kavram ve imkan alıcı ülkelerde/toplumlar da birbiriyle çelişen pek çok tepkinin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Kimileri tarafından çok önemli hayati bir unsur ve yaşam biçimi, kimileri tarafından siyasi ve dini yayılmacı emeller, kimileri tarafından da ekonomik sömürü ve kimliksizleştirme biçiminde algılanmıştır.

Ülkemizde de buna benzer çelişkili/çatışan yaklaşımlar söz konusudur. Teknik, bilimsel, teknolojik unsurlardan daha ziyade ekonomik ve özellikle kültürel boyutuyla ilgili tepkisellik kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. Kent yapılarının, üretim biçimlerinin, yaşamsal beklentilerin, hatta giyim ve kuşamın değişimine neden olan Batı medeniyetinin yarattığı sosyolojik/kültürel etkilerin karşısında Türk insanı çok boyutlu bocalamalar yaşamıştır.

Batı medeniyetinin farklı yorumlanmasının içinde her alandan olduğu gibi edebiyat alanından da birçok kişi yer almıştır. Bunlardan bir tanesi, II Yeni şiir akımının önemli temsilcilerinden Sezai Karakoç'tur. Her bakış açısının kendi işine yarayacak şekliyle kavramsallaştırdığı medeniyet fikrini Sezai Karakoç, düşüncesinin temel meselesi yapmıştır. Düşüncesinin ve eserlerinin büyük bir bölümünde kimi zaman örtük kimi zaman ise açık bir biçimde yer verdiği medeniyet konusunu farklı biçimlerde açıklamaya çabalamıştır. Ülkemizde Batılılaşma hareketleri, Türk toplumunun tarihsel ve düşünsel ufkunun şekillenmesinde/kaderinin belirlenmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı devleti açısından bütünlüğü sağlamayı beraberinde getiremeye de kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünsel ve felsefi temellerinin ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık tarzında batılılaşmanın karşısında alternatif arayışlarının siyasi, ekonomik, ideolojik ve sosyal birçok boyutu ürettiğini görmek gerekir.

Osmanlı döneminde başlayan Batılılaşma/ıslahat hareketleri zaman içinde farklı bir nitelik kazansa da ilk çıkış noktası itibariyle daha çok bilimsel, teknik, teknolojik bir özelliktedir. Genel anlamda, eksik olarak görülen yapısal ve özellikle araçsal bir ithal söz konusudur.

Osmanlı'nın, 18.yüzyılda başlattığı Batılılaşma girişiminin amacı, ilerlemiş olduğunu kabullendiği Avrupa ülkelerinin teknik, sanatsal ve bilimsel bilgi kazanımını edinerek, aynı seviyeye gelebilmek, hatta bu uygarlıkların seviyesini geçebilmektir. Fakat bu türden amaçların çok daha ötesine geçen kültürel ve siyasi sonuçları da beraberinde getirmiştir. Yeni kimliklerin ortaya çıkışı ya da eskilerinin daha görünür hale gelmesi hukuk ve insan hakları bağlamında devlet açısından bir ilerleme gibi görülse de dış etkiler ve çoklu etnik yapı bir çözülmenin de yaşanma olasılığını oldukça kuvvetlendirmiştir. Üstelik denetlenebilir bir yapının yokluğu da yenileşme hareketlerinin doğurduğu olumsuz sonuçların başarılı bir biçimde yapılandırılmasının önünde bir engel teşkil ediyordu.

Osmanlı siyasetinin uluslararası alanda yeni bir boyuta girmesi sadece tek taraflı olarak Osmanlı'nın istediği ve çıkarlarına uygun politikaların dayatılması anlamını taşımıyordu. Karşılıklı gelişen ilişkiler sonucunda dışardan gelen etkilerin de ülke içinde önemli ve genellikle yıkıcı sonuçların da yaşanmasına neden olacaktır. Bunun ana nedeni Osmanlı'nın çok etnikli ve farklı dinlere mensup toplumsal yapısıdır.

Sonuç olarak, Osmanlı modernleşme çabalarının arzu edilen sonuçlara ulaşmamasının nedenleri olarak şunları sıralamak mümkündür:

- ilk dönem Batılılaşma algısının dar kapsamlı olması;
- reformların alt yapısının yetersiz olması;
- reformlara yönelik karşı çıkanlarla destekleyenler arasındaki çatışmalar;
- ekonomik alanda tüm halkı kapsayamamaları;
- farklı sınıfların ortaya çıkışı ve halkın giderek yoksullaşması;
- siyasi çekişmeler;

- dış müdahalelerin ülke içinde istikrarsızlığa yol açması;
- gayrimüslimlere çok fazla imtiyaz tanınması;
- siyasi ve idari birliğin sağlanamaması;
- Osmanlı'nın düşünsel açıdan reformlara hazır olmayışı.

Batılılaşma Osmanlı reform döneminde çağımız Türkiye'sine dek çeşitli görüşler tarafından değerlendirilmiştir. Batılılaşmanın tam ya da kısmi biçimde meydana gelmesini iddia eden aydınların ortak paydası Türkiye'nin Batılılaşarak çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşacağına inanmalarıdır. Daha ilk başlatıldığı dönemde bile yanlış Batılılaşma kavramı ile birlikte anılan hareket sadece Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde değil günümüze kadar bile tartışmalı bir biçimde farklı kutupların/ideolojilerin ana kullanım ve hareket noktası olmuştur. Yeni bir ülkenin kurulması tartışmaların sona ermesini sağlamamış, bazen gizli bazen de açık biçimde Batılılaşma ya da batı algısı hakkında birçok çatışmalı düşünce varlığını sürdürmüştür. Daha önce varlığını sürdüren düşünceler, resmi ideolojinin muasır medeniyetler seviyesine çıkma arzusunun ifade edilmesi ile birlikte daha da somut hale gelmiştir. Bu süreçte batılılaşma yönünde birtakım düşünce akımları filizlenmiştir. Cumhuriyet döneminden itibaren batılılaşma konusunda geliştirilen ideoloji ve düşünce akımları yeni bir biçime bürünmüş olsalar da geçmişteki köklerinden çok ayrı düşünülemezler.

Bu düşüncelerden bir tanesi kimi zaman sönen, yer altına inen, kimi zaman ise kendini apaçık bir biçimde gösteren Osmanlıcılıktır. Zaman içinde etkisini yitirmiş gibi görünen Osmanlıcılık akımı aslında farklı bir evrimsel süreç geçirerek, geçmişe duyulan özlem ve fetihlerin yüceltilmesi, üstünlük duygusunun yeniden kurulması biçiminde varlığını hala sürdürmektedir.

Diğer bir akım ise dini referanslar içeren ve tebaa kavramı ya da millet anlayışından ziyade inançsal temelli ümmet kavramına yaslanan İslamcılıktır. Günümüze kadarki süreçte din temelli bir siyasi birlik kurulması fikri güncelliğini hala sürdürmektedir. Siyasi bir argüman olarak, özellikle son dönem postmodern kapitalist uygulamaların, ortaya çıkan bölgesel savaşların ve yakın coğrafyamızda gerçekleşen kanlı çatışmaların, göçlerin vb. birçok unsurun etkisi ile yeniden taraftar bulmaya başlamıştır.

Diğer bir akım ise kültür ve millet bilinci ile tarihi, coğrafi bütünlükten yola çıkarak büyük bir Türk devletinin/coğrafyasının kurulma idealini taşıyan Turancılıktır. Günümüze kadar edebiyat, tarih vb. sosyal bilimler alanında işlenen düşünce, soğuk savaş döneminde önemli bir ivme kazanmış, ancak asıl etkinliğini ise özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine kurulan birçok Türk cumhuriyetlerinin varlığıyla elde etmiş görünmektedir.

Bir bakıma, kültürel, dini, sosyal olguların tümel bir değişimini sunan başka bir akım da Batıcılıktır. Bu akım günümüzde biçim değiştirerek yeni bir boyuta girmiş görünmektedir. Tümü ile batının kurumları, uygulamaları ya da ideallerinin yerine, daha seçmeci biçimde faydalı olabilecek uygulamaların kazanılmasını isteyen bir bakış açısına dönüşmüştür.

Hümanist görünümlü, ama devletçilik ilkesinin azaltılarak uygulanması ve biraz daha özgürlükler sunularak insanı merkeze almayı öneren diğer bir akım da Adem-i Merkeziyetçiliktir. İlk ortaya çıktığında tebaa kavramının geçerli olduğu Osmanlı için önemli ayrışma noktaları oluşturmuş bir akımdır. Cumhuriyet döneminde ise kültürel, etnik, mezhepsel, dini farklılıkların kendilerini ifade etme adına liberal politikaların önemli bir yansımasıdır.

Atatürkçülük, Solculuk, İslamcılık, Sentezcilik, Ulusalcılık, Batıcılık, Milliyetçilik gibi Batı algısını farklı biçimleri ile yansıtan birçok siyasi akımın/düşüncenin ortaya çıktığı Cumhuriyet döneminde asıl görülmesi gereken şey hala batı algısına bağlı olarak siyasi, ekonomik, bilimsel ve sosyal politikaların üretilmeye devam edilmesidir.

Edebi eserlerinde, özellikle II. Yeni döneminde, bireyin iç dünyasının yansıtılması, toplumsal acıların bireysel düzlemde betimlenmesi, ruhun çıkmazlarının değişim karşısında aldığı yeni biçimlerin simge ve sembollerle örtük biçimde aktarılmasını şiir türü ile ortaya koyan Sezai Karakoç, mutlak Hakikat arayışının içinde olmuştur. Batı, batılılaşma vb. birçok konu hakkında kimi zaman düşünce yazılarında doğrudan düşüncelerini açıklamasına rağmen, onun medeniyet hakkındaki görüşleri özellikle şiirlerinde ön plana çıkmaktadır.

Sezai Karakoç'a göre bir hayat tarzı olan medeniyetin üç temel ilkesi vardır. Bunlar bir toplumun estetik anlayışına göre şekillenen *güzellik*; inançları, düşünce ve felsefesine göre şekillenen *doğruluk* ve temel ahlâk kaidelerine göre şekillenen *iyilik* ilkeleridir. Karakoç, medeniyeti bir sonuç olarak değil bir süreç olarak görür ve bu sürecin başlangıcını ilk insan olarak dini kitaplardaki yaratılış mitine bağlar. Ahlaki bir boyutu da öne çıkararak bakış açısıyla, insanlığın tekâmülü düşüncesine odaklanır.

Sezai Karakoç, tanımını yaptığı İslam medeniyetinin insanlığın var oluşundan beri kurulan köklü medeniyetlerin mükemmel bir göstergesi olduğunu belirtir. Ona göre insanlık tarihi boyunca hüküm sürmüş kadim ve büyük medeniyetlerin unsurları birleşip gelişerek dünyanın en önemli ve tek hak medeniyeti olan “Büyük İslam Medeniyeti”ni meydana getirmişlerdir.

Kent algısı, Sezai Karakoç'un medeniyet ile ilgili bakış açısının somutlaşması sağlar. Şiirlerinde, düşünce yazılarında özellikle modernleşmenin karşısında insanın ruhsal açıdan yaşadıklarını ortaya koyar. Medeniyet fikri ile batılılaşma arasında organik bir bağ bulunduğunu gösterir. Bunu düşünce yazılarında doğrudan ifade etse de şiirlerinde daha dolaylı bir biçimde bireysel bir pencereden aktarır. Sonuç olarak, kentin içindeki insanın yozlaşmasını, değişim karşısında yaşanan acıları modernleşme (Batılılaşma) ile nesneleşme kavramı altında birleştirir. Sunduğu medeniyet algısı inanca dayanan, tüm dini referansları, kişileri, değerleri ile birikimsel olarak ilerleyen bir inanç sistemidir. İslamcı bir bakış açısıyla, ama tümünden diğer inançları da reddetmeyen, medeniyeti bir kolektif değerler dizgesi olarak gören, İslamiyet'in tüm öncül inanç ve değerlerin kapsayıcı şemsiyesi olarak algılayan bir bakış açısı sunar.

Sezai Karakoç'un şiirlerinde doğrudan biçimde yansımayan siyasi tavır ve düşünceler satır aralarında gizlidir. Bu açıdan, modernleşme eleştirisi, varlık sancısı, yozlaşma, kentleşmenin getirdiği sıkıntılar gibi pek çok konu şiirlerinde sadece bireysel anlamda ele alınmamıştır. Daha ziyade, şiirlerde gizlenen anlam katmanlarının daha açık hale getirilmesi önemli olacaktır.

Sezai Karakoç, modernizmin giderek edilgen hale dönüşen/içine kapanan ve nesneleşen, kendi dünyasını şekillendirmekten aciz ya da toplumsal olaylara etki edemeyen, kaderinin başka güçler ve koşullar tarafından şekillenmesine ayak uyduran Anadolu

insanın trajik yaşamlarını eleştirel bir gözle ele alır. İlk olarak modernleşmenin eleştirisi gibi başlayan şiirsel sorgulama, sadece eleştiri ile sınırlı kalmaz çünkü kitlelere bir çıkış yolu bulunması gerekmektedir. Özellikle 1960lı yıllardan itibaren Sezai Karakoç şiirin söylem gücünü kullanarak gelenekle, inançla bağlantı kurulmasını söyleyen önermeleri ile kendine yeni bir yön çizmeye başlar.

Sezai Karakoç'un şiirinde insanın psikolojik tarafı vurgulanarak, dış dünyanın insan ruhunda ortaya çıkardığı sarsıntılar öne çıkarılmıştır. Ne var ki bu durum; toplumsal değişimin, kimlik bunalımının, kültürel olguların, ekonomik endişelerin ve bütün bu unsurların ışığında meydana gelen bunalım içindeki yeni insan tipinin tasvirini yapılması çabalarıdır. Sezai Karakoç, yöntem olarak bireyin penceresinden, hem bireyin iç dünyasını, hem toplumu hem de birey-toplum ilişkisini, toplumsal (hatta toplumcu) açıdan ele alır. Sadece insanın ruhsal kırılmalarına değil, toplumsal dinamikler karşısında ezilen, geçim sıkıntısı çeken, varlık sorunu yaşayan, yeni bir hayata ihtiyaç duyan kitlelere de eğilir.

Sezai Karakoç kentleşme, doğaya yabancılaşma, maddeci hayat tarzı, insanlar arası kopukluklar, iletişimsiz kopuklukları, yalnızlaşma, yabancılaşma, Batı tarafından tüm insanlığa dayatılan, tek gerçekliğin aklın olduğu yaklaşımı gibi modernleşme sürecinin meyvesi olarak kabul ettiği birçok yan etkiyi kent insanı portrelerinde tenkit etmiştir. Modernleşme süreci, hem toplumu hem de bireyi değiştirmiştir. Bu yeni toplum ve birey ise inançlı, yardımsever, paylaşımcı insanın ilişkilerinin kökünden sarsılmasına neden olmuştur. Duyarsız bir insan tipi ve kitle yaratmıştır.

Karakoç, Müslümanların yüzyıllardır devam eden bunalımlarının arka planında kimlik bunalımının olduğuna inanmaktadır. Kimlik bunalımı, bir yönüyle de kişilik problemidir: *“İnsan ve toplum olarak en kişilikli öz ve görünümlü olan Müslümanlar, ilkin haçlılar ve Moğolların, daha sonra da modern çağda batılıların sürekli hücumları sonucunda maruz kaldıkları şokun etkisiyle kimliklerini yitirme ya da kuşku duyma noktasına getirmiştir. Çağımızda İslam düşünürleri, Müslüman'ın kimliğini ve kişiliğini yeniden saptama zorunluluğu vardır. Bu tanımlama, yeniden doğuşun ilk şartıdır.”* (Karakoç, 1998, s. 123).

Karakoç, İslam dünyasının, iki yüzyılı aşkın bir süredir etkisinde olduğunu ileri sürdüğü yabancılaşmayı, Marx'ın terminolojisinde bulunan yabancılaşmadan farklı değerlendirmektedir. Onun bakışındaki “yabancılaşma”, kültür ve medeniyet tarihi içinde kullanılabilir genel bir kavram niteliğindedir. Karakoç, yabancılaşma duygusu içinde olan ve Batı karşısında acizliğe düşen Müslüman toplumunda yaşanan panie bağli olarak otokritik ve eleştiri yerine, aşağılık duygusu içinde olma ve yakınma gibi olumsuz psikolojik durumların Müslümanların düşünce dünyalarına egemen olduğunu ifade etmektedir. Halkın sözü edilen yabancılaşmaya aydınlara göre daha dirençli olduğunu, fakat ona göre halk, bir direnişini kendi kendine, bir dirilişine çevirecek güç ve yetenekte değildir.

Direnin dirilişine dönüşmesi veya direnişten dirilişine geçiş, sadece bilinçli aydın kadroların oluşması ve bunların devreye girmesiyle mümkün olabilecektir. Kurtuluş adına yola çıkan aydınlara zaman içinde; ırkçılık, kapitalizm, sosyalizm, komünizm, din düşmanlığı gibi akımlara kapıldığını ifade etmektedir. Karakoç, bu süreçte “köklü bir şekilde kendine dönüş”ün denenmeyen tek yaklaşım olduğu düşüncesindedir. Karakoç, bundan sonra İslam Medeniyeti'nin gündeminin kendine dönüş, yabancılaşmadan kurtuluş, yeniden yerlileşme hareketi olması gerektiğini ileri sürmektedir. Sezai Karakoç için yerlileşmeyi karamı, “mahallileşme” değildir; ona göre bu kavram kendi medeniyet coğrafyasında en derin kişilik özünden toplumsal dokuya kadar birçok unsuru gerçek anlamda insanileştirmektedir (Karakoç, 1998, s. 123).

Batı'nın etkisi altında kaldığı için kendine bir türlü gelemeyen Doğu medeniyetine mensup ülkelerin bir aşağılık duygusu içinde olduklarını ifade eden Karakoç, kurtuluş reçetesini Batıda arayanları bir benzetmeyle ikaz etmektedir: “Onlara göre Doktor Batı'dır. Hâlbuki bilmiyorlar ki, kendilerini ‘hasta eden’, ‘doktor’dur.” (Karakoç, 1995, s. 57). Batı'ya yönelmek ve Batıcılık, tam bir çıkmaz sokağa girmektir. “Batı, Doğuda bir saplantıdır artık.” (Karakoç, 1999, s. 129.) Batı-dışı modernlik kavramı ile modernliğin ve ilerlemenin Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda algılanışını yaklaşımla Göle, Karakoç ile benzerlikler taşımaktadır. Göle, kendisinden önce dillendirilmiş olan Batı-dışı modernlik kavramını kuramsal bazı çerçeveleri dikkate alarak yeniden düzenlemiştir. Göle ise, daha önceki kavramsallaştırmaların, farklı bir kavramsal ve kuramsal yeni baştan üzerinde durmuş; bu kavramı daha önce ortaya

atılan kavramlarla birlikte bunlara yöneltilen eleştirileri de dikkate alarak yeniden şekillendirmiştir. Alternatif modernlik, yerel ve çoğul, anlayışlarının eksik taraflarına tekrar yorum getirerek Batı-dışı modernlik kavramına ulaşmayı başarmıştır. Küreselleşme süreciyle beraber küresel modernliğe dair modellerinin güç yitirmesi, Göle'nin modernlik yaklaşımına farklı bir açılım getirme düşüncesinin temelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2005, s. 39).

Batı-dışı modernlik kavramı, topyekûn bir değişim talebine neden olabilecek bir potansiyele sahiptir. Göle, bu durumun Batı modernliğinin tenkit edilmesinin de ötesinde reddedilmesine yol açacağını ifade etmiştir: *“Daha siyasi, istence bağlı, gönüllü bir değişim modelini akla getirmektedir. Halbuki modernlik olgusu siyasi aksiyona tabi olmayan daha karmaşık, çok aktörlü ve melezlenmeyle gelişen bir serüvendir. Öte yandan, alternatif kavramı ‘otantik’ bir farklılık aratışını da beraberinde getireceği ölçüde zorlayıcı, dayatıcı fikir ve eylemleri de beraberinde getirebilir.”* (Göle, 2008, s. 163). Alternatif modernlik anlayışının modernlik düşüncesini kökten reddetmeye neden olabilme ihtimali, Göle'nin buradaki temel kaygısıdır.

Hem Göle hem de Karakoç Batı-dışı modernlik kavramını, Batıdan referans almakla birlikte Batı'ya bağımlı olmayan bir gelişme modeli olarak ele almışlardır. Bu, modernlik yaklaşımının alternatif, çoğul ve yerel okunmasıdır. Bu yorumlamada, gelenek doğal olarak önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşımda modernleşme geleneğin, reddedildiği ölçüde değil, kabul edilebildiği ölçüde mümkün olabilecektir.

Edebiyat ile siyaset bilimi arasındaki ilişkiye eğilen bu çalışmanın, siyaset bilimi açısından buna benzer çalışmalar için bir temel oluşturmasını ve disiplinlerarası çalışmaların daha da çoğaltılmasını önermekteyiz. Günümüz dünyası, hangi alan olursa olsun tek başına varlığını sürdürebilen bilimsel çalışmaları imkânsız kılmaktadır. Karakoç'un şiirleri insan ve toplum tanımları günümüz siyasi aktörlerinin ondan etkilenecek kurdukları düşünsel dünyanın etkileri görülmektedir. Karakoç'un 'İslam Medeniyeti' önermesi günümüz Türkiye toplumunda olgusal bağlamda karşılık bulurken siyasi figürlerin kişilik dünyalarını da oluşturmuştur. Bu bağlamda neredeyse her kavramın birçok alanla ilişkisi bulunmaktadır ve her alanın diğer alanlarla birlikte

çalışmalar üretmesi, birçok, kavram, kuram, olgu ve konunun daha geniş bakış açılarıyla incelenmesini ve daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2017). İslam Medeniyetinin yeniden inşası. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37), s.87-93.
- Ak, U. (2014). Kendimizi tanımak ve öteki: Cemil Meriç'te Avrupa Medeniyetinin tekelleşmesinin eleştirisi. *Mütefekkir*, 1(2), s.153-163.
- Aktaş, H. (2012). Klasik ve Modern Türk şiirinde anne ve çocuk İmgesi. *İdil*, Cilt 1, Sayı 4, s. 126-145.
- Araz, R. (2006). Sezai Karakoç'un 'Gül Muştusu-XUV' şiiri üzerine. *Bizim Külliye*, Sayı:29, s. 51-58.
- Aslan, S. (2003). Osmanlı siyasi rejimini şekillendiren bir olgu olarak Patrimonyalizm. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1-2), s. 245-253.
- Aytepe, M. (2016). Doğuşundan günümüze İslamcılığın Türkiye seyri: Bir sınıflandırma denemesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt. 4, s. 1.
- Ayvazoğlu, B. (1989). *İslâm estetiği ve insan*. İstanbul: Çağ Yayınları.
- Baş, M. K. (2008). *Diriliş taşları Sezai Karakoç'un düşünce ve sanatında temel kavramlar*. Ankara: Lotus Yayıncılık.
- Başkal, Z. (2010). Sezai Karakoç'un şiirlerinde modernlik eleştirisi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Cilt.17, Sayı: 2, s. 51-65.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar - Türkiye'de siyasi ideolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cansever, T. (2013). *Osmanlı şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Coşkun, S. (2009). Mekandaki Medeniyet-Medeniyetteki mekan: Sezai Karakoç'un şiirinde mekan-Medeniyet ilişkisi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı. 22, s. 235-257.
- Coşkun, S. (2010). Sezai Karakoç'un şiirleri üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya ilişkisi bağlamında bir inceleme. *International Periodical for the Languages, Literature and hHistory of Turkishor Turkic*, Volume 5/1 Winter.
- Çınar, Y. (2010). Bir eleştiri örneği: Tanzimat'tan Cumhuriyete Batılılaşma. *Akademik Bakış Dergisi*, (19), s. 1-7.
- Çolakoğlu-Sarı, G. (2014). 19. Yüzyıl Batılılaşma hareketlerinin Osmanlı-Türk müziğine yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), s. 31-49.
- Davie, G. (2000). *Religion in Modern Europe*. Oxford University press. Oxford.
- Demirel, İ. (2018, Temmuz). Sezai Karakoç'un siyasal düşüncesinde Türkiye tasavvurları. *Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler-V*. 06.
- Doğan, M. C. (2011). İkinci Yeni'nin öncüsü, İkinci Yeni şiirinin gönülsüzü. *Turkish studies - International Periodical or the Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, volume 6/3, p. 731-744, s. 736.
- Duran, B. (2005). *Cumhuriyet dönemi İslamcılığı. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık* (6). s. 129-156. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emre, İ. (2010). *Sezai Karakoç'un sanat ve edebiyat görüşü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Fedai, C., Dursun, A. (Ed.). (2015). Şiirin rejenerasyonu kürsüsünde Sezai Karakoç. *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç Kitabı*. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Göle, N. (2010a). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Göle, N. (A. Berktay, Çev.). (2010b). *İç içe girişler: İslam ve Avrupa*. 2. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2008). *Melez desenler*, 3. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Günay, Ü. (2003). XV. Yüzyıl Osmanlı toplumunda Sosyo-Kültürel yapı, din ve değişme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(14), s. 21-47.
- Kalın, İ. (2010). Dünya görüşü, varlık tasavvuru ve düzen fikri: Medeniyet kavramına giriş. *Dîvân - Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, S. 29; s. 1-61.
- Kanar, Y. Dursun, A. (Ed.). (2015). Yüce Diriliş Partisi Üzerine. *Medeniyetin burçları Sezai Karakoç kitabı*. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Kanter, B. (2011). Turgut Uyar'ın şiirlerinde modern insanın yalnızlığı ve sonsuzluk özlemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 26-38.
- Kaplan, M. (2007). *Şiir tahlilleri: 2, Cumhuriyet devri Türk şiiri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakoç, S. (1958, 29 Haziran). "Dişimizin zarı", *Pazar Postası*, s. 7-8.
- Karakoç, S. (1986). *Düşünceler I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (1986). *Edebiyat yazıları II*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (1988). *Edebiyat yazıları I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (1989). *Günlük yazılar II: Sütun*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (1995). *Çağ ve ilham*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (1998). *Fizikötesi açısından ufuklar ve daha ötesi III*. İstanbul: Diriliş Yayınları.

- Karakoç, S. (1999a). *Günlük yazılar 4: Gün saati*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2000). *Dirilişin çevresinde*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2003). *Çıkışı yolu 2: Medeniyetimizin dirilişi dört konferans*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2003). *Çıkışı yolu 3: Medeniyetimizin kutlu millet gerçeği*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2004). *Düşünceler 2: Kurumlar*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2005). *Kıyâmet aşısı*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2005). *Şahdamar – körfez - sesler*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2007). *Ruhun dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2008). *Fizikötesi açısından ufuklar ve daha ötesi I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2008a). *Çıkış yolu I: Ülkemizin geleceği*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2008b). *İnsanlığın Dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2009). *Çağ ve ilham 1: Metafizik gerilim şartı*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2012). *Edebiyat yazıları 2*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2013). *Çıkış yolu III: Kutlu millet gerçeği*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2013). *Gün doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2016). *Diriliş neslinin amentüsü*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999b). *Tarihin yol ağzında*. 2. Baskı. İstanbul: Diriliş Yayınları.

- Karataş, T. (1998). *Doğu'nun yedinci oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karataş, T. (2013). *Doğu'nun yedinci oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Karpat, K. H. (A. Z. Durukan ve K. Durukan, Çev.). (2002). *Osmanlı modernleşmesi* İstanbul: İmge Yayınları.
- Kayaoğlu, İ. (1984). *İslam kurumları tarihi*. 2. Baskı. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kazıcı, Z. (2009). *İslam medeniyeti ve müesseseleri tarihi*. M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfi Yayınları.
- Koçak, A. (2016, 5 Nisan). Sezai Karakoç'un fikrî yazılarında doğu ve batı medeniyeti tasavvuru. *Rumelide dil ve edebiyat araştırmaları dergisi*. s. 63.
- Levy, A. (2003). *The jews of the Ottoman Empire*. Princeton: The Darwin Press.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2006). *Türkiye'de toplum ve siyaset*. 13. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden irfana*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (İ. Kutluer, Çev.). (1989). *İslam ve ilim*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, E. (Der.). (2006). *Osmanlı Devleti'nde modernleşme süreci. İçinde Osmanlı Devleti'nde eğitim, hukuk ve modernleşme*. İstanbul: Ark Kitaplan.
- Ortaylı, İ. (2006). *Son İmparatorluk Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Özcan, B. (2011). *Batılılaşma döneminde Osmanlı Devleti'nin doğu politikaları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdenören, R., Dursun, A.(Ed.). (2015). Sezai Karakoç (Bir entelektüelin profili). *Medeniyetin burçları Sezai Karakoç Kitabı*. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Özkuş, O. (2004). Şemseddin Sami'ye göre Batı medeniyeti ve İslam medeniyeti. *Sosyoloji konferansları*, (29), s. 163-174.
- Özlu, D. (1967). Demir Özlu'nün yanıtı. *Yeni Ufuklar*, sayı:15, 176,s. 66-71.
- Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğunun batılılaşma döneminde resim sanatının ortaya çıkışı ve osmanlı kimliğinin resimsel anlatımı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 1s. 17-134.
- Pikkert, P. (Z. Ovalıoğlu, Çev.). (2008). *Hristiyan Batı efsanesi Batı'da din, bilim ve felsefe tartışmaları*. İstanbul: GDK Yayınları.
- Polat, F. ve Derer, G. (2016). Türk siyasi tarihinde Muhafazakâr Batılılaşma yanlısı bir Jöntürk: Mizancı Murad. *Journal of International Social Research*, 9(43), s. 882-890.
- Radaelli, C. M. (Ed.) (2003). The Europeanisation of Public Policy, Kevin Featherstone, *The Politics of Europeanisation*, Oxford University Press, Oxford, s.27-56.
- Shayegan, D. (H. Bayrı, Çev.). (2002). *Yaralı bilinç, geleneksel toplumlarda kültürel şizofreni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Siyasal Bir tasarım olarak: Dirilişi Partisi. (2003). Hece Dergisi (Özel Sayı).
- Su, H. (2003, Ocak). Diriliş neslinin öyküleri; *Hece –Sezai Karakoç* (Özel Sayı). Sayı: 73.

- Sun- İpekeşen, S. (2014). Batı dışı modernleşme Afganistan ve İran Örneği. *Akademik bakış dergisi*, (34), s.1-15.
- Şeker, M. (2008). Türk kültürünün etkileşiminin tarihi tecrübedeki yeri. *Türk-İslam medeniyeti akademik araştırmalar dergisi*, (6), s. 1-16.
- Şeker, M. (2009). İslâm medeniyeti Arap medeniyeti değildir. *Tarih okulu dergisi*, (5), s. 81-94.
- Şentürk, R. (2006). Medeniyetler sosyolojisi: Neden çok medeniyetli bir dünya düzeni için yeniden İbn-i Haldûn?. *İslam araştırmaları dergisi*, (16), s. 89-121.
- Taşçioğlu, Y. (2010). *Diriliş estetiği ya da Sezai Karakoç'un sanat görüşü. Sezai Karakoç*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Topçu, N. (1961). *Yarınki Türkiye*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Topçu, N. (1970). *Kültür ve medeniyet*. İstanbul: Hareket Yayınları.
- Türkmenoğlu, S. (2011). "Turkish studies *International Periodical for the languages, literature and history of Turkishor Turkic Volume 6/3 Summer*.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin saray teşkilatı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Yazgan, H. (2012). Bir kavramsal çerçeve olarak "Avrupalılaştırma: kapsam, gereklilik ve sınırlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), s. 123-140.
- Yeşil, K. Dursun, A. (Ed.). (2015). Kıymet bilmezlik üzerine. *Medeniyetin burçları Sezai Karakoç kitabı*. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Yıldırım, E. (2005). *Hayali modernlik: Türk modernliğinin icadı*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2000). Balkon. *Yedi iklim dergisi*, sayı 4, s. 126.

Yüksel, A. (1992). *Samuel Beckett tiyatrosu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Zohar, D. (2007). *Kuantum benlik*. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Zürcher, E. J. Akkıyal, B. (Ed.). (1999). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. 33. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

EK 1. ORIJİNALLIK RAPORU:

EK 2. MUAFİYET İZİNİ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Merve Ekim
Doğum Yeri ve Tarihi : Niğde – 01.06.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi/ SBKY

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan Ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildiriler:

2019- 1St International Black Sea Journal Social Sciences Syposium “Osmanlı ve Türkiye’ De Batılılaşma ve Modernleşme Girişimleri” s. 23, 24-26 Jan, Tblısı- Georgia, ISBN:978-9941-9552-6-6.

2019- 2Nd International Black Sea Journal Social Sciences Syposium “Medeniyet: Kavramsal Bir Tartışma” s. 280, 21-23 June, Giresun, ISBN:978-605-325-180-4.

Projeler:

2019- Posof İlçe Ekonomik Ve Sosyal Kalkınma Projesi, Hegem Yayınları 86, Ankara.

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

2019- Bilimsel Eksen Uluslararası Hakemli Dergi “Modernleşme, Batı Medeniyeti ve Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Medeniyet Algısı” s. 164, 1 June, sayı 7, Ankara, ISSN: 1309-5811.

İletişim

E-Posta Adresi : merve_ekim@hotmail.com.tr

Cep Telefonu : 05413283351

